

National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

x. A

S. O. U.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1955: 24

Socialdepartementet

NY BAGERILAG

ARBETSTIDSUTREDNINGENS

BETÄNKANDE

VI

Stockholm 1955

Statens offentliga utredningar 1955

Kronologisk förteckning

1. Lag om jordbrukskasserörelsen m. m. Kihlström. 160 s. **Jo.**
2. Stöd åt den mindre och medelstora skeppsfarten. Idun. 280 s. **H.**
3 o. 4 Nordiska post- och teletaxor. Idun. 37 s. **U.**
5. Prissättningen på jordbruksprodukter. Bilaga 1 Marcus. 101 s. **Jo.**
6. Vattenvården. Hæggström. 133 s. **Jo.**
7. Det mindre jordbrukets möjligheter att uppnå bättre lönsamhet. Berlingska Boktryckeriet, Lund. 402 s. **Jo.**
8. Tvätt. Kihlström. 368 s. **S.**
9. Frågan om statsinlösen av stamaktierna i IKAB. Marcus. 181 s. **Fi.**
10. Vidlyftiga rättegångar. Norstedt. 72 s. **Ju.**
11. Psykologisk utbildning och forskning. Idun. 324 s. **E.**
12. Rationalisering av sjukhusdriften. Kihlström. 233 s. **I.**
13. Utlandstransaktionerna och den svenska ekonomin. Av B. Metelius. Idun. 245 s. **Fi.**
14. Yrkesskolornas handelsundervisning m. m. Marcus. 489 s. **E.**
15. Detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kopparbergs och Gävleborgs län. Kihlström. 47 s. **K.**
16. Iris och prestation i handeln. Idun. 478 s. **H.**
17. Sekretessen vid förundersökning i brottmål. Kihlström. 92 s. **I.**
18. Undersökningar rörande små avloppsreningsanläggningar. Victor Petterson. 105 s. **I.**
19. Administrativt rättsskydd. Kihlsröm. 104 s. **Ju.**
20. Det döva barnets språk- och talutveckling. Hun. 88 s., 2 pl. **E.**
21. Tekniska skolutbildningen. Idun. 592 s. **E.**
22. Detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län. Kihlström. 60 s. **K.**
23. Busslinjeutredningen. 2. Betänkande rörande översyn av vissa bestämmelser i 1940 års förordning angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. jämte förslag till lag angående företag, som driva yrkesmässig trafik med omnibus. Katalog och Tidskriftstryck. 142 s. **K.**
24. Ny bagerilag. Arbetstidsutredningens betänkande. 6. Beckman. 98 s. **S.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E** = Ecklesiastikdepartementet, **Jo** = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1955: 24
Socialdepartementet

NY BAGERILAG

ARBETSTIDSUTREDNINGENS

BETÄNKANDE

VI

K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
STOCKHOLM 1955

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

INNEHÅLL

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet 5

Förslag till lag om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete 7

I. *Inledning* 11
1. Historik 11
2. Gällande lagstiftning 13
3. Kollektivavtalens reglering av arbetstiden 20
a) Bagerier och konditorier 20
b) Spis- och knäckebrödsfabriker 21
4. Internationella förhållanden 23
5. Reformkrav och utredningsuppdrag 26
6. Bagerinäringens utveckling och nuvarande omfattning 29
7. Inom bagerinäringen tillämpade arbetstider 35

II. *Allmänna synpunkter* 43

III. *Särskilda frågor* 51
1. Tiden för morgonarbetets början 51
2. Förberedelsearbetenas omfattning 64
3. Möjligheter till tvåskiftsarbete och tiden för dagarbetets slut 66
4. Turistorternas särskilda problem 70
5. Sön- och helgdagsarbete i konditorier 71
6. Dispensgivningen och bagerilagens övervakning 74
7. Andra frågor 79
a) Kvinnors användande i arbete före kl. 5 79
b) Anrörningsarbetets omfattning 80

IV. *Specialmotivering* 82

Bilaga

Lag den 16 maj 1930 (nr 139) om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete 87

Tabellbilagor

1 A. Arbetstidens början för arbetstagare inom bagerinäringen. Onsdagen den 15 december 1954. Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet 90

1 B. Arbetstidens slut för arbetstagare inom bagerinäringen. Onsdagen den 15 december 1954. Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet 91

2 A. Arbetstidens början för arbetstagare inom bagerinäringen. Lördagen den 18 december 1954. Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet 92

2 B. Arbetstidens slut för arbetstagare inom bagerinäringen. Lördagen den 18 december 1954. Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet ..... § 93

3 A. Arbetstidens början för arbetstagare inom bagerinäringen. Fredagen den 24 december 1954. Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet ..... § 94

3 B. Arbetstidens slut för arbetstagare inom bagerinäringen. Fredagen den 24 december 1954. Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet ..... § 95

4 A. Arbetstidens början för arbetstagare inom bagerinäringen. Onsdagen den 15, lördagen den 18 och fredagen den 24 december 1954. Kooperativa företag..... § 96

4 B. Arbetstidens slut för arbetstagare inom bagerinäringen. Onsdagen den 15, lördagen den 18 och fredagen den 24 december 1954. Kooperativa företag ..... § 97

5. Arbetstidens början för företagare inom bagerinäringen. Onsdagen den 15, lördagen den 18 och fredagen den 24 december 1954. Medlemmar tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet .. § 98

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Socialdepartementet.

Arbetstidsutredningen tillsattes den 15 mars 1947 med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 28 februari samma år för att verkställa en allmän översyn av arbetstidslagstiftningen och för att framlägga förslag till förkortning av arbetstiden för grupper av arbetstagare med särskilt påfrestande arbete. Utredningen har till Herr Statsrådet överlämnat, den 1 december 1947 betänkande del I (SOU 1947: 65) angående arbetare under jord i gruva och stenbrott, den 1 december 1948 betänkande del II (SOU 1948: 51) angående treskiftsarbetare och tunnelarbetare och den 1 december 1949 betänkande del III (SOU 1949: 58) angående flottningsarbetare. I anledning av ett särskilt utredningsuppdrag den 19 mars 1948 angående utökning av den lagstadgade semestertidens längd överlämnade utredningen den 1 september 1950 betänkande del IV (SOU 1950: 32) angående tre veckors semester. Vidare avgav utredningen den 2 juli 1954 betänkande del V (SOU 1954: 22) angående ny arbetstidslagstiftning och partiell arbetstidsförkortning; bilagorna till betänkandet återfinnes i SOU 1954: 23.

I anslutning till tidigare erhållna uppdrag överlämnade Herr Statsrådet den 22 oktober 1951 till utredningen en framställning från Sveriges bageriidkareförening och kooperationens förhandlingsorganisation i vilken påyrkades en revision av gällande bagerilagstiftning. Herr Statsrådet uppdrog åt utredningen att taga handlingarna ifråga under övervägande vid fullgörandet av det utredningen meddelade uppdraget att verkställa en allmän översyn av arbetstidslagstiftningen.

Utredningen består av häradshövdingen Ove Hesselgren, ordförande, ordföranden i svenska industritjänstemannaförbundet Harald Adamsson, ledamöterna av riksdagens andra kammare fru Elsa Johansson, Norrköping, och trafikinspektoren Olof Nilsson, Göteborg, direktören i järnbruksförbundet Gustaf Rudenstam samt ombudsmannen i landsorganisationen i Sverige Edvard Vilhelmsson.

Utredningens sekreterare är förste byråsekreteraren i arbetsmarknadsstyrelsen fil. lic. Tore Hessler, som därtill förordnats den 15 december 1948.

Som expert för arbetstidsfrågor i allmänhet har tjänstgjort byråchefen i arbetarskyddsstyrelsen Filip Rune (tillkallad den 31 januari 1951).

Under sitt arbete med revision av gällande bagerilag har utredningen haft överläggningar med olika organisationer främst bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet, kooperationens förhandlingsorganisation och svenska livsmedelsarbetareförbundet. Härvid har bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet företrätts av direktör G. Ejermark, kooperationens förhandlingsorganisation av direktör T. Landén samt svenska livsmedelsarbetareförbundet av ombudsmännen A. Johansson och S. Ögersten.

Utredningen har företagit en undersökning rörande det sätt varpå arbetstiden för närvarande är förlagd inom bagerinäringen. En redogörelse för denna undersökning återfinnes i betänkandet. Företrädare för utredningen har i studiesyfte besökt ett antal bagerier.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utredningen härmed vördsamt överlämna sitt betänkande del VI med förslag till ny bagerilag.

Betänkandet är enhälligt.

Efter avgivandet av förevarande betänkande återstår för utredningen att behandla frågan om semester m. m. för beroende uppdragstagare.

Stockholm den 24 maj 1955.

Ove Hesselgren

Harald Adamsson *Elsa Johansson* *Olof Nilsson*

Gustaf Rudenstam *Edvard Vilhelmsson*

T. Hessler

Förslag till Lag om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å arbete för tillverkning av bageri- eller konditorivaror.

Lagen skall dock icke gälla beträffande

a) tillverkning för eget hushåll, vilken bedrives utan biträde av annan än medlem av hushållet;

b) tillverkning av spis- eller knäckebröd, käx eller annat därmed jämförligt bakverk av käxartad beskaffenhet.

Om arbete för tillverkning av bageri- eller konditorivaror i hotell-, restaurang- eller kaférörelse eller eljest bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, skall det icke vara underkastat denna lag i vidare mån, än det avser tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk.

2 §.

På begäran av domstol, allmän åklagare eller den vars rätt därav beröres åligger det arbetarskyddsstyrelsen att avgöra, huruvida lagen äger tillämpning å viss tillverkning av bageri- eller konditorivaror.

Är mål, som handlägges vid domstol, beroende av fråga, varom i första stycket förmäles, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetarskyddsstyrelsen, när part sådant begär eller domstolen finner det nödigt; och må målet ej slutligt avgöras av domstolen, förrän arbetarskyddsstyrelsens beslut kommit domstolen tillhanda.

3 §.

Arbete, varå denna lag äger tillämpning, må — med de undantag nedan stadgas — icke bedrivas å sön- eller helgdag eller å tid mellan klockan 20 och 6 å söckendag.

4 §.

Utan hinder av vad i 3 § är stadgat må

a) i bageri- eller konditorirörelse arbete för tillverkning av varor, vid vilkas framställning jäst icke användes, utföras å sön- eller helgdag under högst tre timmar mellan klockan 6 och 18;

b) i hotell-, restaurang- eller kaférörelse sådant arbete för tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk, vilket bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, utföras å sön- eller helgdag under tid, som under a) sägs;

c) s. k. anrörning utföras å sön- eller helgdag under högst två timmar mellan klockan 8 och 20;

d) uppeldning eller deggörning utföras å söckendag mellan klockan 4 och 6;

e) uppeldning utföras av annan än bageri- eller konditoriarbetare å tid, då eljest arbete enligt denna lag ej må bedrivas;

f) under natten till söckendag, som närmast föregår sön- eller helgdag, annat arbete än uppeldning och deggörning utföras jämväl mellan klockan 5 och 6;

g) under natten till söckendag, som närmast föregår två eller flera på varandra följande sön- och helgdagar, uppeldning eller deggörning utföras jämväl mellan klockan 2 och 4 och annat arbete mellan klockan 3 och 6.

Vad under d) och g) sägs om deggörning skall även gälla flyttning av brödämnen till och från jäsrum.

5 §.

Arbete för tillverkning av bageri- eller konditorivaror må, där arbetet är indelat i skift med regelbunden växling av skiften, å söckendag fortgå jämväl mellan klockan 20 och 23.

6 §.

Där särskilt förhållande påkallar avvikelse från det i 3 § stadgade förbudet, utöver vad enligt 4 och 5 §§ är medgivet, äge vederbörande yrkesinspektör att meddela tillstånd därtill. Sådant tillstånd, vilket skall sökas för varje särskilt tillfälle, må ej avse mer än två dygn i sänder eller för samma arbetsställe meddelas mer än tio gånger under ett och samma kalenderår. Är ytterligare eftergift av trängande behov påkallad, må sådan meddelas av arbetarskyddsstyrelsen.

Är på grund av olyckshändelse eller annan oförutsedd omständighet avvikelse, varom i första stycket sägs, oundgängligen nödvändig, och är ej tid att inhämta tillstånd därtill, må avvikelsen vidtagas utan tillstånd, dock ej för mer än ett dygn i sänder. Om sådan åtgärd och anledningen därtill åligger det företagets innehavare att ofördröjligen göra anmälan till vederbörande yrkesinspektör.

7 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag och med stöd av densamma meddelade föreskrifter utövas av arbetarskyddsstyrelsen samt, under dess över-

inseende och ledning, av yrkesinspektionens befattningshavare och kommunala tillsynsmän. Därvid skall i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av arbetarskyddslagen.

I annan fråga rörande lagens tillämpning än som avses i 2 § har arbetarskyddsstyrelsen att på begäran av domstol, allmän åklagare eller den vars rätt beröres av frågan avgiva utlåtande.

Till ledning vid tillämpningen av lagen äger arbetarskyddsstyrelsen meddela råd och anvisningar.

8 §.

I handläggningen hos arbetarskyddsstyrelsen av ärende rörande tillämpningen av denna lag eller med stöd av densamma meddelad föreskrift skola, i den ordning och omfattning Konungen bestämmer, deltaga särskilda ledamöter, utsedda efter förslag av rikssammanslutningar av arbetsgivare och av arbetstagare.

Över arbetarskyddsstyrelsens beslut i ärende enligt 2 § må klagan ej föras.

9 §.

Bedriver innehavare av företag, som i denna lag avses, arbete i strid mot stadgande i lagen eller mot föreskrift, som utfärdats med stöd av sådant stadgande, straffes med dagsböter. Har till arbetet använts person under aderton år, vare den, som har vårdnaden om sådan person, där användandet skett med hans vetskap och vilja, förfallen till böter, högst etthundra kronor.

Försummar innehavare av företag, som i denna lag avses, att fullgöra anmälningsskyldighet, varom stadgas i 6 § andra stycket, straffes med dagsböter.

Är fall som i denna paragraf avses ringa, skall ej till straff dömas.

10 §.

Beträffande arbete, som bedrives av staten eller av kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående innehavare av företag gälla arbetsföreståndaren.

Lag samma vare där arbetarskyddsstyrelsen efter framställning av innehavare av företag godtagit viss person som arbetsföreståndare i innehavarens ställe.

11 §.

Där i lag eller författning stadgas ytterligare inskränkning beträffande arbetstagares användande till arbete än vad som följer av denna lag, skall sådan inskränkning lända till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1956. Samtidigt upphäves lagen den 16 maj 1930 om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete. Genom den nya lagens ikraftträdande skall dock eftergift, som meddelats med stöd av den äldre lagen, ej upphöra att gälla.

Arbetarskyddsstyrelsen må meddela beslut enligt den nya lagen jämväl före den 1 juli 1956, dock med verkan tidigast från och med nämnda dag.

I. INLEDNING

1. Historik

Frågan att i lag reglera sättet för arbetstidens förläggning inom bageriyrket väcktes i riksdagen så tidigt som 1895; den framlagda motionen medförde emellertid intet resultat. Under de följande åren var frågan vid flera tillfällen föremål för förnyad prövning av riksdagen men förslagen medförde icke heller då något positivt beslut. Först i anledning av en vid 1915 års riksdag väckt motion uttalade riksdagen sig till förmån för en utredning och förslag rörande reglering av nattarbetet inom bagerier, konditorier och familjebagerier, d. v. s. bagerier som uteslutande drives av arbetsgivaren själv och dennes familjemedlemmar. I anledning av beslutet uppdrogs samma år åt socialstyrelsen att avge förslag rörande verkställandet av den av riksdagen begärda utredningen. Med hänsyn till då rådande av kriget föranledda exceptionella förhållanden uppsköts verkställandet av utredningen under någon tid. Uppdraget överflyttades sedermera på den år 1918 tillsatta arbetstidskommittén. Denna avgav den 22 november samma år betänkande med förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete. Förslag i ämnet förelades sedermera 1919 års lagtima riksdag genom proposition nr 339.

Propositionen anslöt sig i allt väsentligt till vad arbetstidskommittén hade föreslagit. En fråga, som redan från början kom i förgrunden och som under många år skulle bli föremål för diskussion, var familjebagerierna ställning. Kungl. Maj:t hade föreslagit att dessa bagerier i likhet med andra skulle falla under lagen. Andra särskilda utskottet (utl. nr 3) biträdde Kungl. Maj:ts förslag. Till utlåtandet var emellertid fogad en reservation med förslag att familjebagerierna skulle undantagas från lagstiftningen. På grund av att första kammaren biföll reservationen, medan andra kammaren följde utskottet, och ett sammanjämkningsförslag avvisades av första kammaren, föll förslaget till bagerilag vid den lagtima riksdagen.

Frågan om laglig reglering av sättet för arbetstidens förläggning inom bageri- och konditoriyrket togs upp till behandling vid samma års urtima riksdag. I proposition nr 5 hänvisades i allt väsentligt till den föregående vid den lagtima riksdagen avlämnade propositionen.

Propositionen behandlades i andra särskilda utskottets utlåtande nr 3, i vilket Kungl. Maj:ts förslag tillstyrktes. Till utskottsutlåtandet var även denna gång fogad en reservation enligt vilken den ändringen yrkades i propositionen, att familjebagerierna borde undantagas från lagen. Riksdagen biföll reservationen. Därmed var den första bagerilagen, benämnd lagen om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete, antagen. Den var av provisorisk natur och gällde till utgången av år 1923.

Frågan om lagstiftningens fortsatta giltighet upptogs vid 1923 års riksdag. Den äldre lagen förlängdes till utgången av 1926 utan några ändringar av betydelse. Emellertid ändrades lagens benämning till »lag om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete». Vidare kan nämnas att olika ändringsförslag diskuterades, vilka dock avvisades. Ett av dessa avsåg frågan, huruvida arbetstiden inom bagerierna, vilken enligt 1919 års lag fick börja tidigast kl. 6, skulle få börja en timme tidigare, nämligen kl. 5. Som nämnts vann detta förslag dock icke statsmakternas bifall.

I proposition nr 42 till 1926 års riksdag föreslog Kungl. Maj:t, att bagerilagen skulle göras permanent. I propositionen diskuterades en del förslag, som delvis innebar uppmjukningar av gällande lag, bl. a. att tiden för morgonarbetets början skulle flyttas tillbaka till kl. 5. Detta förslag avvisades dock i propositionen. Jämväl föreslogs att familjebagerierna skulle införas under lagen.

Andra lagutskottet behandlade propositionen i utlåtande nr 21. Utskottet avvisade förslaget att göra lagen permanent ävensom att införa familjebagerierna under lagen. Vidare föreslogs att tiden för morgonarbetets början skulle bestämmas till kl. 5. Jämväl i en del andra hänseenden föreslogs ändringar. Andra lagutskottets förslag vann riksdagens bifall och en ny lag antogs att gälla till utgången av år 1930 med de av utskottet föreslagna ändringarna.

Frågan kom med hänsyn till det fortsatta provisoriet upp vid 1930 års riksdag. Kungl. Maj:t föreslog i proposition nr 16 att den dittills gällande lagen skulle förlängas för ytterligare tre år. Förslaget får ses mot bakgrunden av att Kungl. Maj:t jämväl föreslog en provisorisk förlängning av den vid denna tid gällande allmänna arbetstidslagen. Emellertid föreslogs motionsvis att såväl bagerilagen som arbetstidslagen borde göras definitiva. Andra lagutskottet anslöt sig i utlåtande nr 16 till förslaget i vad avsåg bagerilagen. Däremot avvisades övriga motionsvis framförda ändringsförslag. Utskottets utlåtande bifölls av riksdagen. Den sålunda antagna lagen är alltjämt i kraft dock med de ändringar som vidtagits vid 1939 och 1945 års riksdagar.

I motion till 1937 års riksdag föreslogs vissa ändringar i bagerilagen. Andra lagutskottet förklarade i utlåtande nr 45, att det kommit till den uppfattningen, att tiden nu vore inne att verkställa en allsidig och grundlig undersökning av bagerilagens verkningar i olika hänseenden, varefter en förutsättningslös översyn borde komma till stånd. Härvid borde uppmärksamhet bl. a. ägnas åt familjebageriernas ställning och åt tiden för morgonarbetets början. Riksdagen biföll utskottsutlåtandet och anhöll att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredningen i fråga.

I anledning härav lämnade Kungl. Maj:t sedermera detta uppdrag åt

socialstyrelsen. I den skrivelse varmed styrelsen redovisade resultatet av sina undersökningar behandlades förutom de två nämnda frågorna jämväl bl. a. frågan, huruvida bagerilagen borde bibehållas eller icke.

Socialstyrelsens förslag föranledde proposition till 1939 års riksdag (nr 146) med förslag till vissa ändringar i gällande bagerilag, som alltså ansågs böra bibehållas om än i något förändrad utformning. Departementschefen fann det oriktigt, att familjebagerierna alltjämt skulle ligga utanför lagen och föreslog att det då gällande undantaget härför skulle avskaffas. Vidare borde tidpunkten för morgonarbetets början ändras. Förslaget innebar en återgång till de före ändringen år 1926 gällande reglerna. Andra lagutskottet tillstyrkte i utlåtande nr 29 de framlagda förslagen, som även bifölls av riksdagen.

Jämväl vid 1945 års riksdag var bagerilagen föremål för vissa ändringar, som dock allenast hade underordnad betydelse. Frågorna behandlades i proposition nr 11 och i andra lagutskottets utlåtande nr 6.

2. Gällande lagstiftning

Såsom motiv för införandet av den första bagerilagen, varigenom utförande av bageri- och konditoriarbete begränsas till vissa delar av dygnet och principiellt förbjudes under sön- och helgdagar, anfördes bl. a. följande.

Inom det egentliga bageriyrket förekommer i ganska stor omfattning en arbetsform, som från arbetarskyddssynpunkt måste anses särskilt olämplig, nämligen nattarbete för samma arbetare natt efter natt med undantag möjligen för natt till sön- och helgdag. Bageriarbetaren är således med hänsyn till arbetets förläggning i stor utsträckning sämre ställd än andra nattarbetare, vilka i regel har egentligt nattarbete endast varannan eller var tredje vecka. Vidare erinrades om vad detta nattarbete innebär för de enskilda bageriarbetarnas hemliv. De går miste om många tillfällen till rekreation och studier. Särskilt för de gifta måste det omfattande nattarbetet ha störande verkningar.

Arbetstid och arbetsförhållanden i bagerier och konditorier regleras av följande tre lagar, nämligen allmänna arbetstidslagen, arbetarskyddslagen och den särskilda bagerilagen, vars namn egentligen är »lag om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete». I vissa fall, nämligen då fråga är om sådana små bagerier och konditorier som även driver serveringsrörelse och som icke faller under den allmänna arbetstidslagen, tillämpas i stället hotell- och restauranglagen. Är serveringsrörelsen av mycket obetydlig omfattning i förhållande till förekommande detaljhandel och uppgår antalet med tillverkningen sys-

selsatta arbetstagare till högst fyra, blir arbetstidslagen för detaljhandeln i stället tillämplig.

Innan framställningen ingår på en närmare redogörelse för detaljbestämmelserna i lagen, torde böra erinras om följande karaktäristiska drag, som skiljer bagerilagen från flertalet andra lagar inom skyddslagstiftningen. Lagen gäller icke endast de inom bageri- och konditorirörelse sysselsatta arbetstagarna utan jämväl företagarna och deras familjemedlemmar, vilka eljest i regel icke beröres av skyddslagstiftningen. Lagen har nämligen även till syfte att begränsa konkurrensen inom yrket. Detta gäller främst konkurrensen mellan de yrkesmässigt bedrivna större bagerierna och familjebagerierna. Syftet med lagen torde emellertid jämväl vara att begränsa konkurrensen mellan de större bagerierna inbördes.

Lagens *huvudstadgande* återfinnes i 1 §[1]. I denna stadgas generellt förbud för arbete med tillverkning av bageri- eller konditorivaror å

1) sön- eller helgdag,
2) söckendag mellan kl. 20 och 6.

Motiven till det generella nattarbetsförbudet har berörts i det föregående. I fråga om förbudet för arbete å sön- eller helgdag anförde arbetstidskommittén i sina förarbeten till den första bagerilagen bl. a. följande. »Med hänsyn till det nära sambandet mellan regleringen av berörda arbete (d. v. s. nattarbete) och av söndagsarbetet samt det numera allmänt såsom befogat erkända kravet på söndagsledighet, har kommittén emellertid funnit sig föranlåten att med nyssnämnda stadgande förbinda ett förbud jämväl mot arbete på sön- eller helgdagar. För övrigt lär ett dylikt förbud redan vara i väsentlig mån genomfört genom de nu gällande kollektivavtalen inom bageriyrket.»

Den verksamhet, som i bagerilagen på olika sätt begränsas, bestämmes som »arbete för tillverkning av bageri- eller konditorivaror». Med formuleringen »*arbete för tillverkning*» åsyftas att nå varje verksamhet, som enligt vad arbetstidskommittén anförde ingår som »ett nödvändigt led i produktionsprocessen». Dit räknas sålunda t. ex. ugnarnas uppeldning, råvarornas framforsling å arbetsstället samt rengöring av maskiner och redskap. Till ifrågavarande arbete räknas däremot icke transport av råvaror till arbetsstället, rengöring av företagets lokaler eller distribution av de producerade varorna. Bagerilagen har avseende även å verksamhet som bedrives inom offentliga anstalter och inrättningar. Dylik verksamhet låg tidigare utanför lagstiftningens tillämpningsområde. Vidare omfattar bestämmelserna även sådan tillverkning av bageri- eller konditorivaror, som utövas i samband med hotell-, restaurang- eller kaférörelse.

I lagtexten förekommer som framgått av det föregående uttrycket »*bageri- eller konditorivaror*». Arbetstidskommittén anförde, att med för-

[1] Bagerilagen är återgiven i bilaga till betänkandet.

buden för tillverkning av dylika varor har väsentligen åsyftats att träffa det arbete som utföres i bagerier och konditorier. Till konditorivaror, varmed vid denna tid torde ha förståtts sådana varor, som i allmänhet saluhålles i konditorier, räknade kommittén även en del varuslag, vilka endast mer undantagsvis tillverkas i samband med konditorirörelse, såsom choklad, karameller, pastiller m. m. Det var emellertid uppenbart att tillverkning av dylika varor borde undantagas från bagerilagen. Detta skedde genom de särskilda bestämmelser, som återfinnes i 1 § andra stycket. Här stadgas att om arbete, varom här är fråga, i hotell-, restaurang- eller kaférörelse eller eljest bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, är det icke underkastat bagerilagen i vidare mån än det avser tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk.

Uttrycket konditorivaror återfanns i den tidigare lagstiftningen jämväl i 2 §, enligt vilken tillverkning av konditorivaror i viss begränsad utsträckning skulle få utföras å sön- eller helgdag. Härtill återkommer framställningen i det följande. Vid en av lagrevisionerna ansågs att begreppet konditorivaror, då det nämndes i detta sammanhang, icke var fullt klart utan behövde närmare preciseras för att skiljas från begreppet bagerivaror. Med anledning härav har statsmakterna uttalat, att till bagerivaror skall vara att hänföra varor, vid vilkas tillverkning jäst i en eller annan form användes såsom jäsningsmedel, och till konditorivaror åter bakverk, som framställes utan användning av jäst.

Med *sön- eller helgdag* skall förstås tiden kl. 0—24. Fråga är alltså om kalenderdygn.

Bestämningen av begreppet *natt* har varit föremål för långtgående överväganden och innebörden har ändrats vid två tillfällen. Arbetstidskommittén föreslog, att begreppet natt skulle definieras som tiden kl. 20—6. I samband med företagna lagrevisioner har klockslaget 6 ingående diskuterats. Detta var särskilt fallet på 1920-talet, då bagerilagen ännu icke var definitiv.

Att de båda klockslagen uteslutande var resultatet av en avvägning framgår av vad som uttalades av arbetstidskommittén. Det sades i dess betänkande bl. a. följande. »Att förbudstidens slut satts till kl. 6 f. m. beror därpå, att det givetvis är angeläget, att bageriarbetet får börja så tidigt, som skäligen kan anses såsom en någorlunda normal begynnelsetid för arbete i allmänhet. I fråga om klockslaget för förbudstidens början har kommittén — — — föreslagit kl. 8 e. m., varigenom bageriidkarna torde beredas en möjlighet att genom arbete på kvällen i viss mån ersätta det förbjudna nattarbetet.»

Genom bagerilagen förbjudes arbete för tillverkning av bageri- eller konditorivaror å söndagar och viss del av vardagar. Detta innebär att *förbudet jämväl avser arbetsgivaren själv.* Förbudet har varit föremål för

omfattande överläggningar tidigare. Härvid har dock diskussionen väsentligen kommit att begränsas till frågan, huruvida bagerilagen borde omfatta familjebagerierna, vilka först 1939 infördes under lagstiftningen.

I 2 § återfinnes en del undantagsbestämmelser från de generella förbuden i 1 §. De kan uppdelas i två grupper nämligen de som medger undantag från 1) förbudet att utföra arbete å sön- eller helgdag och 2) nattarbetsförbudet å söckendag.

Från det generella *förbudet för sön- eller helgdagsarbete* finnes tre *undantag*. Enligt det *första* — 2 § a) — må i bageri- eller konditorirörelse arbete för tillverkning av varor, vid vilkas framställning jäst icke användes, utföras å sön- eller helgdag under högst tre timmar mellan kl. 6 och 18. Det är att observera, att här fråga endast är om konditorivaror. Dylika kan visserligen i väsentlig mån tillverkas under föregående söckendag, men färdigställandet av dem låter sig i stor utsträckning ej lämpligen göra så lång tid i förväg. Kommittén anförde vidare, att avsättningen av vissa av dessa varor är i hög grad beroende av väderleken, varför det för näringsidkarna är av stor betydelse att kunna i någon mån variera storleken av den för dagens konsumtion avsedda varumängden. Man ansåg en arbetstid om tre timmar tillräcklig.

Enligt det *andra* undantaget — 2 § b) — må i hotell-, restaurang- eller kaférörelse sådant arbete för tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk, vilket bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, utföras å sön- eller helgdag under en tid av högst tre timmar mellan kl. 6 och 18. Arbetstidskommittén motiverade detta undantag med att det mången gång, t. ex. då ett oväntat stort antal resande ankommer, kunde ställa sig synnerligen svårt att iakttaga förbudet mot bakning å sön- eller helgdagar. Med hänsyn härtill hade kommittén, oaktat erinringar däremot möjligen kunde göras ur konkurrenssynpunkt, ansett sig böra bereda dessa företag samma möjlighet till undantag, som medgivits beträffande tillverkning av konditorivaror — d. v. s. enligt 2 § a).

Enligt det *tredje* undantaget — 2 § c) — må s. k. anrörning utföras å sön- eller helgdagar under högst två timmar mellan kl. 8 och 20. Med anrörning förstås läggning av surdeg för tillverkning av sura limpor. Då anrörningen måste verkställas dagen förut skulle, såvida detta undantag icke funnes, tillverkning av dylika limpor ej kunna bedrivas å dag efter sön- eller helgdag.

Härefter övergår framställningen till de i bagerilagen medgivna *undantagen från det generella nattarbetsförbudet.*

Det betydelsefullaste undantaget är det *första* — 2 § d) —, enligt vilket uppeldning eller deggörning må utföras å söckendag mellan kl. 4 och 6. Detta undantag har tillkommit i syfte att bereda näringsidkarna möjlighet att utan uppskov börja det egentliga arbetet kl. 6 och utgör i viss mån en

kompensation för inskränkningarna i rätten att driva arbete nattetid. Då den första lagen förbereddes, ansåg man även på arbetarsidan ett dylikt undantag befogat. Till här ifrågavarande s. k. förarbeten användes endast ett mindre antal arbetare.

Enligt det *andra* undantaget — 2 § e) — må uppeldning utföras av annan än bageri- eller konditoriarbetare å tid, då eljest arbete enligt bagerilagen ej må bedrivas. Arbetstidskommittén ansåg det skäligt, att uppeldning av ugnarna, när detta arbete utföres av särskild eldare eller maskinist eller annan person, som ej kan anses såsom bageriarbetare, borde falla utanför lagen. Det tillades, att dylika utom bageriarbetarnas krets fallande ugnseldare, vilka för övrigt endast förekom vid de största bagerierna, i regel hade mindre permanent sysselsättning än de egentliga yrkesarbetarna.

Det *tredje* undantaget — 2 § f) — står till sin natur nära det i det föregående berörda första undantaget — d. v. s. 2 § d) — från det generella nattarbetsförbudet. Enligt det tredje undantaget, som i likhet med det första avser uppeldning och deggörning, må under natten till söckendag, som närmast föregår två eller flera på varandra följande sön- och helgdagar, dylikt arbete utföras jämväl mellan kl. 2 och 4 och annat arbete mellan kl. 3 och 6. Detta stadgande innebär med andra ord att å söckendag före dubbelhelg det tidigare berörda klockslaget 4 flyttas tillbaka till kl. 2 och att det generella nattarbetsförbudet begränsas till kl. 20—3.

Arbetstidskommittén anförde som stöd för detta undantag bl. a. följande. Då två eller flera sön- och helgdagar följer på varandra, måste den varumängd som erfordras för dessa dagar finnas att tillgå å den senaste helgfria dagen. Om än några varuslag kan tillverkas en eller annan dag i förväg, måste den alldeles övervägande delen av produktionen uppskjutas så länge som möjligt för att varorna skall komma konsumenterna tillhanda i »färskt och njutbart» tillstånd. Förslaget var en kompromiss mellan arbetsgivarsidans ståndpunkt, som innebar att nattarbetsförbudet helt borde slopas å dessa söckendagar, och arbetarsidans som önskade en mera restriktiv utformning av undantaget än som blev kommitténs beslut.

I bagerilagens 3 § finnes särskilda bestämmelser som reglerar arbetstiden vid tillverkning av spis- eller knäckebröd. Arbetstidskommittén var på sin tid »något tveksam» om lämpligheten att under bagerilagen inbegripa tillverkning av spis- eller knäckebröd, som åtminstone då den bedrives som specialproduktion i fristående brödfabriker till sitt driftssätt föga påminner om den egentliga bagerihanteringen utan torde kunna jämställas med vilken annan industriell verksamhet som helst. Emellertid ansåg kommittén, att det torde »ej lämpligen låta sig göra att från lagens tillämpning undantaga spis- och knäckebrödstillverkningen».

Lagens 3 § stadgar, att arbete för tillverkning av spis- eller knäckebröd må, där arbetet är indelat i skift, å söckendag fortgå jämväl mellan kl. 20

och 22 ävensom, i den mån så kräves för det tillverkade brödets torkning, mellan kl. 22 och 24. Med stöd av denna paragraf kan alltså tillverkning av spis- eller knäckebröd bedrivas mellan kl. 6 och 22, d. v. s. under en tid av sexton timmar, något som medger tvåskiftsarbete därest särskilda raster icke uttages. Det må tilläggas att för spis- och knäckebrödstillverkningen även gäller de undantag om uppeldning och deggörning som upptages i 2 §. Dylikt arbete må således jämväl i spis- och knäckebrödsfabriker utföras å söckendag mellan kl. 4 och 6.

Att arbete med brödets torkning är medgivet ända till kl. 24 motiverades med att detta är förutsättningen för att man för det egentliga arbetet skall kunna fullt utnyttja tiden mellan kl. 6 och 22.

Den tveksamhet, som arbetstidskommittén ådagalade då den föreslog att spis- och knäckebrödsfabrikationen skulle införas under lagen, återspeglas i den särskilda dispensbestämmelse som återfinnes i 4 § andra stycket. Arbetstidskommittén framhöll, att den ej kunde förneka att förhållandena vid vissa fabriker eller vissa tillfällen möjligen kunde motivera ytterligare modifikation i något avseende. Med hänsyn härtill ansåg kommittén sig böra föreslå, att, då så »oundgängligen» erfordrades för ett företags ändamålsenliga drift, ytterligare nattarbete skulle kunna beviljas. Lagtextens strama avfattning har sedermera mildrats genom att ordet »oundgängligen» uteslutits. Jämlikt nuvarande lydelse äger arbetarskyddsstyrelsen att, då så erfordras för ändamålsenlig drift vid tillverkning av spis- eller knäckebröd, lämna medgivande om ytterligare nattarbete. Vidare har införts ett stadgande om att i sådana fall erforderliga föreskrifter om nattarbetets anordnande skall meddelas.

Såsom framgått av det föregående innehåller 1 § vissa förbud för bedrivande av tillverkning av bageri- eller konditorivaror. Härefter stadgas i 2 och 3 §§ vissa undantag från de generella förbuden. 4 § första stycket innehåller ytterligare möjligheter till undantag, nämligen genom medgivande från vederbörande yrkesinspektör eller arbetarskyddsstyrelsen. Arbetstidskommittén framhöll härom att det i en del fall kan inträffa särskilda förhållanden, vilka »synnerligast då de inträffa oförutsett», påkallar avvikelse från de i 1 § angivna förbuden. Dylik avvikelse från vad som stadgas i 1 § och som går utöver vad som medgives enligt 2 och 3 §§ skall i regel lämnas av vederbörande yrkesinspektör. Dennes befogenheter begränsas dock på så sätt att tillstånd till avvikelse skall sökas för varje särskilt tillfälle och att det ej må avse mer än två dygn i sänder. Tillstånd till avvikelse från lagbestämmelserna får vidare för samma arbetsställe ej meddelas mer än tio gånger under ett och samma kalenderår. Skulle dessa möjligheter till avvikelse från vad som stadgas i lagen ej vara tillfyllest kan, då ytterligare eftergift är av särskilt förhållande tillfälligtvis påkallad, sådan meddelas av arbetarskyddsstyrelsen. Det är emellertid att

observera att styrelsens befogenheter är begränsade till att avse tillfälliga eftergifter. Arbetstidskommittén uttalade även att dylika fall, då yrkesinspektörens befogenheter ej skulle vara tillfyllest, antagligen endast sällan skulle inträffa.

I 4 § tredje stycket finnes ett medgivande till avvikelse från lagen, som närmast motsvarar arbetstidslagarnas bestämmelser om nödfallsarbete. Arbetstidskommittén framhöll, att behov av avvikelse kan inträffa så plötsligt och oförutsett att tid till inhämtande av dispens icke finnes. Så kan exempelvis bli fallet vid missöde med en ugn. »I betraktande härav och till förekommande av det eljest i många fall sannolikt inträffande förhållandet, att näringsidkaren skulle utan hänsyn till lagens bestämmelse vidtaga nödig avvikelse», föreslogs medgivande för företagaren att under vissa förutsättningar efter eget avgörande vidtaga en kortvarig avvikelse. Bestämmelsen härom innebär att om på grund av olyckshändelse eller annan oförutsedd omständighet avvikelse oundgängligen är nödvändig och om ej tid finnes att inhämta tillstånd därtill, må avvikelse vidtagas utan tillstånd, dock ej för mer än ett dygn i sänder. Om sådan åtgärd och anledningen därtill åligger det företagets innehavare att ofördröjligen göra anmälan till vederbörande yrkesinspektör.

Återstående paragrafer i bagerilagen är av underordnad betydelse. I 5 § stadgas att tillsyn å efterlevnaden av lagen utövas av yrkesinspektionens befattningshavare, varvid i tillämpliga delar skall lända till efterrättelse vad som stadgas rörande tillsyn å efterlevnaden av arbetarskyddslagen. Jämlikt 6 § stadgas att, om innehavare av bageri- eller konditorirörelse bedriver arbete i strid mot bestämmelserna i lagen eller mot föreskrift som utfärdats med stöd av sådan bestämmelse, han skall straffas med dagsböter. Har till arbetet använts person under 18 år, vare den som har vårdnaden om sådan person, där användandet skett med hans vetskap och vilja, förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Även 7 § innehåller vissa straffbestämmelser för underlåtelse att fullgöra föreskriven anmälningsskyldighet. Straffet är dagsböter om en företagare underlåter att anmäla avvikelse, som han själv utan tillstånd vidtagit vid inträffad olyckshändelse.

Vid det tillfälle, då sådan bageriverksamhet som bedrives av offentliga anstalter och inrättningar infördes under lagen, blev det nödvändigt att införa en analog bestämmelse till vad som finnes i arbetstidslagen rörande arbetsföreståndare. Enligt 9 § skall beträffande verksamhet som bedrives av staten eller kommun vad i bagerilagen är stadgat angående innehavare av företag i stället gälla arbetsföreståndare. Vidare kan, då det gäller enskild bagerirörelse, arbetarskyddsstyrelsen godtaga viss person såsom arbetsföreståndare i innehavarens ställe.

3. Kollektivavtalens reglering av arbetstiden

a) Bagerier och konditorier

Enligt gällande kollektivavtal mellan bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet och svenska livsmedelsarbetareförbundet skall den ordinarie arbetstidens längd vid bagerier vara 48 timmar per helgfri vecka med högst åtta timmar per dag. Arbetstiden må under två dagar i veckan utsträckas till nio timmar, dock allenast i trängande fall å dag före sön- eller helgdag. För chaufförer må andra tider än nyss sagts tillämpas, såvitt icke härigenom uppkommer längre sammanlagd arbetstid för en tidrymd av högst två veckor än att den motsvarar 48 timmar i veckan. Arbetstiden får dock icke under någon vecka av tvåveckorsperioden uppgå till mer än 52 timmar. Arbetare sysselsatta med egentligt bageri- och konditoriarbete eller brödräkning är berättigade att av den ordinarie arbetstiden använda 20 minuter per dag som måltidsrast. Vid konditorierna är den ordinarie arbetstiden begränsad till åtta timmar per söckendag och 48 timmar per helgfri vecka. För samtliga arbetare utom brödräkningspersonal skall arbetstiden uttagas i en följd med högst en timmes matrast. Därest så finnes lämpligt kan annan överenskommelse träffas.

Kollektivavtalet innehåller vidare bagerilagens viktigare bestämmelser rörande arbetstidens förläggning. Sålunda stadgas att arbetstiden för produktions- och paketeringspersonal skall utom vid skiftarbete förläggas mellan kl. 6 och 20. Deggörning får utföras mellan kl. 4 och 6. Dag före dubbelhelg får arbetet börja två timmar tidigare, en bestämmelse som är något snävare än bagerilagens 2 § f). Jämlikt kollektivavtalet skall allt ordinarie arbete i bageri och konditori å dag före sön- och helgdag vara avslutat senast kl. 17, dock ej vid skiftarbete, som må fortgå till kl. 18.

Julafton och midsommarafton slutar det ordinarie arbetet senast kl. 12. För chaufförer gäller dock att det icke behöver sluta förrän de erforderliga körningarna av dagens tillverkning verkställts. Ordinarie arbetstid dessa dagar får icke överstiga sex timmar. På 1 maj får arbete i konditorier ej utföras efter kl. 12. För rengöringspersonal må arbetstiden nyssnämnda dagar förskjutas högst två timmar.

För konditoriarbete gäller dels att juldagen är arbetsfri, dels att under ett och samma kalenderår endera midsommardagen eller påskdagen är arbetsfri.

Härjämte finnes för vissa i avtalet särskilt angivna städer speciella bestämmelser, som här förbigås.

Med övertidsarbete förstås enligt avtalet allt arbete å annan tid, än den som i det föregående angivits som ordinarie arbetstid. Övertidsarbete skall betalas med 50 % förhöjning av timlönen å vardagar. Denna utgör $^1/_{48}$-del av veckolönen. 100 % förhöjning skall utgå under tiden från kl. 18 dag

före sön- eller helgdag till ordinarie arbetstidens början påföljande vardag. Övertidsarbete skall om möjligt undvikas när lämplig arbetskraft finnes att tillgå. Dock får övertidsarbete icke vägras när förhållandena så påfordrar.

I fråga om konditoriarbetare och chaufförer gäller att de är skyldiga att mot övertidsbetalning arbeta högst tre timmar på sön- och helgdagar. Ersättning för dylikt arbete skall alltid utgå för minst tre timmar även om den verkliga arbetstiden är kortare.

Avtalet stadgar att varannan sön- och helgdag skall vara helledig. Arbetsgivare äger dock rätt att i samband med jul- och påskhelgerna ändra de lediga sön- och helgdagarnas ordningsföljd så att enskilda arbetare är i tjänst två sön- och helgdagar i följd men endast vid en av helgerna under förutsättning att arbetarna underrättas härom två veckor i förväg.

Till avtalet är som bilaga fogade särskilda normalordningsregler. Dessa innehåller i huvudsak bestämmelser om skyldigheter som arbetsgivare och arbetare har att iakttaga. Nämnas må att vid sjukdom eller annat verkligt hindrande förfall arbetaren bör minst en timme i förväg underrätta arbetsgivaren om sitt uteblivande. »Om någon arbetare ej har infunnit sig precis vid den bestämda tiden, färdig till arbete i arbetslokalen, kallas en arbetare i hans ställe.» Infinner sig arbetaren, innan den efterskickade anlänt, och förklarar han sig villig att börja arbetet skall han betala den efterskickade.

Kvinnliga arbetare, som har vårdnadsplikt, kan efter därom gjord anhållan och efter verkställd prövning av arbetsgivaren erhålla en ändring av den fastställda arbetstiden i jämförelse med vad kollektivavtalet eljest stadgar.

För kooperativa bagerier gäller ett mellan kooperationens förhandlingsorganisation och svenska livsmedelsarbetareförbundet slutet avtal, vars bestämmelser i allt väsentligt är överensstämmande med det föregående angivna avtalet.

b) Spis- och knäckebrödsfabriker

Enligt ett mellan AB Wasa spisbrödsfabrik och svenska livsmedelsarbetareförbundet träffat avtal är den ordinarie arbetstiden 48 timmar per helgfri vecka. Den fördelas vid skiftarbete med åtta timmar per skift och vid dagarbete med åtta och en halv timmar per dag under måndag—fredag och fem och en halv timmar på lördag.

För skiftarbete gäller kortare arbetsvecka. Sålunda stadgas för skiftarbetare i paketering, på lager och i verkstad ävensom för tvåskiftsarbetare i bageri, att den ordinarie arbetstiden skall utgöra 46 timmar per helgfri vecka fördelad på fem skift om åtta timmar och ett lördagsskift om sex timmar. Vid tvåskiftsarbete skall arbetet förläggas mellan kl. 6 och 22;

arbetsgivaren har enligt avtalet rätt att före resp. efter nämnda klockslag låta utföra erforderligt för- och efterarbete.

Vid treskiftsarbete skall den ordinarie arbetstiden för de båda dagskiftena utgöra 46 timmar per helgfri vecka fördelad på sätt nyss sagts. För nattskiftet är veckoarbetstiden 40 timmar, vilken fördelas på fem skift om åtta timmar. Under särskilda förutsättningar kan arbetstiden förlängas genom ökning av antalet nattskift till sex.

De fem nattskiftena vid treskiftsarbete skall förläggas mellan kl. 22 måndag och kl. 6 lördag; arbetsgivaren har enligt avtalet rätt att låta utföra nödigt för- och efterarbete. Härjämte gäller vissa särskilda bestämmelser för helgdagsaftnar och lördagar innebärande tidigare slut på arbetsdagen. Vidare finnes föreskrifter om raster.

Vid arbete på nattskift utgår en merbetalning av 50 %. Övertidsarbete mellan kl. 22 och 6 å söckendag betalas med 70 % förhöjning, eljest med 50 %. För arbete å sön- och helgdagar jämte vissa andra dagar är övertidsersättningen 100 %.

Dessutom finnes till avtalet fogade normalordningsregler, vilka i de avseenden som här är aktuella överensstämmer med dem som återfinnes i avtalen rörande bagerier och konditorier.

Enligt avtalet mellan föreningen Sveriges spisbrödsfabrikanter och svenska livsmedelsarbetareförbundet skall den ordinarie arbetstidens längd utgöra 48 timmar per helgfri vecka och fördelas vid skiftarbete med åtta timmar per skift samt vid dagarbete med åtta och en halv timmar per dag under måndag—fredag och fem och en halv timmar på lördag. Bestämmelserna i detta kollektivavtal är sålunda desamma som i avtalet för AB Wasa spisbrödsfabrik. Arbetarna är berättigade att av den ordinarie arbetstiden uttaga 20 minuter per dag som måltidsrast. Några bestämmelser om kortare arbetsvecka vid skiftarbete finnes icke. Då skiftarbete icke förekommer skall arbetstiden vara förlagd mellan kl. 6 och 16 samt vid tvåskiftsarbete mellan kl. 6 och 22. Dock får deggörning utföras mellan kl. 4 och 6. Å dag före sön- och helgdag skall arbetet sluta senast kl. 18. För vissa helgdagsaftnar finnes särskilda bestämmelser.

Övertidsarbete betalas med 50 % förhöjning för de två första timmarna efter den ordinarie arbetstidens slut och för annan tid å vardagar med 80 % förhöjning. Sön- och helgdagar är förhöjningen 100 %. Dessutom finnes till avtalet fogade normalordningsregler med samma innehåll som berörts i det föregående.

Enligt ett mellan kooperativa förbundet och svenska livsmedelsarbetareförbundet slutet kollektivavtal avseende spisbrödsfabriken å Kvarnholmen skall arbetstiden förläggas mellan kl. 6 och 22 förutom å lördagar och helgdagsaftnar, då arbetet skall vara slut kl. 18. Då treskiftsarbete förekommer skall antalet nattskift omfatta ett skift mindre än antalet dagskift.

Arbetstidens längd skall uppgå för middagsskiftet till 45 timmar per vecka och för eftermiddagsskiftet till 41 timmar.

Övertid betalas med 50 % förhöjning för de två första timmarna efter den ordinarie arbetstidens slut, därefter med 80 % förhöjning. Övertidsarbete skall i möjligaste mån undvikas där lämplig arbetskraft finnes att tillgå.

4. Internationella förhållanden

Sverige har år 1940 ratificerat konventionen (nr 20) angående förbud för nattarbete i bagerier. Enligt denna är det i princip förbjudet att under natten tillverka bröd eller konditorivaror eller andra liknande av mjöl framställda produkter. Detta förbud äger tillämpning å arbete, utfört av såväl arbetsgivare som arbetare, vilka tar del i den åsyftade tillverkningen. Förbudet omfattar dock icke tillverkning, som bedrives av medlemmar i ett och samma hushåll för deras egen förbrukning. Konventionen äger icke tillämpning å tillverkning i stort av »biscuits» (torkat bröd). Det tillkommer varje medlem, att efter samråd med vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer bestämma, vilka produkter som med hänsyn till denna konvention skall innefattas under beteckningen »biscuits».

Med natt skall enligt konventionen förstås en tidrymd av minst sju på varandra följande timmar. Början och slutet av denna tidrymd skall fastställas efter samråd med vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer. I den tidrymd, som skall betraktas som natt, skall innefattas tiden mellan kl. 23 och 5. Där skäl därtill finnes med hänsyn till klimatet eller årstiden eller där överenskommelser har träffats mellan vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer, kan tiden kl. 22—4 träda i stället för tiden kl. 23—5.

Efter samråd med vederbörande arbetsgivar- och arbetarorganisationer må undantag medgivas från det i det föregående återgivna generella nattarbetsförbudet, nämligen i följande fall.

a) Fortvarande undantag, som erfordras för utförande av sådana förberedelse- eller avslutningsarbeten, vilka nödvändigtvis måste utföras utom den normala arbetstiden och vartill ej användes större antal arbetare än som är alldeles nödvändigt och ej heller arbetare under 18 år.

b) Fortvarande undantag, som är nödvändiga med hänsyn till de särskilda förhållanden varunder bagerihanteringen bedrives i tropiska länder.

c) Fortvarande undantag, som är nödvändiga för tillämpningen av bestämmelserna om veckovila.

d) Tillfälliga undantag, som är nödvändiga för att sätta företagen i stånd att möta extraordinär arbetsökning eller nationella behov.

Undantag från det generella nattarbetsförbudet må även göras ifall

olyckshändelse inträffat eller hotar att inträffa eller brådskande arbete behöver utföras i avseende å maskiner eller anläggning eller i fall av force majeure men allenast i den mån så är nödvändigt för att undvika allvarlig rubbning av företagets normala drift.

Varje medlem som ratificerat konventionen skall vidtaga lämpliga åtgärder för att säkerställa tillämpningen av det generella nattarbetsförbudet. Härvid skall samverkan äga rum mellan arbetsgivare och arbetare samt deras resp. organisationer.

Konventionen har ratificerats i förhållandevis liten utsträckning. Enligt uppgift som hänför sig till april 1955 hade så skett av endast följande stater (staterna är upptagna i den ordning i vilken ratifikationen ägt rum): Luxembourg, Finland, Cuba, Bulgarien, Spanien, Chile, Uruguay, Columbia, Irland, Sverige, Israel och Argentina.

Bagerinäringen är en typisk hemmamarknadsindustri, inom vilken den största delen av de tillverkade produkterna är avsedd för omedelbar konsumtion. Detta gäller emellertid icke produkter såsom spis- och knäckebröd, käx, wafers etc., som är lagervaror och i fråga om vilka även viss import och export förekommer. Det är dock produktionen av mjukbröd som sätter sin prägel på näringen. Arbetstidsförhållandena blir med hänsyn till det anförda utformade i anslutning till konsumtionsvanorna i de olika länderna. När det i vårt land gäller att utforma en ny bagerilag, blir betydelsen av tillgång till uppgifter rörande de i de olika länderna rådande arbetsförhållandena inom bagerinäringen allenast helt liten. Med hänsyn till det anförda har utredningen ansett sig kunna begränsa det utländska materialet till endast ett mindre antal, vårt land mera närstående länder.

I *Danmark* avser lagstiftningen uteslutande arbetstagare. De för bagerinäringen gällande bestämmelserna återfinnes i arbetarskyddslagen. Enligt denna (loven om almindelig arbejderbeskyttelse) skall det varje dygn förekomma en viloperiod omfattande minst elva timmar. För bl. a. bagerier kan viloperioden i vissa fall nedsättas till åtta timmar. Den skall i fråga om bl. a. mjukbrödsbagerier omfatta tiden mellan kl. 20 och 4. Utan hänsyn till denna bestämmelse får dock arbete i bagerier och konditorier bedrivas mellan kl. 3 och 4 natten före söndagar och vissa angivna helgdagar. Vidare har arbetsgivarna rätt att under 20 av dem själva bestämda nätter per kalenderår använda arbetare i arbete; arbetarna skall i detta fall erhålla motsvarande fritid under loppet av samma eller följande vecka. Det föreligger vissa möjligheter till dispens. I rågbrödsbagerier som arbetar på tvåskift kan arbetare i begränsad utsträckning få användas till arbete jämväl mellan kl. 20 och 22.

Den danska arbetarskyddslagen stadgar generellt förbud för att sysselsätta arbetare å sön- och helgdagar. Från detta förbud är dock undan-

taget brödfabriker, bagerier och konditorier, där arbete må utföras mellan kl. 4 och 20 i den omfattning som berörts i det föregående. Som kompensation för den förlust av fritid, som åsamkas arbetare med regelbundet arbete å söndagar, skall såvitt möjligt givas dem annan samlad fritid genom en motsvarande minskning av antalet arbetstimmar fallande inom den normala arbetstiden.

I fråga om ungdomar under 18 år gäller, att de icke må användas till arbete i bagerier och konditorier mellan kl. 20 och 4. Lärlingar må icke sysselsättas i arbete efter kl. 18. Ungdomar i nämnda ålder skall erhålla en sammanhängande viloperiod om minst tolv timmar per dygn.

Finland hör till de länder som ratificerat konventionen om förbud för nattarbete i bagerier. Med hänsyn härtill avser den finska bagerilagen såväl arbetsgivare som arbetstagare. Den omfattar allt arbete, som utföres i bagerier under förutsättning att produkterna skall försäljas, arbete i fabriker som framställer bröd, biscuits och liknande varor ävensom arbete för framställning av bageriprodukter i hotell, restauranger och konditorier. Nattarbetsförbudet i Finland är begränsat till tiden kl. 22—5; dag före sön- och helgdag skall dock arbetet sluta senast kl. 18. I fabriker, som uteslutande framställer biscuits, må arbete utföras under tiden kl. 5—23. Dispens kan beviljas av vederbörande yrkesinspektör för arbete årligen under högst tio nätter som föregår vardag.

I *Norge* är all brödbakning förbjuden å sön- och helgdagar samt å den 17 maj. Arbetsförbudet räknas från föregående dags afton kl. 18. I fråga om företagarnas eget arbete gäller, att de å lördagar och helgdagsaftnar kan arbeta till kl. 20. Arbetsdagens längd är maximerad till åtta timmar; söckendag före sön- och helgdag kan arbetstiden utsträckas till nio timmar men må ingen kalendervecka överstiga 48 timmar. Arbetsdygnet får icke börja före kl. 6 och får icke utsträckas längre än till kl. 18. Det är dock tillåtet att efter särskild dispens utföra vissa angivna arbetsuppgifter mellan kl. 18 och 20, under förutsättning att dubbla den mellan dessa klockslag utförda arbetstiden frånräknas den eljest tillåtna maximala arbetstiden. I vissa fall kan efter medgivande härom arbetstiden utsträckas utöver vad nyss sagts.

I *Storbritannien* kommer enligt en antagen men ännu ej ikraftträdd lag att gälla bl. a. följande. I företag, som icke har arbetet organiserat enligt systemet med treskift, är det förbjudet att utföra arbete mellan kl. 22 och 5. Dock må arbetare som är sysselsatt med uppeldning och deggörning påbörja arbetet tidigast kl. 3. För att möjliggöra arbete å treskift, kan arbetare under vissa förutsättningar få användas till arbete nattetid. Anmälan om treskiftsarbete skall av arbetsgivaren göras till Minister of Labour. Enligt lagen får arbetare vid ett dylikt s. k. nattbageri icke arbeta mellan kl. 18 och 6 under längre tid än 26 veckor per år. Ej heller får

någon utan särskilt medgivande av Minister of Labour sysselsättas mellan nämnda klockslag under längre tid än fyra veckor i följd. Å turistorter kan efter därom gjord framställning denna fyraveckorsperiod förlängas i avsikt att tillgodose den under en högsäsong ökade efterfrågan på bageriprodukter.

Från de i det föregående angivna begränsningarna i arbetstidens förläggning gäller följande undantag. För att tillgodose behovet bl. a. av efterfrågan å lördagar må en bageriarbetare användas till arbete en natt i veckan. Denna natt skall under ett kalenderår vara förlagd till samma veckodag, såvida Minister of Labour icke medger att dagen ändras. För att möta efterfrågan i samband med allmän helgdag må en bageriarbetare under den vecka som föregår helgdagen användas under ytterligare en natt. Dock får nattarbetet ej avse mer än två nätter under en vecka. Vidare finnes vissa särskilda bestämmelser avseende olyckshändelser, sjukdomsfall, maskinskador och andra oförutsedda händelser.

Företagarna och deras familjemedlemmar omfattas icke av lagstiftningen. Detsamma gäller arbetare som helt sysselsättes inom distributionen eller med städning, vakthållning, reparation, underhåll av maskiner etc.

Till sist må nämnas att Minister of Labour äger att från lagen undantaga arbetsgivare, som är bunden av kollektivavtal, vilket träffats mellan en eller flera arbetsgivarorganisationer inom bageriindustrien och en eller flera bageriarbetarorganisationer, under förutsättning att Minister of Labour anser att överenskommelsen gör lagens bestämmelser onödiga.

5. Reformkrav och utredningsuppdrag

Initiativet till det utredningsuppdrag, som sedermera lämnades till arbetstidsutredningen, togs av Sveriges bageriidkareförening och kooperationens förhandlingsorganisation, som i en den 6 juli 1949 daterad gemensam skrivelse till chefen för socialdepartementet fäste uppmärksamheten på behovet av en utredning rörande bagerilagen. Det kan nämnas, att bageriidkareföreningen på den tid då detta initiativ togs var en avtalsslutande organisation. År 1954 övertogs dess funktion i detta hänseende av bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet.

I skrivelsen anfördes, att lagen mot bakgrunden av den utveckling som ägt rum framstod som föråldrad. Den var icke avpassad med hänsyn till metoden med kylrumsbröd. Det var av betydelse att frågan om tvåskiftsarbete vid småbrödstillverkningen blev löst. Den tidigare stängningen av affärerna hade även återverkat på brödproduktionen och arbetsförhållandena inom bageriindustrien. Speciellt gällde detta förhållandena å lördagar.

Vidare uttalades i skrivelsen att de industriellt drivna större mjuk-

brödsbagerierna numera har samma produktionsgång och följaktligen samma krav på sättet för arbetstidens reglering som spisbrödsfabrikerna. Detta var icke fallet vid bagerilagens tillkomst. Jämföres bagerilagens nattarbetsförbud med motsvarande förbud i arbetarskyddslagen framstår det som otillfredsställande och oriktigt, att bageriyrket fortfarande skall intaga en anmärkningsvärd särställning. Man hade placerat bagerinäringen i en sämre ställning än industrien och hantverket i övrigt.

I skrivelsen hemställdes att chefen för socialdepartementet måtte föranstalta om en utredning angående dessa förhållanden och, om utredningen därtill föranledde, framlägga förslag om bagerilagens upphävande eller om sådana ändringar i bagerilagen att de i skrivelsen berörda olägenheterna kunde undgås. Härjämte framlades preciserade förslag till ändringar i bagerilagen. Med hänsyn till att dessa utförligt redovisas i avsnitt III. inskränker sig utredningen till att i detta sammanhang endast nämna följande. Tiden för nattarbetsförbudets slut, kl. 6, borde »antingen helt ändras eller ändras för viss eller vissa veckodagar för möjliggörande av ett tidigare påbörjande av arbetet i bagerierna på morgonen». Alternativt yrkades att de bestämmelser, som för närvarande gäller för söckendag före dubbelhelg, skulle gälla alla lördagar och helgdagsaftnar. I varje fall borde bagerilagen ändras så att arbetet dessa vardagar får börja en timme tidigare än andra dagar.

Chefen för socialdepartementet remitterade bageriidkareföreningens och kooperationens förhandlingsorganisations skrivelse till arbetarskyddsstyrelsen, svenska arbetsgivareföreningen och landsorganisationen i Sverige. Arbetarskyddsstyrelsen i sin tur inhämtade yttranden från Sveriges konditorförening och samtliga yrkesinspektörer.

Arbetarskyddsstyrelsen tillstyrkte för sin del förslaget om utredning rörande frågan om bagerilagens fortbestånd och innehåll. Den stödde sig härvid bl. a. på uttalandena från yrkesinspektörerna, som genomgående yrkade på ändringar av bagerilagen i olika hänseenden. Bland de förslag som framkom vid remissbehandlingen och som icke i det föregående omnämnts må framhållas angelägenheten att i ökad utsträckning kunna anpassa bagerilagen efter de lokala förhållandena. Enligt Sveriges konditorförening borde vissa arbeten med tillverkning av efterrätter läggas utanför lagen; föreningen tillstyrkte en utredning men påpekade avslutningsvis, att eventuella förändringar i lagstiftningen ej får ändra på konkurrensförhållandena mellan olika slag av företag inom näringen. Konditorföreningen hemställde därför, att föreningen måtte beredas tillfälle att intimt följa utredningsarbetet.

Svenska arbetsgivareföreningen framhöll, att bagerinäringen icke föll under föreningens verksamhetsområde (uttalandet avser förhållandena år 1949). Föreningen uttalade sig mera allmänt mot den dåvarande ordningen

som innebar, att man för denna näring har en speciell arbetstidslagstiftning, som i väsentliga hänseenden begränsar möjligheten att utnyttja arbetskraften på det ur produktionssynpunkt lämpligaste sättet. Arbetsgivareföreningen tillstyrkte framställningen om en utredning rörande bagerilagens upphävande eller om väsentliga förändringar i densamma.

Landsorganisationen i Sverige hade inhämtat yttrande från svenska livsmedelsarbetareförbundet, vilket framhöll att den tekniska utveckling, som ägt rum sedan den första bagerilagens tillkomst, icke försvårat utan tvärtom underlättat lagens tillämpning. De av Sveriges bageriidkareförening och kooperationens förhandlingsorganisation framlagda förslagen komme att medföra försämringar av arbetsförhållandena. Förslaget till utredning avstyrktes. Det var i stället av behovet påkallat att skärpa övervakningen av nuvarande bagerilag. Förbundet påstod att de övervakande myndigheterna alltför sällan kontrollerade lagens efterlevnad. Landsorganisationen instämde för sin del i vad livsmedelsarbetareförbundet anfört.

Den 6 juni 1951 ingav Sveriges bageriikareförening och kooperationens förhandlingsorganisation en ny skrivelse till chefen för socialdepartementet. Efter en erinran om den tidigare framställningen, på vilken något svar icke erhållits, anfördes i fortsättningen, att de industriellt drivna mjukbrödsbagerierna numera i alla avseenden är att jämställa med spisbrödsfabrikerna; de förra kan i fråga om maskinell utrustning till och med överträffa åtskilliga spisbrödsfabriker. Det är därför fullständigt omotiverat och oriktigt att i dag på sätt som sker i bagerilagen behandla dessa båda kategorier av företag efter olika normer, något som är fallet exempelvis i fråga om skiftarbete. De båda organisationerna erinrade vidare om att arbetarskyddsstyrelsen tillstyrkt den begärda utredningen och att styrelsens yttrande grundade sig på samstämmiga uttalanden från samtliga yrkesinspektörer om behövligheten av ändringar i bagerilagen.

Med anledning av den senaste skrivelsen från Sveriges bageriidkareförening och kooperationens förhandlingsorganisation överlämnade chefen för socialdepartementet den 22 oktober 1951 till arbetstidsutredningen de i det föregående omnämnda handlingarna för att tagas i övervägande vid fullgörandet av det utredningen meddelade uppdraget att verkställa en allmän översyn av arbetstidslagstiftningen.

I anledning av detta utredningsuppdrag inhämtade utredningen yttrande från Sveriges bageriidkareförening, svensk industriförening, Sveriges konditorförening, landsorganisationen i Sverige, svenska livsmedelsarbetareförbundet, kooperationens förhandlingsorganisation och AB Wasa spisbrödsfabrik, Filipstad, vilken icke tillhör någon avtalsslutande arbetsgivarorganisation.

Sedan utredningen på detta sätt erhållit uppgifter om föreliggande krav på ändringar i bagerilagen ävensom ett förhållandevis fylligt material be-

lysande bagerinäringens arbetsförhållanden, igångsatte utredningen olika förarbeten med en revision av lagen. Bl. a. anordnades den 24 september 1952 en konferens med representanter företrädande arbetsgivar- och arbetstagarintressena inom mjukbrödsindustrien. Den 30 oktober samma år hölls en liknande konferens avseende spis- och knäckebrödstillverkningen.

Efter denna tid fick dock arbetet med en revision av bagerilagen vila i avbidan på att utredningen slutförde sitt mera brådskande uppdrag med en omarbetning av arbetstidslagstiftningen. Sedan detta uppdrag slutförts under senare delen av 1954, återupptogs i november arbetet med bagerilagen. Den 20 januari 1955 anordnade utredningen en ny konferens med företrädare för arbetsgivar- och arbetstagarintressena inom mjukbrödsindustrien och följande dag en liknande konferens för spis- och knäckebrödstillverkningen.

Under arbetets gång har utredningen uppehållit en nära kontakt med representanter för organisationer företrädande näringen, främst bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet, kooperationens förhandlingsorganisation och svenska livsmedelsarbetareförbundet.

6. Bagerinäringens utveckling och nuvarande omfattning

Uppgifter rörande den industriella produktionens omfattning återfinnes i kommerskollegii industristatistik. Emellertid lämpar sig denna mindre väl för en belysning av bagerinäringens struktur och utveckling. Industristatistiken omfattar nämligen uteslutande företag inom vilka sysselsättes minst fem personer. Genom denna begränsning lägges de inom bagerinäringen talrika småföretagen utanför industristatistiken. Vad nu sagts gäller icke spis- och knäckebrödsfabrikationen, som i allt väsentligt bedrives vid större företag.

Statistik rörande den totala livsmedelskonsumtionen i Sverige utarbetas inom statens jordbruksnämnd och återfinnes i publikationen Jordbruksekonomiska meddelanden. I fråga om bageriprodukter avser uppgifterna produkter framställda inom bageri- och konditoriföretag. Omfattningen av konsumtionen av inom bagerinäringen framställda produkter synes då det gäller förevarande näringsgren i allt väsentligt motsvara den totala produktionen. Visserligen framställes inom bagerinäringen även lagervaror, men sannolikt varierar lagerhållningen av framställda produkter icke mera avsevärt från det ena året till det andra. Vidare är produktionen av lagervaror liten i förhållande till produktionen av varor, avsedda för direkt konsumtion. Till följd härav har utredningen ansett sig kunna belysa utvecklingen under senare tid inom bagerinäringen med stöd av jordbruksnämndens statistik.

Jämförbara uppgifter rörande livsmedelskonsumtionen finnes i vårt land fr. o. m. 1939. Visserligen föreligger jämväl äldre uppgifter, men dessa torde icke vara fullt jämförbara med den statistik, som börjar år 1939. I tabell 1 har sammanställts uppgifter rörande utvecklingen av konsumtionens storlek i fråga om olika varuslag, som framställes inom bagerinäringen. Härvid har medtagits, förutom begynnelseåret för statistiken, de år för vilka folkräkningar föreligger ävensom de två senast förflutna åren. Att folkräkningsåren utvalts beror på att härigenom jämförbara uppgifter erhålles med den i det följande återgivna och på folkräkningarna grundade statistiken rörande antalet inom bagerinäringen sysselsatta personer. I tabellen återfinnes även uppgifter rörande befolkningsmängdens utveckling.

Tab. 1. Förändringar i konsumtionen av inom bagerinäringen framställda produkter. Befolkningsutvecklingen 1939—1954.

	År					
	1939	1940	1945	1950	1953	1954
Milj. kg.						
Hårt bröd	46,6	51,6	54,8	48,9	51,5	49,3
Mjukt bröd	150,0	140,0	225,0	275,0	291,0	300,0
Finare bakverk	17,8	17,8	25,6	28,5	24,8	26,0
Käx, wafers	6,8	7,9	7,0	6,4	7,0	6,9
Summa	**221,2**	**217,3**	**312,4**	**358,8**	**374,3**	**382,2**
Index						
Hårt bröd	100,0	110,7	117,6	104,9	110,5	105,8
Mjukt bröd	100,0	93,3	150,0	183,3	194,0	200,0
Finare bakverk	100,0	100,0	143,8	160,1	139,3	146,1
Käx, wafers	100,0	116,2	102,9	94,1	102,9	101,5
Summa	**100,0**	**98,2**	**141,2**	**162,2**	**169,2**	**172,8**
Befolkningsutveckling, index	100,0	100,5	104,9	110,9	113,7	114,0

Tabellen avser som nämnts konsumtionen av varor framställda vid företag inom bagerinäringen, men med hänsyn till det anförda kan uppgifterna antagas jämväl återspegla utvecklingen av bageriföretagens produktion. Det första krigsåret innebar en mindre tillbakagång av konsumtionen. Vid krigets slut hade emellertid en avsevärd stegring av denna ägt rum och den låg då betydligt över förkrigsnivån. Konsumtionen var sålunda år 1945 icke mindre än 41 % större än före kriget, medan befolkningen samtidigt hade ökat med knappt 5 %. Mellan åren 1945 och 1950 ägde en fortsatt men mindre markant stegring rum i konsumtionens omfattning. I varje fall till en del torde denna ökning vara orsakad av en övergång från framställning av bröd inom hemmet till inköp av färdigt bröd. Under det sista år tabellen omfattar, nämligen 1954, var konsumtionen 73 % större än

före kriget. Befolkningsökningen under de 15 åren 1939—1954 utgjorde 14,0 %.

Ser man på de olika inom bagerinäringen framställda produkterna, finner man att konsumtionen av hårt rågbröd stagnerat eller till och med svagt avtagit. Förbrukningen av mjukbröd åter har stigit synnerligen kraftigt; konsumtionen år 1954 var sålunda dubbelt så stor som år 1939. Betraktar man utvecklingen under de sista åren, framgår att konsumtionen av mjukt bröd mellan åren 1950 och 1954 stigit med 25 milj. kg, d. v. s. med icke mindre än 17 % av produktionens omfattning år 1939. Vad beträffar den grupp varor, som går under benämningen »finare bakverk», har utvecklingen varit något oenhetlig.

De återgivna uppgifterna antyder en kraftig ökning av produktionen inom bagerinäringen av mjukt bröd. Uppgifterna ger emellertid icke en riktig bild av den utveckling som den totala konsumtionen av mjukt bröd undergått. Hänsyn måste nämligen även tagas till omfattningen av produktionen av mjukt bröd främst inom hushållen. Försäljningen av vete- och rågmjöl för direkt konsumtion uppgick under de i det föregående angivna åren till följande kvantiteter.

År	Milj. kg
1939	348,8
1940	372,2
1945	323,1
1950	245,3
1953	223,5
1954	217,2

De försålda kvantiteterna har tydligen kraftigt gått tillbaka sedan år 1940. Det är svårt att med ledning av de återgivna uppgifterna göra någon säkrare kalkyl rörande de kvantiteter bröd, som det för direkt konsumtion sålda mjölet motsvarar. Mjöl användes nämligen inom hushållen för flera andra ändamål än framställning av bröd. Därest man utan reduktion direkt

Tab. 2. Totala tillverkningen av brödvaror.

År	Varor i miljoner kg framställda inom		Summa kg	Bagerivaror i genomsnitt per invånare	
	bageriföretag	hushåll		Kg	Index
1939	221,2	498,3	**719,5**	113,7	100,0
1940	217,3	538,9	**756,2**	119,0	104,7
1945	312,4	461,6	**774,0**	116,6	102,6
1950	358,8	350,4	**709,2**	101,1	88,9
1953	374,3	319,3	**693,6**	96,7	85,0
1954	382,2	310,3	**692,5**	96,0	84,4

omräknar de ovan återgivna mjölkvantiteterna till den mängd bröd som genomsnittligt därav kan framställas kommer man sannolikt till för höga tal för produktionen inom hushållen. Om man som här är fallet mindre fäster avseende vid den absoluta storleken av den genomsnittliga konsumtionen än på utvecklingstendensen, kan man emellertid trots det anförda vara berättigad att draga vissa slutsatser.

Uppgifterna rörande de främst inom hushållen framställda brödkvantiteterna måste enligt sakens natur vara osäkra. Vid beräkningarna har man utgått från antagandet, att man av 7 kg mjöl kan framställa 10 kg bröd. Relationstalet 10/7 är självfallet att anse allenast som ett grovt genomsnittsvärde.

Av tabell 2 framgår, att den totala produktionen av brödvaror inräknat de annorstädes än inom bageriföretagen framställda varorna steg under tiden 1939—1945. Därefter visar talen en sjunkande tendens. I tabellens båda sista kolumner återfinnes uppgifter rörande utvecklingen av den genomsnittliga konsumtionen av framställda bagerivaror per invånare. Med hänsyn till vad som i det föregående anförts rörande användningen av mjöl inom hushållen jämväl för andra ändamål än för framställning av bröd, får uppgifterna i den näst sista kolumnen anses såsom för höga. Under krigets första år inträffade, som framgår av indextalen i tabellens sista kolumn, en uppgång av den genomsnittliga konsumtionen av bagerivaror per invånare med inemot 5 %. Indextalen för produktionen per invånare visar sedermera en successiv sänkning.

Inom hushållen har det troligen skett någon minskning i användningen av maträtter i vilka mjöl i större utsträckning ingår. Utredningen saknar möjlighet att bedöma hur stor denna tillbakagång kan vara, men med hänsyn till den påpekade tendensen vill det synas som om tillbakagången i konsumtionen av brödvaror under de sista åren varit relativt liten.

Tab. 3. Personer sysselsatta inom bagerinäringen 1930—1950 enligt folkräkningarna.

	År			
	1930	1940	1945	1950
Antal				
Företagare	5 392	5 292	5 306	6 088
Tjänstemän ...	687	1 126	1 560	1 869
Arbetare	17 022	17 843	20 485	21 645
Summa	**23 101**	**24 261**	**27 351**	**29 602**
Index				
Företagare.....	100,0	98,1	98,4	112,9
Tjänstemän....	100,0	163,9	227,1	272,1
Arbetare	100,0	104,8	120,3	127,2
Summa	**100,0**	**105,0**	**118,4**	**128,1**

Till följd av den starka expansion som bagerinäringen undergått är det att vänta, att storleken av den inom näringen sysselsatta arbetskraften jämväl skall ha ökat. Att så skett framgår av tabell 3. Utredningen har hämtat uppgifterna i denna och följande tabeller från folkräkningarna. Tabellen avser tidsavsnittet 1930—1950. Tyvärr föreligger det icke möjlighet att föra denna beskrivning längre fram än till 1950, det sista folkräkningsåret.

Det framgår att det inom näringen sysselsatta antalet personer (d. v. s. företagare, tjänstemän och arbetare) under 20-årsperioden stigit med 28 %. Som det i det föregående återgivna tabellmaterialet visar steg produktionen inom bageriföretagen under motsvarande tid med 62 %. Den betydande skillnaden anger den rationalisering som ägt rum inom näringen. Denna utveckling torde även förklara den starka tillväxten i antalet tjänstemän.

Under tiden före andra världskriget nedgick antalet företagare något. Under krigsåren fortsatte det att sjunka för att under de sista fem åren förhållandevis kraftigt öka. Den i det föregående berörda ökningen av produktionen inom bageriföretagen åren 1945—1950 medförde en oväntat stor stegring av antalet företagare i jämförelse med den ökning antalet arbetare undergick. Ser man på hela perioden 1930—1950 har ökningen i arbetarantalet emellertid varit dubbelt så stor som i fråga om antalet företagare.

Den i det föregående berörda nedgången av företagarantalet under kriget är helt att tillskriva minskningen av antalet kvinnliga företagare inom näringen. Visserligen hade detta antal gått tillbaka redan under 1930-talet, men avgången påskyndades under krigsåren, sannolikt påverkad av de långtgående regleringarna denna tid för bagerinäringen. Efter år 1945 har antalet kvinnliga företagare åter stigit något.

Jämföres uppgifterna för antalet företagare med antalet arbetare framgår att näringen, såsom det var att vänta, är starkt småindustriellt och hantverksmässigt betonad. Genomsnittliga antalet arbetare per företagare är lågt. Det bör härvid dock beaktas, att tabellen avser antalet inom näringen verksamma personer i företagarställning, ej antalet företag. Antalet per företag sysselsatta personer är sålunda i själva verket icke obetydligt lägre än vad som framgår av tabellen.

Det finnes vissa uppgifter som belyser, vilken storlek de företag har, där företagarna deltar i arbetet. Dessa uppgifter hänför sig till år 1950 och är hämtade ur folkräkningen.

Tabell 4, som anger bageriföretagarnas fördelning med hänsyn till antalet hos dem sysselsatta, visar att praktiskt taget 1/4 av samtliga företagare arbetar utan anställda. Proportionen är högre för kvinnliga än för manliga företagare. Icke mindre än 2/3 av samtliga företagare har högst tre anställda. Det bör vid bedömandet av denna tabell dock erinras om

Tab. 4. Yrkesverksamma företagare inom bagerinäringen fördelade med hänsyn till antalet anställda. Procent. Folkräkningen 1950.

Antal anställda	Företagare		
	Män	Kvinnor	Summa
0	20,5	32,5	24,0
1	17,4	19,6	18,0
2—3	25,6	24,5	25,3
4—5	9,8	8,2	9,4
Mer än 5	21,5	11,3	18,5
Uppgift saknas	5,2	3,9	4,8
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**

att uppgifterna icke återspeglar förhållandena inom näringen i dess helhet. Samtliga av konsumtionsföreningar bedrivna bagerier ävensom större i bolags- eller aktiebolagsform drivna enskilda bagerier omfattas sålunda icke av denna tabell.

Bagerinäringen är till betydande del förlagd till städerna. Detta framgår bl. a. av tabell 5.

Tabellen återger antalet arbetare sysselsatta inom bagerinäringen å landsbygd och i städer. År 1930 fanns ca 2/3 av antalet arbetstagare i städerna; landsbygdens andel utgjorde alltså omkring 1/3. Denna koncentration av verksamheten till städerna har under perioden 1930—1950 stigit, så att andelen arbetare i städerna år 1950 uppgick till 7/10. Medan antalet arbetare å landsbygden ökades med 11 % var motsvarande stegring för städerna 35 %.

Tab. 5. Antal arbetare inom bagerinäringen 1930—1950 enligt folkräkningarna fördelade å landsbygd och städer.

	År			
	1930	1940	1945	1950
Antal				
Landsbygd	5 613	5 692	6 177	6 247
Städer	11 409	12 151	14 312	15 398
Hela riket	**17 022**	**17 843**	**20 489**	**21 645**
Index				
Landsbygd	100,0	101,4	110,0	111,3
Städer	100,0	106,5	125,4	135,0
Hela riket	**100,0**	**104,8**	**120,4**	**127,1**

Beaktar man den starka ökning, som städernas befolkning undergått bl. a. på landsbygdens bekostnad, blir bilden av utvecklingen emellertid en något annan. Detta framgår av följande sammanställning, som visar bageriarbetarantalet i relation till befolkningens storlek.

År	Bageriarbetare i ‰ av befolkningens storlek landsbygd	städer
1930	1,35	5,71
1940	1,42	5,11
1945	1,60	5,10
1950	1,66	4,70

Det relativa antalet bageriarbetare i städerna är enligt sammanställningen på retur. Detta är i och för sig icke så märkvärdigt med hänsyn till den ökade rationaliseringen. Vad som däremot förvånar är att antalet bageriarbetare å landsbygden ökat i förhållande till befolkningen. Medan antalet bageriarbetare å landsbygden år 1930 uppgick till 1,35 ‰ av befolkningen var motsvarande tal år 1950 1,66 ‰. Med hänsyn till den ökade konkurrens som städernas stora bagerier erbjuder bl. a. på grund av effektiva biltransporter är denna utveckling värd att notera.

Sammansättningen av den arbetskraft, som enligt senast föreliggande uppgifter — nämligen de som kan hämtas ur folkräkningen år 1950 — är sysselsatt inom bagerinäringen belyses av tabell 6.

Tab. 6. Inom bagerinäringen sysselsatta personer med fördelning å landsbygd och städer. Folkräkningen 1950.

	Landsbygd		Städer		Summa	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
Företagare	2 941	31,0	3 147	15,6	6 088	20,6
Tjänstemän	307	3,2	1 562	7,8	1 869	6,3
Arbetare	6 247	65,8	15 398	76,6	21 645	73,1
Summa	**9 495**	**100,0**	**20 107**	**100.0**	**29 602**	**100,0**

Totalt får inemot 30 000 personer sin bärgning från bagerinäringen. Härtill kommer ett antal medhjälpande familjemedlemmar. 21 % av de inom näringen sysselsatta står i företagarställning, medan 73 % är arbetare; återstoden 6 % utgöres av tjänstemän. Företagarnas andel av totalantalet sysselsatta är på landsbygden avsevärt större än i städerna, ett förhållande som icke torde behöva särskild kommentar.

7. Inom bagerinäringen tillämpade arbetstider

Några aktuella, hela bagerinäringen omfattande statistiska uppgifter rörande arbetstidens förläggning föreligger icke. Till följd härav har det vid den förevarande revisionen av bagerilagen synts motiverat att infordra

uppgifter angående tillämpade arbetstider. Vad som i detta sammanhang har det största intresset är den tid på morgonen då bageriarbetarna i allmänhet börjar arbetet. Visst intresse har givetvis även tidpunkten för arbetsdagens slut.

Det stod redan från början klart, att en undersökning av nämnda förhållanden borde givas begränsad omfattning. Det kunde icke komma i fråga att utföra en fullständig kartläggning av arbetstidsförhållandena genom att från samtliga företag inom näringen inhämta uppgifter rörande tillämpade arbetstider. Utredningen har också inskränkt sig till att genom arbetsgivarorganisationerna göra en hänvändelse till anslutna medlemmar med begäran om vissa uppgifter. Sålunda vände sig utredningen i slutet av 1954 till bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet och kooperationens förhandlingsorganisation med begäran om deras medverkan vid insamlandet av uppgifter rörande arbetstidens början och slut inom bagerinäringen. En sådan anhållan riktades även till svensk industriförening, som vad beträffar de organiserade arbetsgivarna inom spis- och knäckebrödstillverkningen inhämtade uppgifter genom föreningen Sveriges spisbrödsfabrikanter. Till sist gjorde utredningen en direkt hänvändelse till AB Wasa spisbrödsfabrik, vilken såsom nämnts icke tillhör någon avtalsslutande arbetsgivarorganisation.

Sättet för arbetstidens förläggning är självfallet beroende av omfattningen av de arbetsuppgifter, som skall utföras under dagen. Med hänsyn härtill är att vänta att förläggningen icke blir densamma å veckans alla dagar utan att den särskilt å lördag avviker från vad man tillämpar å veckans andra vardagar. Vidare kan man vänta att arbetstiden å söckendag, som föregår dubbelhelg, skall förete en bild, som starkt avviker från vad som gäller för vanliga söckendagar. Med hänsyn härtill bestämdes att undersökningen i fråga om mjukbrödsbagerierna skulle avse tre olika dagar, nämligen onsdagen den 15 december, lördagen den 18 december och fredagen den 24 december 1954. I fråga om spis- och knäckebrödsfabrikerna åter föreligger icke olikheter i förevarande hänseende; det räckte sålunda att hänföra undersökningen till en enda dag. Från AB Wasa spisbrödsfabrik inhämtades uppgifter per den 15 december 1954 och för övriga spis- och knäckebrödsfabriker valdes den 19 januari 1955. På grund av den relativt obetydliga arbetsstyrka, som är sysselsatt inom spisbrödstillverkningen, har någon statistisk bearbetning av detta material icke ansetts böra företagas. Den i det följande återgivna redogörelsen avser mjukbrödsbagerier.

Undersökningen begränsades vidare till de bageriarbetare, som direkt deltar i arbetet med tillverkning av bageriprodukter och i paketering av dylika varor. Sålunda omfattade den icke kontors- och butikspersonal, utkörare och städpersonal.

Av den statistiska redogörelsen rörande bagerinäringens utveckling och nuvarande omfattning framgår, att i vårt land finnes ca 6 000 företagare inom näringen. Antalet företag är som i nämnda sammanhang påpekades antagligen större. I den angivna siffran ingår sålunda icke bl. a. de kooperativa bagerierna, som beräknas uppgå till ca 150. Antalet medlemmar i bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet uppgår till omkring 1 300. Det är naturligt att en materialinsamling på sätt i det föregående berörts under sådana förhållanden endast kan ge uppgifter för en mindre del av det totala antalet företagare.

Av förbundets medlemmar svarade i det närmaste 900 på utredningens hänvändelse med begäran om uppgifter rörande arbetstiderna. Undersökningen omfattar sålunda mellan 1/6 och 1/7 av de verksamma enskilda företagen. Denna proportion är visserligen i och för sig tillräcklig för att kunna gestalta ett representativt godtagbart urval. Emellertid har detta icke ägt rum slumpvis. Vidare är att antaga att de företag, som lämnat uppgifter till utredningen, är de som varit bäst skötta. Man kan sålunda icke utan vidare utgå från att de resultat, vartill utredningen i sin undersökning kommit, även gäller bageriindustrien i stort. Däremot har man anledning förmoda att avvikelserna icke skall vara allt för stora. Det fasta sätt, varpå såväl lagstiftning som kollektivavtal reglerar arbetstiderna, synes göra ett dylikt antagande befogat.

Av de ca 150 kooperativa bagerier, som finnes i vårt land, har uppgifter inkommit från något mer än 100. Undersökningen omfattar sålunda 2/3 av kooperationens bagerier.

Vid de i undersökningen ingående enskilda företagen uppgick antalet arbetare till ca 4 900; vid de kooperativa var antalet 1 800. Sammanlagt uppgick arbetarantalet alltså till 6 700, vilket motsvarar 1/3 av inom näringen sysselsatta personer i arbetarställning. Undersökningen omfattar sålunda, vilket för övrigt var att vänta, proportionsvis många av de större företagen.

I det följande publiceras materialet för de enskilda och de kooperativa företagen var för sig. Detta beror på de olikheter, som föreligger mellan dessa båda grupper företag. Inom den del av bagerinäringen som är i enskilda händer dominerar nämligen småföretagen. De kooperativa företagen är däremot ofta större än de enskilda. Vidare föreligger olikheter i fråga om produktionens sammansättning till följd av att tillverkningen av konditorivaror genomsnittligt sett är mera omfattande inom de enskilda än inom de kooperativa företagen. Som framgår av det följande avviker arbetstidsförhållandena vid konditorierna i en del hänseenden från dem, som är rådande vid de egentliga bagerierna. Resultaten av undersökningen är sammanställda i de till betänkandet fogade tabellbilagorna.

I tabell 7 återgives uppgifter rörande arbetstidens början för arbetstagare

Tab. 7. Tiden för arbetets början inom bagerinäringen den 15 och 18 december 1954. Antal arbetstagare fördelade i procent.

Kl.	Onsdag 15/12		Lördag 18/12	
	Enskilda företag	Kooperativa företag	Enskilda företag	Kooperativa företag
4.00	4,8	5,7	5,9	6,6
4.30	0,9	2,1	1,2	2,5
5.00	4,6	5,2	8,7	5,7
5.30	3,1	1,1	4,8	0,7
6.00	58,8	60,9	59,8	63,4
6.30	6,3	8,5	4,4	6,7
7.00	11,8	8,7	8,3	8,1
7.30	3,5	3,8	2,8	2,7
8.00 och senare	6,2	4,0	4,1	3,6
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Före 6.00	13,4	14,1	20,6	15,5

onsdagen den 15 och lördagen den 18 december 1954. Förstnämnda dag är avsedd att representera andra vardagar än lördagar. Enskilda och kooperativa företag företer denna dag i stort sett samma bild. Verksamheten synes dock börja något tidigare vid de kooperativa företagen än vid de enskilda. Olikheten är dock enligt tabellen icke särskilt stor. Vid de enskilda företagen hade 13,4 % av arbetstagarna börjat arbetsdagen före kl. 6. Motsvarande relationstal för de kooperativa företagen var 14.1 Den vanligaste tiden för arbetets början var kl. 6. I runt tal började 6/10 av arbetarna vid denna timme.

Det är naturligt att arbetsdagen å lördag skall börja tidigare än å vanlig vardag. Det framgår att särskilt de enskilda företagen under morgontimmarna denna dag sätter in en större arbetsstyrka än å andra vardagar. Sålunda steg den andel av arbetarna, som hade att infinna sig före kl. 6, till 20,6 %. Företag inom kooperationen företer å lördag en arbetstidsfördelning, som föga avviker från vad som gäller för annan vardag, ett förhållande som sammanhänger med att det vid dessa företag icke förekommer konditoriarbete i samma omfattning som inom de enskilda företagen; den omständigheten, att de kooperativa företagen genomsnittligt sett är större än de enskilda, torde härvid jämväl ha medverkat.

Tabell 8 innehåller uppgifter rörande tidpunkten för arbetets slut å de båda nämnda dagarna, nämligen onsdagen den 15 december och lördagen den 18 december 1954. Det framgår att mellan 50 och 60 % av samtliga arbetstagare slutar arbetet mellan kl. 14 och 14.30. Tabellen belyser även hur mycket tidigare arbetsdagen slutar å lördag.

En helt annan förläggning av arbetstiderna var (se tabell 9) rådande på julaftonen 1954. För denna dag liksom för andra söckendagar som

Tab. 8. Tiden för arbetets slut inom bagerinäringen den 15 och 18 december 1954. Antal arbetstagare fördelade i procent.

Kl.	Onsdag 15/12		Lördag 18/12	
	Enskilda företag	Kooperativa företag	Enskilda företag	Kooperativa företag
Före 12.00	1,5	3,6	2,5	4,7
12.00	4,2	5,4	7,0	7,6
12.30	1,7	1,7	3,9	5,4
13.00	3,8	4,3	9,3	7,7
13.30	4,8	11,4	7,8	13,6
14.00	35,2	45,2	37,7	43,3
14.30	23,8	10,9	16,6	4,3
15.00	10,1	5,8	6,3	6,5
15.30 och senare	14,9	11,7	8,9	6,9
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

föregår dubbelhelg gäller även enligt bagerilagen särskilda bestämmelser, som möjliggör en tidigare början av arbetet. Det vill synas som om arbetet vid de kooperativa företagen skulle börja något tidigare än vid de enskilda. Över 2/3 av de vid de kooperativa företagen anställda började sålunda sitt arbete senast kl. 4, medan denna proportion vid de enskilda företagen endast uppgick till något över hälften. Det framgår dock, att praktiskt taget lika stor del av arbetsstyrkan (något över 16 %) vid de enskilda som vid de kooperativa företagen börjar sitt arbete före kl. 4.

Tabell 9 innehåller jämväl uppgifter om tidpunkten för arbetsdagens slut. För de flesta slutade arbetet kl. 12 eller tidigare. Med hänsyn till arbetets tidigare början vid de kooperativa företagen slutade också arbetet vid dessa något tidigare än vid de enskilda företagen.

Den i det föregående påtalade olikheten mellan bagerier och konditorier belyses närmare av tabell 10. Denna tabell avser uteslutande de enskilda företagen; i fråga om de kooperativa företagen kan nämligen någon uppdelning på bagerier och konditorier icke göras. Om onsdagen den 15 december representerar vanlig vardag, visar det sig att dubbelt så stor andel av arbetarna vid de egentliga bagerierna brukar börja före kl. 6 än vad fallet är med arbetarna vid konditorierna. För en icke obetydlig del konditoriarbetare synes kl. 7 vara en vanlig tid för arbetets början. Den största delen börjar dock å tidigast medgivna klockslag, nämligen kl. 6. Å lördag börjar arbetsdagen som väntat något tidigare. Särskilt markant är detta i fråga om konditorierna. Den andel av arbetarstyrkan, som börjar före kl. 6, är å lördag lika stor i konditorier som i bagerier, nämligen ungefär femtedelen; trots detta anger tabellen emellertid att arbetet i konditorier börjar något senare än i de egentliga bagerierna.

Tab. 9. Tiden för arbetets början och slut inom hagerinäringen fredagen den 24 december 1954. Antal arbetstagare fördelade i procent.

Kl.	Arbetstidens början		Kl.	Arbetstidens slut	
	Enskilda företag	Kooperativa företag		Enskilda företag	Kooperativa företag
Före 2.00	0,6	0,2	Före 9.00	5,5	14,4
2.00	6,1	6,2	9.00	4,2	6,7
2.30	1,1	1,0	9.30	3,7	5,1
3.00	5,0	8,5	10.00	21,7	32,5
3.30	3,4	0,8	10.30	5,0	6,4
4.00	37,2	50,6	11.00	16,3	11,1
4.30	1,9	3,0	11.30	5,2	3,4
5.00	17,2	17,6	12.00	22,1	11,8
5.30	2,5	2,0	12.30	2,7	1,8
6.00	18,1	7,2	13.00	5,0	2,3
6.30 och senare	6,9	2,9	13.30 och senare	8,6	4,5
Summa	**100,0**	**100,0**	Summa	**100,0**	**100,0**
Före 4.00	16,2	16,7			

Tab. 10. Jämförelse mellan tiden för arbetets början i bagerier och konditorier. Enskilda företag den 15 och 18 december 1954. Antal arbetstagare fördelade i procent.

Kl.	Bagerier		Konditorier	
	Onsdag 15/12	Lördag 18/12	Onsdag 15/12	Lördag 18/12
4.00	6,9	8,3	1,0	1,8
4.30	1,2	1,3	0,4	0,8
5.00	5,3	7,0	3,3	11,7
5.30	2,7	3,8	3,8	6,4
6.00	59,5	61,7	57,8	56,4
6.30	5,2	4,0	8,1	5,3
7.00	9,4	7,2	16,4	10,3
7.30	3,5	2,6	3,5	3,1
8.00 och senare	6,3	4,1	5,7	4,2
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Före 6.00	16,1	20,4	8,5	20,7

Som framgått av den föregående redogörelsen är den kvinnliga arbetskraften i bagerinäringen jämförelsevis liten. Kvinnorna börjar arbetsdagen såsom tabell 11 visar senare än männen. Medan ungefär 2/3 av de manliga arbetarna får börja arbetet kl. 6, är motsvarande andel för kvinnorna 4/10 å vanlig vardag och 5/10 å lördag. Tabell 11 anger även att en oväntat stor andel av den kvinnliga arbetskraften börjar så sent som mellan kl. 7 och 8 vid såväl de enskilda som de kooperativa företagen.

Tab. 11. Jämförelse mellan tiden för arbetets början inom bagerinäringen för män och kvinnor den 15 och 18 december 1954. Antal arbetstagare fördelade i procent.

Kl.	Enskilda företag				Kooperativa företag			
	Män		Kvinnor		Män		Kvinnor	
	Onsdag 15/12	Lördag 18/12	Onsdag 15/12	Lördag 18/12	Onsdag 15/12	Lördag 18/12	Onsdag 15/12	Lördag 18/12
4.00	6,2	7,7	—	0,2	7,8	9,1	—	—
4.30	1,1	1,5	0,1	0,2	3,0	3,2	—	0,6
5.00	5,5	10,0	1,5	4,3	6,9	7,8	0,4	0,4
5.30	3,4	5,0	2,1	3,9	1,6	0,8	—	0,4
6.00	64,7	63,1	39,3	48,3	71,5	70,1	33,8	46,2
6.30	5,5	3,8	8,6	6,6	2,2	2,1	24,5	18,7
7.00	9,7	6,3	19,4	15,1	3,2	3,1	23,2	21,0
7.30	1,5	1,0	10,2	8,6	2,7	2,3	6,9	3,8
8.00 och senare	2,4	1,6	18,8	12,8	1,1	1,5	11,2	8,9
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Före 6.00	16,2	24,2	3,7	8,6	19,3	20,9	0,4	1,4

Enligt det material, som stått till utredningens förfogande, deltar företagarna i regel i arbetet; så är fallet med ej mindre än 4/5 av de i undersökningen ingående. Tabell 12 visar att företagarna, i den mån de deltar i arbetet, börjar detta tidigare än vad arbetstagarna gör. 30,8 % av företagarna börjar sålunda å vanlig vardag arbetet före kl. 6; motsvarande proportion var 13,4 % för de hos dem sysselsatta arbetstagarna. Å lördag

Tab. 12. Arbetstidens början för företagare inom bagerinäringen den 15, 18 och 24 december 1954. Antal företagare fördelade i procent.

Kl.	Onsdag 15/12	Lördag 18/12	Kl.	Fredag 24/12
Före 4.00	0,5	1,6	Före 2.00	1,6
4.00	9,9	15,1	2.00	12,8
4.30	1,8	3,4	2.30	1,7
5.00	11,1	18,0	3.00	7,9
5.30	7,5	6,4	3.30	4,2
6.00	25,9	22,5	4.00	18,7
6.30	3,5	2,3	4.30	3,2
7.00	7,6	6,2	5.00	10,8
7.30	1,4	0,9	5.30	2,6
8.00 och senare	7,3	4,0	6.00	11,2
			6.30 och senare	6,2
Ej deltagit	19,7	17,1	Ej deltagit	16,6
Uppgift saknas	3,8	2,5	Uppgift saknas	2,5
Summa	**100,0**	**100,0**		**100,0**
Före 6.00	30,8	44,6	Före 4.00	28,2

Tab. 13. Arbetets påbörjande inom bagerinäringen den 15 december 1954.

Arbetet påbörjades av	Bagerier		Konditorier	
	Företag	Arbetstagare	Företag	Arbetstagare
Antal				
Företagaren	150	—	82	—
Arbetstagare	276	392	237	498
Företagaren och arbetstagare samtidigt	48	61	97	192
Summa	**474**	**453**	**416**	**690**
Procent				
Företagaren	31,7	—	19,7	—
Arbetstagare	58,2	86,5	57,0	72,2
Företagaren och arbetstagare samtidigt	10,1	13,5	23,3	27,8
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

är proportionen större; 44,6 % av företagarna börjar då arbetet före kl. 6, medan proportionen för arbetstagarna är 20,6 %.

Förläggningen av arbetstiden för företagarna inom bagerinäringen å julafton 1954 belyses jämväl av tabell 12. Som nämnts får det egentliga bageriarbetet å söckendag före dubbelhelg påbörjas kl. 4, medan förberedelsearbetena kan igångsättas kl. 2. Den andel av företagarna, som å julafton deltog i förberedelsearbetena, var lägre än å vanliga söckendagar, nämligen 28,2 %.

Vid ungefär 1/3 av de i undersökningen ingående egentliga bagerierna (se tabell 13) påbörjade företagaren ensam arbetet; vid 1/10 av företagen infann sig samtidigt även någon arbetstagare. Förhållandena vid konditorierna är något avvikande genom att det är vanligare att arbetstagare infinner sig samtidigt med företagaren. Vid något över hälften av företagen är det arbetstagarna, som ensamma igångsätter arbetet för dagen. Av tabell 13 framgår även att antalet arbetstagare, som användes vid driftens igångsättande, i allmänhet uppgår till en à två.

II. ALLMÄNNA SYNPUNKTER

Den verksamhet, som bedrives inom bagerinäringen, avser framställning av såväl lagervaror som produkter avsedda för konsumtion inom loppet av några timmar eller på sin höjd en eller annan dag efter det varorna tillverkats. Lagervarorna utgöres i första hand av spis- och knäckebröd men hit bör jämväl räknas käx, wafers och småbröd av käxliknande natur; till lagervaror räknas även skorpor, som emellertid brukar betraktas som hörande till mjukbrödsprodukterna. Den andra kategorien produkter kan sammanfattas under den gemensamma benämningen mjukbröd. Det är uppenbart att arbetsförhållandena inom dessa båda grenar av bagerinäringen måste gestalta sig olika. Då det gäller framställningen av mjukbröd — särskilt det finare mjukbrödet — blir sättet för arbetstidens förläggning påverkad av konsumtionsvanorna, något som däremot ej är fallet vid tillverkningen av de brödsorter, som har karaktär av lagervaror.

Allmänhetens önskan att erhålla färskt bröd redan till dagens första måltid medförde på den tid laga hinder härför icke fanns, att nattarbete blev en vanlig företeelse inom bagerinäringen. Nattarbetet inom detta näringsområde hade vidare en annan och för arbetstagarna mera påfrestande natur än nattarbete inom flertalet andra områden, främst den skiftgående industrien. Inom denna senare äger skiftbyte rum, så att nattarbete i regel förekommer endast varannan eller var tredje vecka. Inom mjukbrödsindustrien åter blev nattarbete en permanent företeelse för arbetstagarna.

Den stora omfattningen av nattarbete inom bagerinäringen föranleddes även av ett annat förhållande. Antalet företag inom näringen var stort med ett jämförelsevis litet antal arbetare per arbetsställe. Ofta drevs ett företag helt av företagaren själv och hans familjemedlemmar. Konkurrensen företagen emellan var stor och medverkade till strävan att börja arbetet redan tidigt under natten, emellanåt till och med på kvällen.

Det var den rikliga förekomsten av nattarbete inom bagerinäringen, som föranledde den första bagerilagens tillkomst. Denna lag stadgade, såsom framgår av i annat sammanhang lämnad redogörelse, vissa inskränkningar i sättet för arbetstidens förläggning i bagerierna. Dylika inskränkningar är icke någon för vårt land unik företeelse; de förefinnes inom ett stort antal andra länder.

Ehuru det var förhållandena främst vid mjukbrödsföretagen, som gav anledning till den rikliga förekomsten av nattarbete, lät man lagstiftningen redan från början jämväl omfatta spis- och knäckebrödsfabriker. Som motiv härför anfördes, att ett särskiljande skulle försvåra kontrollen och försvaga lagens effektivitet. Vid denna tid tillverkades nämligen hårt bröd

stundom inom företag, som även framställde mjukbröd. Det ansågs svårt att införa en laglig reglering av arbetstidens förläggning allenast för vissa delar av ett företag. Man var emellertid enligt förarbetena något tveksam om lämpligheten att medtaga även spis- och knäckebrödsfabriker. Det framhölls sålunda, att förhållandena inom dessa fabriker föga påminner om den egentliga bagerihanteringen. Spis- och knäckebrödsfabrikerna kan i stället jämföras med vilka andra industriföretag som helst. Icke heller ansågs det möjligt att utesluta allenast de fristående spis- och knäckebrödsfabrikerna.

Under de 35 år, som förflutit sedan den första bagerilagens tillkomst, har förhållandena inom bagerinäringen i hög grad omgestaltats. Medan tillverkningen av mjukt bröd tidigare nästan uteslutande skedde manuellt, användes numera olika maskinella hjälpmedel. Bland förändringarna må nämnas kylrumsteknikens utveckling, vilken möjliggör en annan produktionsordning än tidigare. Medan man förr var hänvisad till att utföra uppslagningsarbetet på morgonen, är det vid företag med kylrum möjligt att i varje fall i viss utsträckning utföra detta föregående dag. Vidare har transporterna omgestaltats genom att bilen ersatt hästskjutsarna. Trots att fråga här är om framställning av varor, som skall konsumeras inom kort tid, har det blivit möjligt att vidga transportavstånden. Ett bageriföretag kan sålunda i dag sälja mjukbröd inom väsentligt större områden än vad tidigare var fallet. Denna utveckling har inneburit att det tillkommit ett antal större och medelstora företag med avsevärt vidare försäljningsområden än vad man tidigare haft inom mjukbrödsindustrien.

Redan tidigt förekom en viss mekanisering av produktionsprocessen inom spis- och knäckebrödstillverkningen. Sedan den första bagerilagens tillkomst har emellertid produktionsmetoderna väsentligt rationaliserats, en utveckling som för övrigt ännu icke är avslutad. Blir den fullt genomförd, synes tillverkningen inom spisbrödsfabrikerna komma att drivas dygnet runt med ett minimum av mänsklig arbetskraft. Sannolikt är dock att några mindre företag kommer att bibehålla de äldre och mera manuellt betonade tillverkningsmetoderna. Om en spis- och knäckebrödsfabrik redan för 35 år sedan påminte om ett ordinärt industriföretag, är så i än högre grad fallet i dag. Över huvud taget är produktionsprocessen en helt annan än den som förekommer vid mjukbrödsbagerierna, med undantag emellertid för ett litet antal större företag som framställer limpor o. d.

De förhållanden, varunder arbetet bedrives inom bagerinäringen, har sålunda undergått betydande ändringar sedan den första bagerilagen tillkom. Det är med hänsyn härtill naturligt, om man vid en revision av lagstiftningen först ställer frågan, huruvida förhållandena alltjämt är sådana att bagerilagen behövs och — om så är fallet — om lagstiftningens tillämpningsområde bör bibehållas oförändrat. Utredningen upptar härvid först

till diskussion frågan, om arbetstidens förläggning inom spis- och knäckebrödsfabrikerna bör regleras genom en särskild lag eller om de, såsom från arbetsgivarsidan föreslagits, bör läggas utanför bagerilagen. Därefter upptar utredningen motsvarande fråga för mjukbrödsbagerierna.

Vid mindre och medelstora spis- och knäckebrödsfabriker drives tillverkningen på tvåskift. Detta möjliggöres genom bagerilagens bestämmelser om att arbetstiden vid dylik tillverkning kan få utsträckas till kl. 22. För arbetsuppgifter, sammanhängande med torkningen av spisbrödet, må arbetet fortsättas till senast kl. 24. Möjligheten att om än i begränsad omfattning utsträcka arbetstiden till kl. 24 tages dock icke i anspråk på grund av att gällande kollektivavtal stadgar att arbetet skall upphöra kl. 22. Vid de största spisbrödsfabrikerna, nämligen wasakoncernens och kooperativa förbundets, förekommer emellertid arbete på treskift. Detta möjliggöres med hänsyn till undantags- och dispensbestämmelserna i 19 och 20 §§ arbetarskyddslagen. Vidare har med stöd av 4 § bagerilagen dispens för nämnda fabriker beviljats av arbetarskyddsstyrelsen för arbete nattetid.

Mot förslaget att lägga spis- och knäckebrödsfabrikerna utanför en bagerilag har anförts, att det innebär en försämring av förhållandena för arbetstagarna. Man befarar, att treskiftsarbete kommer att bli en vanligare företeelse än vad för närvarande är fallet, ävensom att arbetstidens förläggning blir mindre gynnsam. Man tycker att det är egendomligt att taga utformningen av det generella nattarbetsförbudet till motiv för en vidgning av nattarbetet inom en särskild näringsgren.

Enligt vad utredningen funnit är arbetsförhållandena i en spis- och knäckebrödsfabrik numera sådana, att anledning saknas att reglera arbetstidens förläggning på annat sätt än som sker vid industriföretag i allmänhet. Utredningen finner med hänsyn härtill, att bagerilagen — därest denna anses böra bibehållas — icke för framtiden bör vara tillämplig på spis- och knäckebrödsfabriker. Det skydd mot nattarbete, som arbetarskyddslagen tillförsäkrar arbetstagarna, får vad detta näringsområde beträffar anses vara tillräckligt. Företagarna bör enligt utredningens uppfattning ha de möjligheter till anordnande av skiftarbete, som denna lag medger, och icke dessutom vara beroende av särskild dispens enligt en bagerilag.

Viss annan brödtillverkning bedrives under former, som mycket påminner om dem varunder spis- och knäckebrödsfabrikerna arbetar. Så är fallet med tillverkning av käx, wafers samt käxliknande småbröd. Företag, som uteslutande tillverkar dylika varor, bör jämväl ligga utanför bagerilagen. Är så åter förhållandet, att ett företag tidvis ägnar sig åt framställning av exempelvis käxliknande småbröd och under annan tid åt framställning av skorpor, uppkommer frågan, huruvida företaget bör likställas med en spis- och knäckebrödsfabrik eller med företag framställande mjukbröd. Detsamma blir förhållandet, om endast en del av ett företag är in-

riktat på framställning exempelvis av käxliknande småbröd. Det får ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att i tveksamma fall avgöra, huruvida bagerilagen skall äga tillämpning på ett företag eller icke.

För arbetstagarna medför ovan angivna förslag vissa förändringar. I realiteten blir dessa sannolikt dock jämförelsevis små. Vid arbete på två skift kan sålunda en del av arbetsstyrkan komma att få sluta en halv, högst en timme senare på dygnet; behov av en dylik förändring av arbetstiden föreligger nämligen till följd av svårigheterna att kl. 6 på morgonen börja arbetet med hela skiftstyrkan på en gång. Det är naturligt, att nattarbetsförbudets begränsning i och för sig väcker betänkligheter på arbetstagarsidan, men om de väntade omläggningarna i arbetstiderna icke blir större än nu nämnts synes de kunna accepteras. Olägenheterna får i någon mån anses bli motvägda av det förhållandet att arbetet börjar något senare på morgonen.

Utredningen övergår härefter till frågan, huruvida anledning föreligger att bibehålla en särskild bagerilag för företag sysselsatta med mjukbrödstillverkning. Förslag om att den nuvarande bagerilagen skall upphävas och arbetstidens förläggning allenast regleras genom arbetstids- och arbetarskyddslagarna har framförts från arbetsgivarsidan; ett par yrkesinspektörer har framlagt liknande förslag. De anförda motiven till förslaget är flera. I allmänhet är de emellertid av den natur, att de kan bli beaktade genom ändringar i bagerilagen, något som även medgivits från arbetsgivarsidan. Med hänsyn härtill behandlas dessa motiv icke i förevarande sammanhang utan upptages i ett följande avsnitt. I detta sammanhang avhandlas i huvudsak endast motiv av allmän natur.

De från arbetsgivarsidan framförda viktigaste motiven för ett avskaffande av bagerilagen är följande. I arbetarskyddslagen stadgas ett generellt förbud för nattarbete. Det finnes ingen anledning att ställa bageriarbetarna i särklass och för dem ha ett längre gående nattarbetsförbud. Förhållandena i dag är helt annorlunda än då den första bagerilagen genomfördes 1919. Då fanns intet generellt nattarbetsförbud. Man anser vidare å arbetsgivarsidan, att det är organisationernas sak att tillvarataga arbetstagarnas intressen, i den mån de går utöver vad arbetarskyddslagen föreskriver. Finns anledning att snävare begränsa företagarnas handlingsfrihet än denna lag gör, bör detta ske avtalsvägen.

Som skäl för bagerilagens upphävande anföres även att lagen ökar drifts- och tillverkningskostnaderna, att den stegrar priserna på bröd och att dess långtgående regleringar ogynnsamt inverkar på brödets kvalitet. Konsumentintresset anses icke ha blivit tillräckligt tillgodosett.

Det uppges vidare, att bagerilagen icke efterleves. Den saknar, menar man på arbetsgivarsidan, förankring i det allmänna rättsmedvetandet; detta

gäller icke bara arbetsgivarna utan även arbetstagarna. En yrkesinspektör konstaterar i detta sammanhang, att bagerilagen utan tvivel är den lag inom arbetstidslagstiftningen, som överträdes mest.

För bagerinäringen behövs dock enligt vad till utredningen från arbetsgivarsidan anförts vissa särbestämmelser, som lämpligen bör kunna införas i arbetarskyddslagen. Den nuvarande bagerilagen är nämligen tillkommen bl. a. i syfte att begränsa konkurrensen företagarna emellan. Den är med andra ord en skyddslag icke endast för arbetstagarna utan jämväl för företagarna. Ett avskaffande av bagerilagen får icke medföra, att den före bagerilagens tillkomst ohämmade och skadliga konkurrensen företagarna emellan återuppstår. Så skulle emellertid bli fallet, om man inskränker sig till att upphäva bagerilagen. Arbetarskyddslagen reglerar nämligen i sin nuvarande utformning icke företagarnas arbete. Till följd härav bör ett upphävande av bagerilagen kompletteras med en ändring av arbetarskyddslagen genom att i denna införes en bestämmelse av innebörd, att nattarbetsförbudet skall i fråga om bagerinäringen gälla icke endast arbetstagare utan jämväl företagare.

Från arbetstagarsidan framhäver man de betydande vinster, som bagerilagen ur sociala synpunkter medfört för arbetstagarna. Det tidigare förekommande, i det närmaste permanenta nattarbetet har försvunnit. Man har fått arbetstider, som förhållandevis nära ansluter sig till dem som tillämpas inom andra näringsområden. Arbetstagarna blir inte som tidigare förhindrade att deltaga i föreningsarbete, studieverksamhet etc. Vidare erinras om det i 19 § arbetarskyddslagen förefintliga undantaget, som möjliggör arbete mellan kl. 23 och 5, då som skäl kan åberopas allmänhetens behov. Bagerilagens avskaffande skulle i realiteten öppna möjligheter för en återgång till de för arbetstagarna ogynnsamma förhållanden, som var rådande före den första bagerilagens tillkomst.

Jämväl om man antar, att arbetarskyddslagens nattarbetsförbud göres effektivt även för bagerinäringen, föreligger dock enligt arbetstagarpartens mening särskilda skäl till att bibehålla en bagerilag. Inom den icke skiftgående industrien är nattarbete sällsynt. Det är i allmänhet endast enstaka arbetstagare, som behöver infinna sig så tidigt på morgonen som arbetarskyddslagen medger. Därest arbetet inom bagerinäringen skulle få drivas endast med iakttagande av arbetarskyddslagens nattarbetsförbud, skulle det till följd av den starka konkurrensen mellan företagarna inom branschen i regel komma att börja kl. 5. Vidare påtalas att en icke obetydlig del av arbetstagarna inom bagerinäringen för närvarande börjar arbetet före kl. 5 till följd av undantagsbestämmelserna i 2 § bagerilagen. Det anförda ger vid handen, framhålles det, att förhållandena inom bagerinäringen avsevärt skiljer sig från vad som gäller för andra industrigrenar. Starka skäl talar alltså för att man bibehåller en bagerilag, som stadgar

en mera skärpt reglering av arbetstidens förläggning än vad arbetarskyddslagen gör.

Från arbetstagarsidan erinras vidare om den mekanisering och rationalisering, som arbetet inom bagerinäringen undergått sedan den första bagerilagens tillkomst. Mjölet har även högre kvalitet numera, något som medför att jäsningsförmågan förbättrats. Hela denna utveckling har underlättat, icke försvårat bagerilagens bibehållande. Så är fallet även till följd av att transporterna motoriserats.

Man förnekar å arbetstagarhåll, att lagen saknar grund i det allmänna rättsmedvetandet. Det erkännes visserligen, att tvister förekommer, men de är icke alls så talrika, som man från arbetsgivarsidan gör gällande. Vid de större enskilda företagen förekommer tvister i anledning av överträdelser av bagerilagens bestämmelser mycket sällan. Detta är fallet även i fråga om de kooperativa företagen. Till sist hänvisar man på arbetstagarsidan till att syftet med arbetsgivarnas förslag, enligt vad de själva anför, kan bli likvärdigt uppnått även utan lagens upphävande, nämligen genom ändringar i densamma.

Ståndpunktstagandet till frågan om bagerilagens upphävande eller icke påverkas självfallet av hur man bedömer frågan om tiden för morgonarbetets början. Därest man emellertid bortser från detta spörsmål, vill utredningen i fråga om bagerilagens upphävande anföra följande.

Något principiellt hinder mot att komplettera arbetarskyddslagen med särskilda föreskrifter avseende bagerinäringen föreligger icke. I den gällande arbetarskyddslagen finnes för övrigt särbestämmelser för olika näringsområden. Att däremot genom införandet av en särbestämmelse i arbetarskyddslagen, som uteslutande har avseende å arbetstagare, utsträcka denna lags generella nattarbetsförbud att även avse företagare inom bagerinäringen, synes knappast vara en lämplig utväg. För det fall att samma inskränkningar i arbetstidens förläggning skall gälla för såväl företagare som arbetstagare inom bagerinäringen, talar sålunda starka skäl för att bibehålla en särskild bagerilag.

Det har i förarbetena till lagstiftningen på området i olika sammanhang gjorts vissa erinringar mot förbudet för företagarna att före ett visst klockslag arbeta inom det egna företaget. Man menar att det bör vara företagarnas ensak att avgöra, vid vilken tid på dygnet de själva skall arbeta. Denna ordning råder inom andra industrigrenar. Utredningen vill häremot anföra att, därest företagarna inom bagerinäringen skulle ha möjligheter att arbeta på samma sätt som inom andra industrigrenar, skulle de sannolikt utnyttja möjligheterna till nattarbete väsentligt mera än företagare inom andra verksamhetsområden. Starka skäl, bl. a. skyddssynpunkter, talar för att bibehålla förbudet. Tilläggas må att nattarbetsförbudet i den av vårt

land ratificerade konventionen angående nattarbete i bagerier äger tillämpning å alla personer, såväl arbetsgivare som arbetstagare, vilka deltar i tillverkningen. En ändring av lagstiftningen på denna punkt förutsätter således att Sverige måste uppsäga denna konvention. Då vidare från båda sidor enligt vad utredningen funnit starka skäl anförts för att nattarbetsförbudet inom bagerinäringen bör omfatta icke endast arbetstagare utan jämväl företagare, anser utredningen att någon ändring i de i förevarande hänseende gällande bestämmelserna icke bör ske.

Mot det anförda kan göras gällande att allmänhetens behov av färskt bröd på morgnarna härvid icke blivit beaktat. Utredningen vill i anledning av denna invändning anföra, att den för sin del icke bedömer behovet vara så stort, att det motiverar den avsevärda försämring i arbetstidshänseende, som de många små företagarna inom bagerinäringen skulle få vidkännas, om konkurrensbegränsningarna slopades. Lägges företagarna utanför lagstiftningen, riskerar man att dessa med eller mot sin vilja kommer att få arbetstiden till betydande del förlagd till natten. Detta är en utveckling, vartill utredningen icke vill medverka.

Det anförda ger vid handen, att bagerilagen bör bibehållas. Till förmån för ett bibehållande av lagen talar jämväl följande omständigheter, vilka varit bidragande orsaker till utredningens ståndpunktstagande.

Från arbetstagarsidan har invänts, att arbetarskyddslagens nattarbetsförbud icke förhindrar att arbete inom bagerinäringen bedrives mellan kl. 23 och 5. Denna invändning är riktig men gäller icke all mjukbrödstillverkning. Tillverkningen av grövre matbröd såsom limpor o. d. kan nämligen icke — såsom förhållandena för närvarande gestaltar sig — anses falla under det i 19 § arbetarskyddslagen angivna undantaget från nattarbetsförbudet. Däremot förhindrar lagen icke nattarbete, då det gäller tillverkning av finare bröd. Vill man avskaffa bagerilagen och samtidigt undvika en betydande försämring av förhållandena för arbetstagarna, måste man därför införa en bestämmelse i arbetarskyddslagen, som stadgar ett särskilt nattarbetsförbud för bagerinäringen. På grund av den detaljerade utformning detta måste erhålla, är det emellertid mindre lämpligt att införa det i arbetarskyddslagen. Likaledes talar det rådande förbudet för söndagsarbete inom bagerinäringen, vilket förbud bör bibehållas, till förmån för en särskild bagerilag. Det skulle framstå som egendomligt att i arbetarskyddslagen finna förbud för söndagsarbete endast för en så pass speciell industrigren som bagerinäringen medan för all annan verksamhet allenast gäller bestämmelser om veckovila.

En del omständigheter talar för att bagerilagen efterleves på ett mindre noggrant sätt än vad fallet är med exempelvis arbetstidslagarna. Visserligen är antalet tvister rörande överträdelser av bagerilagen relativt fåtaliga. Överträdelserna är däremot antagligen större i antal; endast en del

blir emellertid påtalade. Att lagen i vissa fall ej efterleves kan dock ej vara ett bärande motiv för dess avskaffande. Ej heller kan utredningen som ett skäl härför godtaga, vad som anförts i fråga om höjda driftskostnader o. d. Det är naturligt att en skyddslag kan ha sådana verkningar. De påtalade nackdelarna får vägas mot de fördelar, som ur sociala synpunkter vinnes.

De moderna produktionsmetoderna har utan tvekan, som man från arbetstagarsidan anfört, underlättat iakttagandet av en förhållandevis sträng reglering av arbetstidernas förläggning inom bagerinäringen. Det bör dock betonas, att företagens avsättningsområden numera är större än tidigare, varför de transportproblem lagen skapar emellanåt blir förhållandevis stora.

Utredningen har i det föregående intagit den ståndpunkten, att spis- och knäckebrödstillverkningen jämte vissa närstående tillverkningsområden bör läggas utanför bagerilagen och att mjukbrödstillverkningen i likhet med vad för närvarande är fallet bör falla under en särskild bagerilag. Som framgår av det följande ansluter sig den bagerilag utredningen föreslår i viss mån till nuvarande lag men innehåller på olika punkter en del ändringar. Vad i det föregående anförts till förmån för förslaget att lägga spis- och knäckebrödstillverkningen utanför bagerilagen gäller även vissa större mjukbrödsfabriker, som framställer grövre matbröd. Vid dessa företag är produktionsprocessen ordnad på ett sätt, som påminner om den vid spisbrödsfabrikerna. Vissa skäl talar med hänsyn härtill för att jämväl lägga denna del av mjukbrödstillverkningen utanför bagerilagens tillämpningsområde. Emellertid skulle ett dylikt förfarande skapa svårigheter, då det gäller att draga en gräns mellan mjukbrödsbagerier fallande under lagen och övriga mjukbrödsbagerier. Något större behov av en dylik ändring synes för närvarande ej heller föreligga. Utredningen anser därför att någon ändring i detta hänseende icke bör ske. Till de större mjukbrödsbagerierna återkommer framställningen i det följande, nämligen då det gäller möjligheterna att anordna två- och treskiftsarbete.

Under åberopande av det anförda föreslår utredningen, att för den del av bagerinäringen som avser mjukbrödstillverkning bör finnas en särskild lag, som begränsar sättet för arbetstidens förläggning. I följande avsnitt upptar utredningen till behandling de olika detaljerna i denna reglering. På grund av att de föreslagna ändringarna i lagstiftningen blir jämförelsevis omfattande, föreslår utredningen att nuvarande lag upphäves och ersättes med en ny bagerilag. Spis- och knäckebrödstillverkningen föreslås bli lagd utanför bagerilagen.

III. SÄRSKILDA FRÅGOR

1. Tiden för morgonarbetets början

I föregående avsnitt II. Allmänna synpunkter har de motiv redovisats, vilka enligt utredningens uppfattning talar för bibehållandet av en särskild bagerilag. Den viktigaste anledningen var nödvändigheten att ha ett särskilt nattarbetsförbud för den del av bagerinäringen som avser mjukbrödstillverkningen; arbetarskyddslagen förhindrar nämligen endast delvis nattarbete inom denna näring till följd av förefintliga undantagsbestämmelser. Då det gäller utformningen av det särskilda nattarbetsförbudet, är det tiden för arbetets början på morgonen som avgjort har den största betydelsen. Det är även denna fråga, som är betydelsefullast ur såväl företagarsom arbetstagarsynpunkt. Däremot spelar tiden för arbetets slut en jämförelsevis obetydlig roll. Ehuru frågan om tidpunkterna för arbetets början och slut icke kan behandlas oberoende av varandra, kommer dock tyngdpunkten i förevarande avsnitt att läggas på frågan om tiden för morgonarbetets början.

I gällande bagerilag omfattar nattarbetsförbudet tiden kl. 20—6. I betänkandet rörande den första bagerilagen var frågan om nattarbetsförbudets utformning icke föremål för närmare överväganden. Det anfördes sålunda, att det uppenbarligen var av mindre vikt vid vilket klockslag nattarbetsförbudet börjar och slutar, blott detsamma medger en tillräckligt lång och lämpligt förlagd nattvila. Som motiv för att bestämma förbudstidens slut till kl. 6 anfördes, att det var angeläget, »att bageriarbetet får börja så tidigt, som skäligen kan anses såsom en någorlunda normal begynnelsetid för arbete i allmänhet». Det var först senare, nämligen vid remissbehandlingen av betänkandet och vid förlängningarna av de under den första tiden gällande provisoriska bagerilagarna, som tidpunkten för morgonarbetets början blev föremål för egentlig diskussion. Som framgått av inledningen omfattade nattarbetsförbudet till och med år 1926 tiden kl. 20—6. Åren 1927—1939 var nattarbetsförbudet begränsat till tiden kl. 20—5. Från och med 1940 utsträcktes det åter till tiden kl. 20—6.

Under hela den tid lagstiftningen på förevarande område varit i kraft har vissa förberedelsearbeten, nämligen uppeldning och deggörning, fått börja tidigare än nyss sagts. Under åren 1927—1939 fick sådant arbete utföras kl. 3.30—5 och under andra delar av den tid lagstiftningen funnits kl. 4—6. Vidare har uppeldning fått utföras av annan än bageri- eller konditoriarbetare å tid, då arbete enligt bagerilagen eljest varit förbjudet. Denna senare bestämmelse har varit oförändrad sedan den första bagerilagens tillkomst.

För att kunna tillgodose den stora efterfrågan på bageri- och konditorivaror i samband med en dubbelhelg, må å söckendag, som omedelbart före-

går en dubbelhelg, arbetet påbörjas tidigare än vad i det föregående anförts. Å dessa dagar, vilka numera uppgår till minst fem men som ofta är till antalet större, må det egentliga bageriarbetet börja kl. 3; förberedelsearbeten, omfattande uppeldning och deggörning, får börja redan kl. 2.

Under arbetet med revisionen av bagerilagen har till utredningen framförts förslag om tidigare början av morgonarbetet å alla söckendagar och — om detta icke läte sig genomföra — om ett uppmjukat nattarbetsförbud för lördagar och helgdagsaftnar. Det blir med hänsyn härtill tre olika nattarbetsförbud det gäller att behandla, nämligen nattarbetsförbudet å

söckendag i allmänhet (d. v. s. måndag—fredag),
lördag och helgdagsafton ävensom
söckendag före dubbelhelg.

Utredningen tar till behandling först upp arbetstidens början *å söckendag i allmänhet.*

De förslag i fråga om nattarbetsförbudets utformning, som framförts till utredningen, är följande:

1. Oförändrat nattarbetsförbud, d. v. s. kl. 20—6.
2. Förkortning av nattarbetsförbudet.
   a) Förbud för egentligt bageri- och konditoriarbete kl. 20—5 och för förberedelsearbete kl. 20—4.
   b) Förbud för allt arbete inklusive förberedelsearbete kl. 23—5.
   c) Förbud för egentligt bageri- och konditoriarbete kl. 23—5 och för förberedelsearbete kl. 23—4.
   d) Förbud för egentligt bageri- och konditoriarbete kl. 22—5 och för förberedelsearbete kl. 22—4.
   e) Förbud för allt bageri- och konditoriarbete kl. 23—5 för män och kl. 22—5 för kvinnor. Förberedelsearbete å lördag och helgdagsafton skulle dock få börja »något» tidigare.
3. Uppmjukning av nattarbetsförbudet, innebärande i princip oförändrat förbud kl. 20—6 men vidgade möjligheter till undantag efter dispens.

Av de under punkt 2. ovan nämnda klockslagen 22 och 23 avser det förra tiden för början av det speciella nattarbetsförbudet för kvinnor och det senare början av det generella nattarbetsförbudet. Det under punkt 3. återgivna förslaget om uppmjukat nattarbetsförbud behandlas icke i detta sammanhang utan i det följande under 6. Dispensgivningen och bagerilagens övervakning.

Den fråga det i detta sammanhang främst gäller att avgöra är, huruvida arbetet skall få börja vid oförändrad tidpunkt, d. v. s. kl. 6, eller kl. 5. De motiv, som har anförts till förmån för en tidigare början av morgonarbetet än vad för närvarande är medgivet, sammanfaller till en del med dem som åberopats till förmån för förslaget att upphäva bageri-

lagen. Utredningen kan med hänsyn härtill icke helt undvika att i korthet upprepa vissa argument, vilka redan berörts under avsnitt II. Allmänna synpunkter.

De under punkt 2. b)—e) ovan återgivna förslagen siktar till att uppnå en enhetlig lagstiftning. De motiveras i stort sett på följande vis. I arbetarskyddslagen finnes ett nattarbetsförbud, som omfattar tiden kl. 23—5 (för kvinnor i industriellt arbete kl. 22—5). Det finnes ingen anledning, att för bageriarbetarna ha ett längre gående skydd än för arbetare inom andra näringsområden. Då emellertid på grund av arbetarskyddslagens undantagsbestämmelser — man syftar här på bestämmelserna om arbete som avser allmänhetens behov — denna lag icke skulle utgöra ett hinder för nattarbete, bör för bagerinäringen finnas ett särskilt nattarbetsförbud, vars längd bör sammanfalla med arbetarskyddslagens förbud. Vidare får arbetstiden för minderåriga mellan 16 och 18 år och för kvinnor börja kl. 5. Bageriarbetare kan icke anses arbeta under särskilt dåliga förhållanden. Det finnes även av denna anledning ingen orsak att vidga förbudet utöver vad arbetarskyddslagen föreskriver.

Därest bagerilagen skulle medge, att arbetet finge börja kl. 5, komme detta, framhålles det närmast från arbetsgivarsidan, icke att medföra att hela arbetsstyrkan skulle börja vid ifrågavarande klockslag. Sannolikt skulle detta i allmänhet ske först kl. 5.30 eller däromkring. Ett uttalande från arbetsgivarhåll betonar önskvärdheten av att i varje fall någon del av arbetsstyrkan får sättas in i arbete före kl. 6.

Kylrumstekniken har, anföres det vidare från arbetsgivarsidan, visserligen öppnat möjligheter till att utföra uppslagningsarbete redan föregående dag, men detta gäller endast i fråga om det finare brödet. För bakning av matbröd kan kylrumsförfarandet användas endast i obetydlig skala. Kylrumstekniken har ingalunda minskat behovet för företagarna att få börja arbetet före kl. 6.

Frågan om tidpunkten för bageriarbetets början måste ses i förhållande till tiden för affärernas öppnande på morgnarna. För närvarande är den mellanliggande tiden för kort. Detta kanske icke gäller å mindre orter, men är ett desto allvarligare förhållande för landsbygden och de större städerna. Den otillräckliga tiden på morgnarna är en bidragande orsak till de transportproblem, som vuxit fram under senare tid.

Arbetet på morgnarna i ett bageri, anföres från arbetsgivarsidan, präglas på grund av de påpekade förhållandena av stort jäkt. En ytterligare forcering av arbetet måste ske i sådana fall, då det färdigställda brödet skall transporteras med tåg eller buss till annan ort. Det gäller härvid att passa tiden för tågets resp. bussens avgång. Mången gång blir det möjligt att anlita de ordinarie kommunikationsmedlen, endast därest man får börja arbetet en kvart eller en halv timme före kl. 6, vilket emellertid gällande

lagstiftning icke medger. Å vissa orter, där de allmänna kommunikationerna är glesa, erhåller man till följd härav färskt bröd först långt fram på dagen. Emellanåt medför de påtalade förhållandena, att brödet måste packas innan det hunnit kallna, något som åsamkar skador å brödet.

Även i andra fall än då brödet skall sändas med något av de allmänna kommunikationsmedlen förorsakar transporterna särskilda problem. Från de håll, som önskar en ändring i gällande bestämmelser, framhålles att leveranserna av bröd till affärerna för närvarande måste ske i omgångar. Det är sålunda vanligt att till en viss affär bröd måste skickas två eller flera gånger samma dag. Detta bidrar till att fördyra transporterna och därmed till att höja brödpriset. Finge man börja med uppslagningsarbetet något tidigare, skulle en rationalisering av transporterna vara möjlig. Transportproblemen hade medfört, att man i de större städerna stundom hade, för att kunna saluföra färskt bröd tillräckligt tidigt, tvingats att anlägga småbagerier, samtidigt som ett av samma företag ägt storbageri å orten icke kunnat fullt utnyttjas.

Tidsbristen på morgnarna i bagerierna har, uttalas å arbetsgivarhåll, tvingat företagarna att anlita extra arbetskraft i form av hjälparbetare. Detta system, som föranletts av den nuvarande lagstiftningen, är icke önskvärt ur vare sig arbetsgivar- eller arbetstagarsynpunkt. Finge man börja tidigare på morgonen, skulle de ordinarie arbetarna få jämnare sysselsättning.

Tidigare har under avsnitt II. Allmänna synpunkter framhållits, att enligt arbetsgivarsidans uppfattning bagerilagen saknar förankring i det allmänna rättsmedvetandet. Arbetsgivarna är av den uppfattningen, att det många gånger föreligger ett intresse även för arbetstagarna att få börja arbetet före kl. 6 för att därmed också få sluta arbetet i motsvarande grad tidigare. Det har påtalats, att de arbetare, som infinner sig för att utföra förberedelsearbete, emellanåt hinner avsluta detta före kl. 6. För närvarande blir de tvingade — för att icke göra sig skyldiga till lagbrott — att vänta till kl. 6 med uppslagningsarbetet. Därest bagerilagen ändras, så att uppslagningsarbetet får börja redan kl. 5, skulle många överträdelser av lagen elimineras. Från företagarnas sida föreligger behov allenast av en mindre justering av tiden för morgonarbetets början. Därest lagen medgåve en timmes tidigare början, skulle detta vara fullt tillräckligt.

Den nuvarande lagstiftningen binder arbetsmarknadens parter i allt för stor utsträckning, framhålles det. Man kan icke, även då enighet härom föreligger, börja arbetet före kl. 6. Med hänsyn härtill önskar man å arbetsgivarsidan i första hand bagerilagens upphävande för att organisationerna skall få den önskade friheten. Denna fråga har behandlats i föregående avsnitt II. Emellertid skulle jämväl en justering av lagstiftningen, så att arbetet finge börja kl. 5, ge organisationerna möjligheter att ordna arbetstiden med hänsyn till de skiftande lokala förhållandena.

Man kan å arbetstagarsidan icke ansluta sig till resonemanget, att ett särskilt nattarbetsförbud i bagerilagen, utformat på samma sätt som förbudet i arbetarskyddslagen, skulle ge arbetstagarna inom bagerinäringen samma skydd som anställda inom andra verksamhetsområden. Förhållandena inom bagerinäringen skiljer sig från dem som råder inom annan industriell verksamhet. För det fall att arbetet tillåtes börja kl. 5, kommer även det stora flertalet bageriarbetare att få infinna sig vid denna tid. Man trodde icke att arbetsgivarna skulle inskränka sig till att endast delvis ta i anspråk möjligheterna till tidigare början av morgonarbetet.

Arbetstagarna anser, att ett realiserande av förslaget innebär en allvarlig försämring av arbetsförhållandena och ett steg tillbaka i utvecklingen. I de större städerna skulle arbetet komma att börja vid en tid, då de allmänna kommunikationerna blott i ringa utsträckning är i gång. Man tvingas alltså att färdas till arbetsplatsen på annat sätt, något som särskilt vintertid måste bli till stor nackdel för arbetstagarna.

Man fruktar å arbetstagarsidan, att en ändring av tiden för morgonarbetets början kommer att medföra krav på ändringar i butikstängningslagen. Kan man börja arbetet i bagerierna tidigare än vad för närvarande är fallet, kommer man som en följd härav att vilja öppna butikerna tidigare.

Man medger från arbetstagarsidan, att de nu gällande bestämmelserna medför en del svårigheter för produktionen. Man förnekar icke, att vissa transportproblem föreligger, som medför att brödet på en del orter når fram väl sent på dagen. Företagens vidgade avsättningsområden bidrar härtill. Emellertid måste dessa olägenheter anses som förhållandevis små i jämförelse med de allvarliga sociala olägenheter, som skulle uppkomma, därest arbetstagaren regelmässigt hade att börja en timme tidigare än vad för närvarande är fallet. Man erkänner, att det på enstaka orter kan finnas anledning till mindre justeringar i tiden för morgonarbetets början. Detta förhållande kan emellertid, anser arbetstagarna, icke vara motiv för en ändring av lagen. Sådana problem kan man komma till rätta med genom att något vidga dispensmöjligheterna för arbetarskyddsstyrelsen.

Man ifrågasätter på arbetstagarsidan, huruvida icke den föreslagna ändringen av tiden för morgonarbetets början är ett intresse främst för storföretagen. Skulle arbetet få börja tidigare, komme konkurrensen mellan de stora företagen och de mindre att skärpas. De förra skulle nämligen ytterligare kunna vidga sina avsättningsområden. De små företagarna har redan med nuvarande bestämmelser svårt att reda sig gentemot de stora företagens konkurrens. Detta blir fallet även i fråga om företag, som endast tillverkar för direkt försäljning från egen affär till allmänheten och som alltså icke har några transportproblem att brottas med. Det ifrågasättes huruvida ett ytterligare tillbakaträngande av de små företagen verkligen är ett konsumentintresse. I anledning av arbetsgivarsidans påstående att konsumentintressena för närvarande icke är tillräckligt tillgodosedda

frågar man sig, vilka konsumenter som här avses. I varje fall, säger man, gäller detta icke den stora industriarbetarklassen som, även om arbetet i bagerierna fick sättas i gång kl. 5 på morgonen, ej skulle erhålla färskt bröd till dagens första måltid.

För arbetstagarsidans invändningar gentemot uppfattningen, att bagerilagen skulle sakna förankring i det allmänna rättsmedvetandet, har redogjorts i föregående avsnitt II.

Som tidigare nämnts får förberedelsearbeten, innefattande deggörning och uppeldning, börja redan kl. 4. Med förbättrade maskinella anordningar och med teknikens utveckling är det numera möjligt i varje fall vid de större bagerierna att utföra en del deggörnings- och uppslagningsarbeten redan föregående dag. Det uppslagna brödet (brödämnena) insättes härefter i kylrum. Med hänsyn härtill vill det synas som om det icke längre skulle föreligga behov att få börja förberedelsearbetena så tidigt som två timmar före uppslagningsarbetet. Förslag har även framlagts att minska denna tid till en timme.

Från arbetsgivarsidan vidhåller man, att den nuvarande tiden två timmar alltjämt är erforderlig, i varje fall för en del företag. Skulle tiden för förberedelsearbetena minskas till en timme, skulle detta i realiteten medföra, att uppslagningsarbetet på alla håll icke skulle kunna påbörjas kl. 6 utan först något senare. Vad här anförts har vitsordats från arbetstagarsidan.

Till frågan, vilka arbeten som är av den natur, att de bör få utföras före tiden för det egentliga bageriarbetets början, återkommer utredningen i följande del av avsnitt III.

Arbetsgivarsidans huvudyrkande är visserligen bagerilagens upphävande men man är tydligen av den uppfattningen att önskvärda förändringar även kan bli tillgodosedda genom ändringar i bagerilagen. Det viktigaste yrkandet är härvid det i det föregående behandlade, nämligen att arbetet alla söckendagar skall få börja kl. 5. Såsom ett alternativ till detta yrkande har från arbetsgivarsidan föreslagits, att i varje fall tiden för arbetets början flyttas till kl. 5 vissa dagar i veckan. Härvid pekas främst på behovet av att å *lördag och helgdagsafton* få börja arbetet kl. 5. Från en del håll har även nämnts vissa andra veckodagar. I något fall har förslag framlagts att få börja tidigare under en del dagar i fastlagen samt å Luciadagen. Förslag har även väckts att låta vad nu gäller för söckendag före dubbelhelg gälla för alla lördagar och helgdagsaftnar.

De på denna punkt framlagda förslagen kan sammanfattas så, att arbetsgivarsidan, som ett alternativ till det mera omfattande förslaget att alla söckendagar få börja kl. 5, önskar börja arbetet tidigare åtminstone lördagar och helgdagsaftnar, då inköp måste göras för två dagars konsum-

tion. Frågan att börja arbetet tidigare även å en eller ett par andra veckodagar än lördagar har större aktualitet endast i fråga om vissa företag och löses därför bäst medelst dispens; den behandlas med hänsyn härtill i annat sammanhang i förevarande avsnitt.

De skäl, som anföres för och emot tidigare början av arbetet på lördagar och helgdagsaftnar, är i allt väsentligt desamma, som åberopats i fråga om ett generellt tillbakaflyttande av tiden för morgonarbetets början. Från arbetsgivarsidan understryker man emellertid, att frågan om tiden för morgonarbetets början har sin största betydelse just i fråga om lördagar. Jäktet dessa dagar är om möjligt större än andra veckodagar. Anhopningen av order på lördagarna är betydande och likaså den fysiska pressen för de anställda. Detta gäller även personalen i butikerna, vilka å lördagar är öppna kortare tid än eljest. På grund av att det färska brödet kommer så pass sent till affärerna, blir försäljningen, som å lördagar är större än å andra vardagar, starkt forcerad.

Den omständigheten, att butikerna på lördagar stänger tidigt, medför på vissa håll å landsbygden att man denna veckodag över huvud taget icke erhåller färskt bröd. Detta blir fallet, då kommunikationerna är glesa och brödet icke hinner bli färdigt i tid för att sändas med den förefintliga morgonförbindelsen. Härvid händer emellanåt att nästa tåg eller buss går så pass sent, att brödet icke hinner fram till butiken i sådan tid före stängningsdags att det hinner försäljas.

Till förmån för en tidigare början av arbetet på lördagar anföres, att de flesta tvisterna rörande bagerilagens tillämpning avser arbetets förläggning denna veckodag. För det fall att bagerilagen ändras så att tidigare lördagsarbete möjliggöres, skulle ett stort steg vara taget mot ett elimine-rande av nu rådande otillfredsställande förhållanden.

Från arbetstagarsidan motsätter man sig förslaget att börja arbetet tidigare på lördagar på grund av de försämrade arbetsförhållanden detta medför. Emellertid får enligt sakens natur en ändring av tiden för arbetets början endast på lördagar mindre räckvidd. Man upprepar att antalet tvister i anledning av lagöverträdelser är litet.

Arbetsgivarsidan framhåller, att gällande bagerilag medger att förberedelsearbete i form av deggörning och uppeldning må kunna påbörjas redan kl. 4, d. v. s. två timmar före den egentliga arbetsdagens början. Å lördagar är behovet av tid för dessa förberedelsearbetens utförande minst lika stort om icke större än å andra söckendagar. Därest tidpunkten för det egentliga bageriarbetets igångsättande å lördagar och helgdagsaftnar flyttas till kl. 5, bör — för att det skall bli möjligt att i praktiken kunna påbörja uppslagningsarbetet en timme tidigare än å andra söckendagar — förberedelsearbetena å lördagar och helgdagsaftnar få igångsättas kl. 3.

Å *söckendag före dubbelhelg* får för närvarande uppslagningsarbetet börja kl. 3. Från arbetstagarsidan har föreslagits att denna tidpunkt flyttas

till kl. 4. Som motiv anföres att å de dagar det här är fråga om får förberedelsearbetet börja två timmar tidigare än å vanlig söckendag. Man menar att det även i fråga om uppslagningsarbetet räcker med att få börja två timmar tidigare, icke som för närvarande tre timmar.

Arbetsgivarsidan anför, att det i varje fall för en del företag finnes ett starkt behov att å söckendag före dubbelhelg börja så pass tidigt med uppslagningsarbetet som kl. 3. Det gäller att å dessa dagar tillgodose icke mindre än tre dagars efterfrågan å brödvaror.

Inom den del av bagerinäringen, som omfattar mjukbrödstillverkningen, möter man såsom framgår av den i det föregående återgivna statistiska redogörelsen ett ovanligt stort antal små företag. Denna gren av bagerinäringen kan karaktäriseras som en utpräglad småindustri med hantverksmässiga inslag. Det är en vanlig företeelse att företagarna själva deltar i arbetet. De arbetar härvid under betingelser, som är helt eller i varje fall praktiskt taget likartade med dem, varunder deras anställda arbetar. Konkurrensen inom näringen är stor och skulle utan tvivel vara betydligt mera hård, om icke nuvarande bagerilag lade hinder i vägen härför. Konkurrensen är dock i regel starkt lokalt avgränsad. Visserligen har det skett en utvidgning på senare tid av mjukbrödsbageriernas avsättningsområden, men — om man bortser från en del stora bagerier — har trots detta varje bageri en jämförelsevis snäv avsättningsrayon.

Efterfrågan på mjukbröd är i regel starkt koncentrerad till ett litet antal morgontimmar. Det torde vara få grenar av detaljhandeln, där en liknande koncentration av inköpen ger sig till känna. Detta sammanhänger med de inom vårt land utvecklade konsumtionsvanorna, som alltjämt i stor utsträckning är inriktade på dagsfärskt bröd även om de under senare år blivit något mindre markerade i detta hänseende än vad tidigare varit fallet.

Under nämnda förhållanden måste bagerilagens begränsningar av sättet för arbetstidens förläggning för företagarna kännas som ett ganska hårt ingrepp. Sannolikt medverkar även olika psykologiska faktorer. Den otillfredsställelse med nuvarande ordning, som utan tvekan råder bland arbetsgivarna, bottnar bland annat däri, att bagerinäringen av skäl som utförligare berörts i annat sammanhang anses ha blivit satt i särställning. Detta är även utan tvivel riktigt. Det finnes knappast något annat näringsområde, med undantag möjligen för detaljhandeln, där lagstiftarna så kraftigt beskurit företagarnas frihet i vad avser sättet för förläggningen av såväl företagarnas egen som de anställdas arbetstid. Andra anledningar till de många krav på ändringar i bagerilagen, som framförts från arbetsgivarsidan, torde bottna i företagarnas yrkesambition. Man vet med sig, att man skulle kunna tidigt på morgonen leverera fullgott färskt bröd; lagstiftningen förhindrar emellertid detta.

Det synes enligt utredningens uppfattning klart, att bagerilagen skapar många problem för näringen av vilka en del utan tvivel är allvarliga. Bland dessa må framhållas de i det föregående behandlade transportsvårigheterna. Såsom utredningen bedömer saken, är det härvid icke problemet att i tid på morgnarna få ut färskt bröd till affärerna i städerna som är särskilt allvarligt. På grund av de goda transportmöjligheterna i städerna och de i regel små avstånden kan det här bli fråga om endast mindre förseningar. De allvarligaste transportproblemen är de som uppkommer ute i landet, då det gäller att skicka färskt bröd till butiker på landsbygden. I de delar av landet, där kommunikationerna är glesa och avstånden långa, händer det att färskt bröd kan säljas först sent på dagen. Vissa om än begränsade delar av landet kommer till följd härav i ett avsevärt sämre läge än städerna. Emellertid har dessa problem icke den räckvidd, att de enligt utredningens uppfattning kan tagas som motiv för en ändring av lagen. De pekar endast på lämpligheten av att i vissa icke särskilt talrika fall kunna taga hänsyn till de lokala förhållandena. Detta kan emellertid ske genom ändringar i dispensmöjligheterna. Härtill återkommer utredningen.

Från arbetsgivarsidan har — såsom framgår av den tidigare redogörelsen — framlagts olika motiv för en ändring av tiden för morgonarbetets början. Utredningen kan för egen del vitsorda att vad från arbetsgivarsidan anförts i och för sig talar för vissa uppmjukningar i bagerilagen. Emellertid måste man härvid beakta, vad sådana ändringar i lagen betyder för arbetstagarna i form av försämrade arbetsförhållanden. I särskilt hög grad gäller detta just frågan om tiden för morgonarbetets början. Intet av de ändringsyrkanden, som från arbetsgivarsidan framställts, berör härvid arbetstagarnas intressen så mycket som just förslaget att generellt få börja arbetet kl. 5.

Med hänsyn till det senast anförda och på skäl, som utförligare utvecklas i det följande, kan utredningen icke biträda förslaget att generellt flytta tiden för morgonarbetets början till kl. 5. Utredningen bedömer nämligen denna fråga så, att tillgång till dagsfärskt bröd på morgonen tidigare än vad för närvarande är fallet icke har en så hög angelägenhetsgrad, att den motiverar den avsevärda försämring i de anställdas arbetsförhållanden, som härav skulle bli en följd.

Från arbetsgivarsidan har anförts att, därest arbetet enligt lagen finge börja redan kl. 5, man endast i begränsad utsträckning skulle komma att begagna de nya möjligheterna. Fråga skulle alltså i realiteten icke vara om ett tillbakaskjutande av arbetstidens början med en hel timme. Ej heller skulle i regel hela arbetsstyrkan sättas in tidigare än kl. 6. Vad här anförts från arbetsgivarsidan är utan tvivel ett uttryck för dess allvarliga avsikt att undvika allt för tidig början av arbetet. Även om man därför

icke behöver räkna med, att arbetet över lag skulle komma att igångsättas vid så tidig timme som kl. 5, synes man dock — närmast till följd av den stora konkurrensen inom näringen — kunna befara, att klockslaget 5 bleve en jämförelsevis vanlig tidpunkt för morgonarbetets början. En dylik utveckling kan utredningen för sin del icke godtaga. Redan med nu gällande lag är arbetstagarnas möjligheter att disponera över kvällarna för studier, föreningsliv etc. begränsade på grund av den tidiga timmen för arbetets början. De skulle bli det än mera, därest tiden för morgonarbetets början förlades en timme tidigare.

Inom andra industrigrenar är det, om man bortser från de skiftgående, en mindre vanlig företeelse att företagarna tar arbetarskyddslagens möjligheter i anspråk för att börja arbetet så tidigt som kl. 5. Då det åter gäller bagerinäringen, är det ett starkt företagarintresse att igångsätta arbetet så tidigt som möjligt. Utredningen är sålunda icke av den uppfattningen, att man skulle bereda bagerinäringens anställda samma skydd som andra arbetstagare enbart genom att i en särskild bagerilag införa arbetarskyddslagens nattarbetsförbud.

Arbetsgivarsidan har påpekat, att företagarna saknar förståelse för det enbart för bagerinäringen gällande nattarbetsförbudet. Företagare inom andra näringar kan nämligen igångsätta driften redan kl. 5. Emellertid synes överträdelserna av bagerilagen vara en företeelse, som främst ger sig till känna å lördagar. Med hänsyn härtill får utredningen hänvisa till den efterföljande behandlingen av frågan om tiden för lördagsarbetets början.

Utan tvivel får den högt uppdrivna arbetstakten på morgnarna anses vara ett allvarligt problem. Emellertid vill utredningen starkt ifrågasätta, om detta kan lösas genom att ändra lagens bestämmelse på denna punkt i enlighet med arbetsgivarsidans förslag. Då det påtalade jäktet är betingat av lokala förhållanden kan en dispens om tidigare början vara motiverad. Från arbetstagarsidan har några klagomål över allt för högt uppdriven arbetstakt icke framförts till utredningen även om det erkännes att den stundom är synnerligen hög.

Utredningen har undersökt, huruvida det är möjligt att finna en kompromissväg mellan arbetsgivarnas förslag om generellt tillbakaflyttande av tiden för morgonarbetets början och arbetstagarnas önskan om oförändrade bestämmelser. En tänkbar utväg är följande. I den nya bagerilagen skulle som huvudbestämmelse gälla, att morgonarbetet finge börja tidigast kl. 6. Emellertid skulle denna bestämmelse på så sätt göras dispositiv, att arbetsgivare och arbetstagare skulle äga rätt att i kollektivavtal överenskomma om tidigare början, dock ej tidigare än kl. 5. För att vinna garantier för att arbetstagarnas intressen i skyddshänseende bleve tillvaratagna skulle vidare fordras att avtal varom här är fråga på arbetstagarsidan skulle ha träffats eller godkänts av huvudorganisation. En dylik ordning skulle

tillgodose arbetsgivarnas förslag om vidgade möjligheter att förhandlingsvägen bestämma tiden för arbetets förläggning.

Förslaget framstår ur arbetstagarsynpunkt som en försämring, genom att det öppnar vägen för införande av mindre gynnsamma arbetsförhållanden än vad för närvarande råder. Det är ovisst, vad som i realiteten skulle bli en följd av att en dylik ordning infördes. Med viss sannolikhet kan man antaga, att en förskjutning av tiden för morgonarbetets början komme att inträda, varvid kompensation i form av höjda ersättningar för det tidiga morgonarbetet kan tänkas bli lämnade. Utredningen har vid prövning av denna fråga funnit sig icke kunna biträda ett dylikt förslag. Dess ståndpunkt betingas av samma uppfattning, för vilken den tidigare redogjort, nämligen att fråga ej är om tillgodoseende av ett så angeläget behov, att det motiverar en försämring av arbetsförhållandena. Vidare skulle en del juridiskt-tekniska svårigheter uppkomma, då det gäller att öppna möjligheter till början före kl. 6 å arbetsplatser, där arbetstagarna icke är organiserade.

Då det gäller frågan om tidpunkten för förberedelsearbetenas början, finner utredningen att vissa skäl talar för en begränsning av den nuvarande tiden två timmar till en timme. Emellertid har från båda parter medgivits, att ett behov av en tid av två timmar för förberedelsearbetena alltjämt föreligger även om detta behov numera icke är lika starkt som tidigare. Anledning till ändring av gällande bestämmelser synes till följd härav icke föreligga.

Enligt den uppfattning, som utredningen kommit fram till under förarbetena med en ny bagerilag, föreligger alltså icke tillräcklig anledning att ändra nu gällande bestämmelser i fråga om tiden för morgonarbetets början å söckendagar i allmänhet.

Från arbetsgivarsidan har anförts, att det för näringen besvärligaste problemet föranledes av den starka forceringen av arbetet på lördagsmorgnarna. De flesta överträdelserna av bagerilagen avser även tiden för morgonarbetets början just på denna veckodag. Den fråga, som här framförts från arbetsgivarsidan, ligger till på ett annat sätt än frågan om ett generellt tillbakaflyttande av tiden för morgonarbetets början. I det senare fallet avsåg man att öka möjligheterna till inköp tidigt på morgnarna av färskt bröd. Då det åter gäller frågan om tidpunkten för arbetets början å lördagar är följande att beakta. Inköpen å lördagar avser två dagars konsumtion. För närvarande är det stundom icke möjligt för konsumenterna att å lördagarna tillhandla sig erforderliga kvantiteter mjukt bröd. Det låter sig nämligen icke göra att på den korta tid som står till förfogande tillverka mjukbröd i den omfattning och sortering som konsumenterna önskar.

Då det gäller lördagarna tillkommer ett annat problem. Affärerna stänger dessa dagar så mycket tidigare än andra dagar, att färskt bröd vid

mindre gynnsamma kommunikationsförhållanden icke hinner fram till butiker, belägna på större avstånd från tätorterna, i rimlig tid före stängningsdags. Över huvud taget är svårigheterna inom näringen å lördagar betydligt större än å andra dagar.

Till följd av det anförda kan man utan tvivel säga, att det här gäller tillgodoseendet av ett allmänt konsumentintresse. En ändring av tidpunkten för arbetets början å enbart lördagar får även väsentligt mindre sociala återverkningar. Den omständigheten, att bageriarbetarna en gång i veckan får infinna sig till arbetet en timme tidigare än vad för närvarande är fallet, kan ur skyddssynpunkt icke betraktas som en mera allvarlig försämring av förhållandena, även om naturligen arbetstagarna knappast kan väntas visa större entusiasm för en dylik ändring. Trots allt innebär ju förslaget en försämring av arbetsförhållandena i jämförelse med dem som gäller för närvarande. Utredningen utgår emellertid från att, därest arbetet på lördagarna börjar en timme tidigare, det även kommer att sluta tidigare än vad för närvarande är fallet. Härigenom kommer arbetstagarna att i någon mån bli kompenserade. Vidare är att märka, att söndagen är vilodag för den större delen av de inom bagerinäringen sysselsatta. Det är endast framställning av konditorivaror som förekommer denna dag.

Som framgått av det föregående har förslag väckts, att arbetstiden å lördagar skulle ändras så, att vad som nu gäller för söckendag före dubbelhelg skulle avse alla lördagar. Detta skulle innebära, att tiden för uppslagningsarbetets början flyttas tillbaka icke en utan tre timmar. Förberedelsearbetena skulle få börja så tidigt som kl. 2. En dylik reglering av arbetstiden, som väl kan vara motiverad, då det gäller dag före dubbelhelg, kan emellertid enligt utredningens uppfattning icke anses erforderlig för samtliga lördagar. Utredningen motsätter sig ett dylikt förslag.

Utredningen har övervägt, huruvida man borde begränsa en ändring av tidpunkten för lördagsarbetets början till att avse endast viss del av året, förslagsvis sommaren. Den finner emellertid, att en sådan partiell reform icke löser de problem det här är fråga om.

Enligt utredningens i det föregående redovisade uppfattning talar sålunda skäl för att i fråga om lördagar och helgdagsaftnar möjliggöra en tidigare början med uppslagningsarbetet än å andra söckendagar. Tidpunkten för arbetets början dessa dagar bör enligt utredningen fastställas till kl. 5.

Härefter återstår att taga ståndpunkt till frågan, huruvida tillbakaflyttandet av tiden för det egentliga bageriarbetets början å lördagar bör föra med sig en motsvarande ändring av tiden för förberedelsearbetenas början. Som nämnts har från arbetsgivarsidan yrkats, att tidpunkten för dessa senare arbeten skulle bestämmas till tidigast kl. 3.

I det föregående har utredningen icke ansett sig böra tillstyrka att tiden för förberedelsearbeten å vanliga söckendagar som inte är lördagar göres kortare än två timmar. Med hänsyn härtill talar utan tvivel vissa skäl till förmån för det av arbetsgivarna väckta förslaget.

För flertalet företag, detta gäller i synnerhet de större, synes en tidrymd för förberedelsearbeten av en timme vara väl tillmätt. Verkningarna av den förkortning av tiden för förberedelsearbetenas utförande, som bleve en följd därest dessa arbeten icke finge igångsättas förrän kl. 4 å lördagar, kan nämnda företag utan svårigheter övervinna genom att låta ett något större antal arbetare börja före kl. 5; såsom framgår av den statistiska redogörelsen är för närvarande å lördagar endast inemot 8 % av arbetsstyrkan i arbete mellan kl. 4 och 5. För en del mindre företag kommer det dock att uppstå vissa svårigheter att hinna utföra de erforderliga förberedelsearbetena mellan nämnda klockslag. I all synnerhet blir detta fallet vid företag, som endast sysselsätter en anställd, ävensom vid företag där ägaren är ensam i rörelsen.

Därest tiden för förberedelsearbetenas början på lördagar sättes till kl. 3, riskerar man enligt utredningens uppfattning, att företag i jämförelsevis stor utsträckning skulle komma att utnyttja detta medgivande, medan samtidigt ett ur praktiska synpunkter motiverat behov härav skulle föreligga endast i fråga om ett mindre antal företag. Avgörande för utredningens ståndpunkt har varit dels det sist anförda dels ock den ej ringa försämring, som arbetsförhållandena skulle undergå, därest vissa bageriarbetare skulle normalt få börja arbetet å samtliga lördagar vid så tidig timme som kl. 3. Med hänsyn härtill har utredningen, trots att den erkänner att vad som från arbetsgivarsidan framförts ingalunda saknar berättigande, dock icke funnit sig kunna biträda förslaget utan föreslår på denna punkt oförändrade bestämmelser. Förberedelsearbetena å lördagar skall sålunda få igångsättas tidigast kl. 4.

Från arbetstagarsidan har, då det gäller tiden för arbetets början å söckendag före dubbelhelg, yrkats att uppslagningsarbetet skulle få påbörjas icke kl. 3 utan kl. 4. Utredningen finner visserligen, att en del skäl talar härför, men har dock icke ansett sig böra föreslå någon ändring på denna punkt. Det är här fråga om ett helt litet antal arbetsdagar per år och dessutom gäller det att tillgodose brödbehovet vid de stora högtiderna; det måste anses vara ett allmänt konsumentintresse, att bröd då i erforderlig utsträckning skall kunna finnas till salu i butikerna. Man kan frukta, att möjligheterna för konsumenterna att dessa dagar inköpa bröd i erforderliga kvantiteter skulle i varje fall på vissa håll avsevärt försvåras. Utredningen finner att, därest det på denna punkt bör genomföras någon skärpning av bestämmelserna, en sådan lämpligen sker genom överenskommelse

mellan parterna. Enligt gällande kollektivavtal får arbetstiden å dessa dagar börja tidigast kl. 4, men avvikelser härifrån synes vara vanliga på vissa orter.

Under åberopande av det anförda föreslår utredningen, att i den särskilda bagerilag, som utredningen i annat sammanhang uttalat sig till förmån för, tidpunkten för arbetets början i mjukbrödsbagerier å söckendagar i allmänhet sätts till kl. 6. Dock bör arbetet å vanliga lördagar och helgdagsaftnar få påbörjas kl. 5. I övrigt föreslår utredningen inga ändringar i fråga om tidpunkterna för nattarbetsförbuden. Å samtliga söckendagar bör förberedelsearbetena få påbörjas tidigast kl. 4, dock å söckendagar före dubbelhelg kl. 2. Uppslagningsarbetet å sist nämnda dagar skall kunna börja kl. 3. Omfattningen av de förberedelsearbeten, som skall få utföras före det egentliga bageriarbetets början, behandlas i närmast följande del av detta avsnitt.

2. Förberedelsearbetenas omfattning

Enligt bagerilagen må vissa förberedelsearbeten utföras under i lagen angiven tid före den egentliga arbetsdagens början. Till dessa räknas jämlikt lagen deggörning och uppeldning. I fråga om den senare formen av förberedelsearbete föreligger inga ändringsyrkanden. Det är utredningens åsikt, att uppeldningsarbete på samma sätt som hittills skall räknas till förberedelsearbeten och få utföras under tid, som medgives för dylika arbeten.

Med deggörning förstås arbetet med att göra i ordning degen för jäsning ävensom den därpå följande jäsningsprocessen. I stort sett får begreppet deggörning anses som klart. Vid några tillfällen har visserligen tvister uppkommit mellan arbetsgivare och arbetstagare rörande vilka arbeten, som skall hänföras under detta begrepp, men enligt parternas uppfattning är dessa tvister icke av den betydelse, att de påfordrar något förtydligande av lagtexten. Däremot synes det motiverat att av annan anledning något vidga omfattningen av de arbeten, som skall få utföras före den egentliga arbetsdagens början.

Bagerilagen infördes på en tid, när deggörningen med då tillämpade arbetsmetoder måste påbörjas samma dag brödet skulle gräddas. Kylrumsteknikens utveckling har emellertid under årens lopp förändrat arbetsprocessen. Sålunda kan deggörningsarbetet numera utföras föregående dag, då även, utan att degen fått jäsa, uppslagningsarbetet verkställes; de framställda brödämnena insättes härefter omedelbart i ett kylrum, där de får stå till påföljande morgon. Brödämnena uttages då och jäsningen äger rum. Det är huvudsakligen vid tillverkning av wienerbröd och annat finare vitt bröd, som denna teknik användes. Däremot kommer den knap-

past ifråga vid framställning av matbröd. Arbetet med flyttningen av brödämnena till och från jäsrummet räknas i bagerilagen icke som förberedelsearbete. Det får ej heller utföras före de i lagen angivna klockslagen för den egentliga arbetsdagens början.

I ett yttrande, som avgivits i samband med förarbetena till lagrevisionen, har till belysande av nuvarande lags konsekvenser erinrats om följande fall. I ett bageri i en av landets medelstora städer hade anordnats ett kylrum, som med ett enkelt handgrepp på en ratt kunde förändras till värmerum. Genom att göra detta före kl. 6 fick bageriet ett försprång före konkurrenterna, vilka i anledning härav anförde klagomål. Handgreppet måste nämligen rubriceras som uppslagningsarbete. Genom att automatisera handgreppet kunde anmälan om lagstridig början av arbete undgås.

Överförande av bröd från kylrum till bageri och därifrån till jäsrum är att anse som uppslagningsarbete och får såsom nämnts icke utföras före kl. 6. De möjligheter till dispens, som föreligger för närvarande, och verkningarna av gällande bagerilag belyses av följande ärende.

AB SAS Flygrestauranger bedriver å Bromma flygplats bl. a. bagerirörelse, vars huvudsakliga uppgift är att tillhandahålla bagerivaror för servering ombord på SAS flygplan. Furneringen av ett flygplan måste verkställas senast mellan kl. 6 och 7 varje morgon. För att det skall bli möjligt att förse ett plan med färskt bröd, något som anses angeläget med hänsyn till god service, måste jäsningsarbetet påbörjas redan kl. 5. Med anledning härav gjorde bolaget i oktober 1951 framställning om att en man skulle kl. 5 få överföra bröd från kylrum till jäsrum.

Framställningen avsåg sålunda dispens från nattarbetsförbudet i 1 § bagerilagen. Fråga uppkom om dylik dispens skulle kunna lämnas med stöd av stadgandet i 4 § första stycket. Enligt detta äger yrkesinspektör för samma arbetsställe meddela dispens från förbudet för två dygn i sänder, dock högst tio gånger under ett och samma kalenderår. Vidare äger arbetarskyddsstyrelsen, om ytterligare eftergift är av särskilt förhållande tillfälligtvis påkallad, meddela sådan eftergift. Med hänsyn till den genom ordet »tillfälligtvis» gjorda begränsningen i dispensmöjligheterna förklarade arbetarskyddsstyrelsen, att framställningen icke lagligen kunde bifallas.

Arbetarskyddsstyrelsens beslut överklagades hos Konungen. I det remissyttrande, som arbetarskyddsstyrelsen avgav, förklarades att styrelsen vid behandlingen av ärendet icke funnit någon tvekan föreligga om att det var i och för sig önskvärt, att bolagets ansökan hade kunnat bifallas. På grund av lagens bestämmelser hade styrelsen dock ansett sig nödsakad att avslå framställningen. Styrelsen uttalade emellertid att, om Kungl. Maj:t funne det möjligt att lämna det begärda medgivandet, styrelsen icke hade något att erinra häremot. Genom beslut i mars 1952 för-

klarade Kungl. Maj:t, att den sökta dispensen finge anses vara av särskilt förhållande tillfälligtvis påkallad. Kungl. Maj:t prövade därför skäligt undanröja arbetarskyddsstyrelsens beslut och återförvisade målet till styrelsen för ny handläggning. Härefter medgav arbetarskyddsstyrelsen i april 1952 dispens för att i bageriet på Bromma flygplats påbörja arbetet med jäsning av deg för bagerivaror kl. 5 på söckendagar med användande av arbetstagare som fyllt 16 år.

Med anledning av Kungl. Maj:ts beslut har arbetarskyddsstyrelsen sedermera lämnat generell dispens för bagerier, anslutna till bageriidkareföreningen, och för konsumtionsföreningarnas bagerier att före kl. 6 överföra bröd från kylrum till jäsrum.

Det anförda är enligt utredningens uppfattning ett exempel på hur utvecklingen gått förbi lagen, som på denna punkt måste anses vara föråldrad och icke avpassad med hänsyn till numera tillämpade arbetsmetoder. Det finnes intet motiv för att det skall fordras dispens att utföra en så enkel arbetsprestation som flyttning av brödämnen från ett rum till ett annat. Man behöver för ändamålet i regel icke anlita särskild arbetskraft utan arbetet kan utföras av arbetare, som på morgonen deltar i förberedelsearbetena. Från arbetstagarsidan framföres inga erinringar mot en sådan ändring av lagen att flyttning av brödämnen till och från jäsrum må kunna utföras på tid, då förberedelsearbete är medgivet.

Under hänvisning till det anförda föreslår utredningen, att i den nya bagerilagen införes en bestämmelse, innebärande att flyttning av brödämnen till och från jäsrum må äga rum å tid, då förberedelsearbete är medgivet, d. v. s. från kl. 4 å samtliga söckendagar, dock å söckendagar före dubbelhelg från kl. 2.

3. Möjligheter till tvåskiftsarbete och tiden för dagarbetets slut

Användande av tvåskiftsarbete inom mjukbrödstillverkningen omöjliggöres eller i varje fall försvåras i hög grad genom den nuvarande bagerilagens bestämmelse, att arbetet skall sluta senast kl. 20. Däremot kan tvåskiftsarbete drivas vid spis- och knäckebrödsfabriker med hänsyn till de särskilda bestämmelser rörande dylik tillverkning, som återfinnes i 3 § bagerilagen. Här är arbete medgivet till kl. 22 och i viss begränsad omfattning till kl. 24. Det är närmast tidpunkten för arbetsdagens slut, som avgör, huruvida tvåskiftsarbete inom mjukbrödstillverkningen skall kunna förekomma eller ej.

Följande förslag rörande arbetsdagens slut har framförts till utredningen.

1. Tiden för arbetsdagens slut bestämmes till kl. 22 eller 23.

2. Tiden för arbetsdagens slut bestämmes till kl. 22 eller 23, därest arbetet drives i form av tvåskift.

3. Nuvarande bestämmelser blir oförändrade, d. v. s. arbetsdagen slutar kl. 20.

Det under 1. återgivna förslaget får ses såsom en del av de tidigare berörda förslagen att avpassa bagerilagens nattarbetsförbud med hänsyn till arbetarskyddslagens. Utredningen får hänvisa till den redovisning för dessa förslag, som återfinnes i avsnitt III. 1. Tiden för morgonarbetets början. Utredningen vill tillägga, att därest arbetsdagens slut sättes till kl. 23 arbetet för kvinnliga arbetare dock förutsättes sluta kl. 22 med hänsyn till arbetarskyddslagens bestämmelser (36 §).

Några särskilda motiv för ett generellt framflyttande av arbetsdagens slut från kl. 20 till kl. 22 eller 23 har knappast anförts, om man bortser från önskan att få överensstämmelse mellan bagerilagen och arbetarskyddslagen. Nämnas må dock ett uttalande av innebörd, att företagarna själva borde beredas ökade möjligheter att arbeta.

Utredningen har ej funnit något mera angeläget behov föreligga av en generell förlängning av arbetsdagen genom att flytta klockslaget för dennas slut. Vidare anser utredningen det icke vara särskilt nödvändigt att på denna punkt nå en överensstämmelse med arbetarskyddslagens nattarbetsförbud. Den vill för övrigt hänvisa till sin tidigare redovisade uppfattning rörande tiden för morgonarbetets början. I denna fråga uttalade sig utredningen för ett annat klockslag än det arbetarskyddslagen stadgar. Att få till stånd en överensstämmelse i fråga om arbetsdagens slut synes ännu mindre motiverat. Med hänsyn härtill kan utredningen ej biträda det under 1. ovan redovisade förslaget.

Då nuvarande bagerilag tillkom, drevs tillverkningen av mjukbröd praktiskt taget helt manuellt. Produktionsprocessen inom mjukbrödstillverkningen avvek alltså vid denna tid helt från den vid spis- och knäckebrödsfabrikerna tillämpade. Vid dessa senare hade såsom utredningen berört i annat sammanhang redan tidigt en omfattande mekanisering av arbetet ägt rum. De dyrbara maskinerna gjorde det angeläget att organisera arbetet i skift. Det var främst med hänsyn härtill, som redan den första bagerilagen utformades så, att den för spis- och knäckebrödstillverkningen möjliggjorde tvåskiftsarbete.

Utvecklingen har inneburit, att de större mjukbrödsbagerierna i dag har en liknande produktionsgång och följaktligen samma krav på sättet för arbetstidens reglering som spisbrödsfabrikerna. De har numera en maskinell utrustning, som till och med kan överträffa åtskilliga spisbrödsfabrikers. Med hänsyn härtill har från arbetsgivarsidan framhållits det angelägna i att även mjukbrödsfabrikerna beredes möjligheter att driva ar-

betet å tvåskift. Visserligen medger man från arbetsgivarsidan, att det endast är ett mindre antal mjukbrödsbagerier vid vilka det kan tänkas bli ekonomiskt och praktiskt motiverat att införa tvåskiftsarbete. Men den omständigheten, att antalet företag är litet, bör icke vara något skäl mot förslaget att öppna de begärda möjligheterna för tvåskiftsarbete. Man frågar sig vidare, varför ett mjukbrödsbageri skall intaga en särställning i jämförelse med andra industriföretag. Arbetsförhållandena vid de mekaniserade större mjukbrödsbagerierna skiljer sig icke i något väsentligt avseende från dem, som är rådande vid vanliga industriföretag. Även detta talar för att bagerilagen bör bereda samma möjligheter till tvåskiftsarbete, som tillkommer vanliga industriföretag.

Från arbetstagarsidan göres invändningar mot detta förslag, varav endast ett fåtal större och bärkraftiga företag skulle ha fördel. Ett realiserande av förslaget skulle medföra ökade svårigheter för de mindre företagen och det skulle motverka att skapa ordnade förhållanden inom bagerinäringen, när det gäller lagens efterlevnad. Man kan lösa frågan om tvåskiftsarbetets införande inom mjukbrödsbagerierna genom att låta skiften gripa in i varandra. Sker detta kan nuvarande sätt för arbetstidens förläggning bibehållas. Från arbetstagarsidan fruktar man vidare, att arbetsförhållandena kan bli avsevärt försämrade. Öppnas möjligheter till tvåskiftsarbete, ligger det nämligen nära till hands att arbetet blir organiserat så, att första skiftlaget tillverkar ett slags produkter, medan det andra skiftlaget tillverkar ett annat slag. Organiseras produktionen på ett dylikt sätt, kommer man icke att låta skiften växla utan de arbetare, som tagits ut till det senare skiftet, får stå kvar i detta. De erhåller härigenom en mycket olämplig förläggning av arbetstiden. Fråga blir tydligen om ett annat slag av tvåskiftsarbete än det som vanligen förekommer inom industrien. Arbetstagarsidan vill icke medverka till införandet av ett dylikt system.

Med hänsyn till att utvecklingen går mot införandet av dyrbarare maskinell utrustning synes man enligt utredningens uppfattning icke genom lagstiftningsåtgärder böra försvåra för eller till och med förhindra företagarna att organisera produktionen enligt ett tvåskiftssystem. Företagarna inom bagerinäringen bör i detta avseende ha samma möjligheter som företagare inom andra industrigrenar. Den omständigheten, att man i varje fall att börja med icke har anledning tro, att mer än ett fåtal arbetsgivare skall begagna sig av denna möjlighet, är intet skäl mot förslaget. Med en viss grad av sannolikhet kan man vänta att tvåskiftsarbete skall få åtminstone något ökad omfattning.

Då utredningen anser sig böra biträda förslaget om möjligheter till införande av tvåskiftsarbete är det emellertid under den förutsättningen, att

arbetet organiseras på sätt som är vanligt inom industrien. Arbetet bör alltså vara ordnat så, att ett skift direkt avlöser ett annat och att växling mellan de båda skiften regelbundet äger rum. Införandet av möjligheter att driva tvåskiftsarbete inom bagerinäringen får icke medföra en försämring av arbetsförhållandena på sådant sätt, att en del arbetstagare permanent eller under längre tid får arbetstiden förlagd till eftermiddagen och kvällen, exempelvis kl. 14—22.

Utredningen har prövat ett alternativ till det under 2. framlagda förslaget av innebörd, att en utsträckning av arbetstiden till kl. 22 eller 23 i samband med skiftarbete skulle vara medgivet endast efter dispens från arbetarskyddsstyrelsen. Till förmån för ett dylikt alternativ talar den omständigheten, att man härigenom skulle vinna garanti för att arbetstiden icke bleve utsträckt även i fall, då fråga ej vore om egentligt skiftarbete. Därest möjligheterna till arbetsdagens förlängning vid tvåskiftsarbete begränsas på sätt utredningen föreslår och för vilket redogjorts ovan, synes dylika farhågor emellertid ha blivit beaktade. Enligt vad från båda parterna framförts väntar man för övrigt att tvåskiftsarbete kommer att få jämförelsevis liten omfattning. I realiteten torde till följd härav det komma att få allenast mindre betydelse om dispens skall fordras eller ej.

Utredningen har övervägt, huruvida man bör välja klockslaget 22 eller 23 för arbetstidens slut. Den har funnit att en utsträckning till kl. 23 bör medgivas med hänsyn till önskvärdheten att kunna förkorta arbetstidens längd å lördagar. Utredningen utgår härvid från att arbetstagarna betraktar det som angelägnare att få ökad fritid på lördag än att få arbetstiden å måndag—fredag i motsvarande mån förkortad.

Utsträckes tiden för arbetsdagens slut till kl. 23 uppkommer frågan, huruvida kvinnor inom bagerinäringen trots det särskilda nattarbetsförbudet för dessa bör få sysselsättas mellan kl. 22 och 23. Att i fråga om bagerinäringen göra ett undantag från detta nattarbetsförbud finner utredningen vara uteslutet. Varje anledning saknas att bedöma kvinnoarbete inom bagerinäringen på annat sätt än inom andra industrigrenar. Från olika håll har röster höjts för att skillnad mellan manlig och kvinnlig arbetskraft icke bör göras i förevarande hänseende utan att det särskilda nattarbetsförbudet för kvinnor bör avskaffas. Frågan om en dylik ändring av arbetarskyddslagen ligger vid sidan av utredningens uppdrag. Utredningen har närmast att bedöma i vad mån gränserna för arbetskraftens användande bör vara snävare inom bagerinäringen än inom näringslivet i allmänhet. Med hänsyn härtill finner utredningen, att det icke föreligger någon anledning för denna att till behandling upptaga det särskilda spörsmålet om kvinnornas arbetstid. Utredningen förutsätter sålunda, att kvinnliga arbetstagare inom bagerinäringen icke sysselsättes längre än arbetarskyddslagen medger, nämligen till kl. 22. Detta står för övrigt helt i överens-

stämmelse med strävan att i fråga om användande av skiftarbete likställa bagerinäringen med andra industrigrupper.

Utredningen har i det föregående närmast behandlat frågan om möjligheter att införa tvåskiftsarbete vid mjukbrödsbagerier. Det är emellertid självklart, att därest en arbetsgivare önskar organisera arbetet på flera skift än två han skall ha möjlighet härtill under förutsättning dock, att arbetstiden ligger inom tidsavsnittet kl. 6—23. Lagtexten har även utformats med hänsyn härtill.

Under åberopande av det anförda föreslår utredningen, att arbete inom mjukbrödsbagerier skall få fortsättas till kl. 23 i de fall, då arbetet bedrives i minst två skift med regelbunden skiftväxling.

4. Turistorternas särskilda problem

I en del turistorter uppkommer för bagerierna under högsäsongtid stundom särskilda svårigheter, då det gäller att tillgodose den ökade efterfrågan på bröd. Oftast torde fråga vara om badorter och andra platser med stor besökandefrekvens under sommaren, men svårigheter gör sig gällande jämväl å en del vintersportorter. Bageriernas kapacitet är nämligen i regel dimensionerad efter storleken av ortens fasta befolkning. Under en mindre del av året — fråga kan vara om ca två månader — kan antalet personer å orten öka till det flerdubbla.

Från arbetsgivarsidan har anförts att, därest bagerilagen ändras så att arbete å veckans alla vardagar finge börja kl. 5, något särskilt problem för turistorterna icke förelåge. Finge morgonarbetet börja en timme tidigare, skulle nämligen bagerierna även å turistorterna kunna tillgodose den under högsäsongen ökade efterfrågan på brödvaror. Därest detta förslag icke kunde realiseras, vore det enligt arbetsgivarsidan en mycket stor lättnad, om arbetet åtminstone två dagar i veckan finge börja kl. 5. — Från annat håll har föreslagits att vidga de nuvarande möjligheterna till eftergift från lagen genom att öka det antal gånger, som yrkesinspektörerna har rätt medge dispens. Ett förslag, som närmast framlagts i syfte att få till stånd en reform i motsatt riktning, d. v. s. en skärpning av eftergiftsmöjligheterna, innebär dispensrättens överflyttning till arbetarskyddsstyrelsen, varvid den nyss nämnda antalsbegränsningen samtidigt borde slopas.

Enligt 4 § bagerilagen äger arbetarskyddsstyrelsen, om avvikelse från lagens bestämmelser är av särskilt förhållande tillfälligtvis påkallad, meddela erforderlig dispens. Enligt vad utredningen inhämtat tolkar styrelsen uttrycket »tillfälligtvis» så, att en dispens begränsad till att gälla under viss kortare del av året har sådan karaktär lagen avser. Till följd härav föreligger redan med nu gällande bestämmelser möjligheter att i varje fall i

viss utsträckning tillgodose turistorternas behov i förevarande avseende. Enligt vad utredningen funnit synes arbetarskyddsstyrelsen dock behandla dylika ärenden förhållandevis restriktivt. Sålunda meddelades under vart och ett av åren 1953 och 1954 allenast 15 eftergifter till följd av nu angivna anledningar.

Utredningen kan icke biträda förslaget, att arbetet å turistorter två eller flera dagar i veckan skulle få börja tidigare än vad eljest är medgivet. Då utredningen härvid ställer sig avvisande vill den erinra om det i det föregående framlagda förslaget, att arbetstiden alla lördagar skall få börja kl. 5 i stället för kl. 6. Redan genom ett realiserande av detta förslag synes turistorternas behov i förevarande hänseende i väsentlig mån bli tillgodosett. Särskilda lagbestämmelser för turistorter skulle vidare vara direkt olämpliga med hänsyn till svårigheten att bestämma, vad som skall avses med turistort. För övrigt synes behov knappast föreligga att genomföra generella uppmjukningar i lagstiftningen för alla orter av detta slag. Förhållandena kan nämligen variera avsevärt de olika orterna emellan.

Enligt utredningen är sättet för tillgodoseende av turistorternas behov av färskt bröd i rimlig tid på morgonen en fråga som måste lösas under beaktande av de å varje ort rådande förhållandena. Den löses därför lämpligen genom dispenser. Frågan om reglerna för dispensgivningen behandlas i en senare del av förevarande avsnitt. Därest det förslag realiseras, som utredningen framlägger i fråga om dispensgivningen, synes turistorternas behov i förevarande hänseende bli tillgodosett.

5. Sön- och helgdagsarbete i konditorier

Bagerilagen stadgar förbud för arbete å sön- och helgdagar. Dock medgives att arbete dessa dagar får utföras under högst tre timmar mellan kl. 6 och 18 för tillverkning av varor vid vilkas framställning jäst icke användes, d. v. s. konditorivaror. I likhet med andra stadganden i bagerilagen avser detta förbud såväl företagare som arbetstagare. Bestämmelsen är i ett avseende strängare än vad arbetarskyddslagen föreskriver. Bagerilagen stadgar viss om ej fullständig ledighet varje söndag, medan arbetarskyddslagen endast föreskriver en ledighet om 24 timmar inom loppet av en sjudagarsperiod. Däremot är bagerilagen i andra avseenden mindre restriktiv. Den förhindrar icke att en arbetstagare sysselsättes i arbete å veckans alla dagar utan veckovila; den endast begränsar arbetstidens längd å sön- och helgdagar. Vidare finnes i arbetarskyddslagen ingen bestämmelse, som begränsar arbetstiden å helgdagar som ej är söndagar.

De arbetsuppgifter som förekommer å sön- och helgdagar är som framgår av det följande till sin omfattning mycket begränsade. Med undantag endast för de minsta företagen blir det med anledning härav aldrig fråga

om att taga hela den vid ett konditori sysselsatta arbetsstyrkan i anspråk för arbete å söndagar. Gällande kollektivavtal för konditorinäringen stadgar för övrigt rätt för arbetstagarna till ledighet varannan söndag.

Arbetarskyddslagen förutsätter att arbetstagare, som utfört arbete för arbetsgivarens räkning å söndag, bör erhålla annan dag ledig, så att inom varje period om sju dagar alltid skall ligga en ledig dag. Så sker emellertid icke vid konditorierna; arbetarskyddsstyrelsen har nämligen medgivit generell dispens från lagens bestämmelser om veckovila. Vid konditorierna sker arbetet å söndagar i form av övertidsarbete såväl i arbetstidslagens som kollektivavtalets bemärkelse; arbetstiden å veckans söckendagar uppgår alltså till 48 timmar.

Följande förslag till ändringar av bagerilagens förbud mot arbete å sön- och helgdagar har framlagts.

1. Arbete med arrangering av efterrätter undantages från arbetsförbudet.
2. Företagaren själv bör utan tidsbegränsning få arbeta med sådana arbetsuppgifter som för närvarande är tillåtna å sön- och helgdagar.
3. Endast den individuella arbetstiden begränsas till tre timmar. Arbetstagarna må kunna skifta med varandra.
4. Den tillåtna arbetstiden höjes i syfte att möjliggöra avtal om förbättrad söndagsledighet för arbetstagarna.
5. Förbud för allt arbete i konditorier med undantag för arrangering av glassefterrätter.

Till förmån för en uppmjukning av nuvarande arbetsförbud å sön- och helgdagar har anförts bl. a. följande.

I konditorier utföres å sön- och helgdagar dels efterrättsbeställningar, dels ock tillverkning av bakelser o. d. för servering och eventuell försäljning från disk. Stommen och dekorationsmaterialet till efterrätter färdigställes i regel en eller ett par dagar före sön- respektive helgdagen. Det finns emellertid vissa arbetsmoment, som ej kan utföras förrän samma dag efterrätten skall levereras. Detta gäller arbetet med att anbringa dekorationsmaterialet, d. v. s. att »arrangera» efterrätten. Från arbetsgivarhåll framföres att enligt gällande bestämmelser den arbetstid som åtgår för arrangering av efterrätter skall inräknas i de tre å sön- och helgdagar tillåtna arbetstimmarna. Härigenom blir det för konditorierna omöjligt eller i varje fall avsevärt försvårat att mottaga efterrättsbeställningar. Företagaren måste nämligen i första hand tänka på tillverkning av bakelser o. d. för direktförsäljning och servering.

Vid de större konditorierna, anför man från arbetsgivarsidan, behöves arbete under längre tid än vad lagen medger. Detta skulle kunna ske genom att arbetarna finge skifta med varandra. Arbetstagarparten behöver icke förlora på en uppmjukning av lagen på denna punkt. Man kan nämligen utgå från att omfattningen av medgivet sön- och helgdagsarbete kommer att bli reglerad i kollektivavtal.

Mot förslaget att uppmjuka arbetsförbudet å sön- och helgdagar har från arbetstagarsidan framhållits, att det är mycket litet arbete som kräves för arrangering av efterrätter. Det mesta arbetet har utförts en eller flera dagar i förväg. Möjlighet föreligger även att utföra själva arrangeringsarbetet å annan dag än söndag. I varje fall gäller detta i fråga om andra efterrätter än glass.

Man vänder sig på arbetstagarsidan med bestämdhet mot förslaget att arbetarna skulle få skifta med varandra å söndagarna. Visserligen skulle ingen behöva arbeta mer än högst tre timmar, men även en dylik kort arbetsdag gör att söndagen såsom fridag måste betraktas som mer eller mindre »förstörd». Arbetstiden vid konditorierna skulle kunna utsträckas kanske till tolv timmar på en sön- eller helgdag, d. v. s. den tidrymd inom vilken de nu tillåtna tre timmarna skall vara förlagda. Det förelåg även risk särskilt vid företag med litet antal arbetstagare att dessa skulle bli tvingade att arbeta å veckans alla dagar.

Att från arbetsförbudet för sön- och helgdag undantaga ett så speciellt arbete som arrangering av efterrätter synes utredningen icke lämpligt. Utredningen finner sig därför böra avvisa det under punkt 1. framlagda förslaget. Ej heller kan utredningen tillstyrka ett realiserande av förslaget under punkt 2., enligt vilket företagaren själv utan tidsbegränsning skulle få arbeta å sön- och helgdagar med sådana arbetsuppgifter, som för närvarande är tillåtna dessa dagar. Ett dylikt medgivande skulle nämligen försvåra kontrollen över bagerilagens efterlevnad. Reglerna för företagares och arbetstagares rätt att arbeta är för närvarande desamma. Att härutinnan göra ett undantag för söndagar synes av såväl principiella som praktiska skäl icke lämpligt.

Det återstår härefter att bedöma, huruvida man genom realiserandet av några av de andra förslagen bör tillmötesgå kravet på vidgat arbete vid konditorierna å sön- och helgdagar. Även i detta fall gäller det enligt utredningens uppfattning att väga reformens angelägenhetsgrad mot de nackdelar den medför för arbetstagarna. Skulle man härvid följa det under 3. framlagda förslaget, skulle följden i vissa fall kunna bli en minskning av antalet hellediga söndagar. Med anledning härav vill utredningen icke tillstyrka förslaget. Inom andra branscher, där söndagsarbete är nödvändigt, söker arbetstagarna i stället ofta få så mycken arbetstid som möjligt de söndagar, då de under alla förhållanden måste arbeta; detta sker i syfte att öka antalet hellediga söndagar.

Förslaget under punkt 4. ligger i linje med vad sist anförts. Emellertid kan utredningen icke heller tillstyrka detta förslag. Företagen inom konditorinäringen är i regel små och antalet arbetare som sysselsättes i söndagsarbete helt litet. Effekten i form av ökning av antalet hellediga

söndagar skulle därför bli obetydlig. Utredningen anser vidare att behovet av ökad arbetstid på söndagarna icke kan bedömas ha större angelägenhetsgrad. Med den tekniska utveckling som ägt rum måste det i stället numera vara lättare att få de tre arbetstimmarna att räcka till än tidigare. Dock kan naturligen häremot den invändningen resas, att efterfrågan på efterrätter ökat. Härtill har sannolikt bristen på hembiträden och den allmänt höjda levnadsstandarden bidragit. Man kan emellertid enligt utredningens mening svårligen låta dessa omständigheter vara ett argument för en försämring av arbetsförhållandena inom förevarande tillverkningsgren.

Från arbetstagarsidan har anförts, att behovet av söndagsarbete främst avser arrangering av efterrätter i vilka glass ingår. Med hänsyn härtill har man velat ifrågasätta, huruvida icke söndagsarbetet principiellt borde begränsas till arrangering av sådana efterrätter. Utredningen har inte ansett tillräckliga skäl föreligga för att genomföra en dylik skärpning av det nuvarande förbudet för arbete å sön- och helgdagar. Visserligen har det arbete, som arrangering av andra efterrätter kräver, helt ringa omfattning, men ett realiserande av förslaget skulle för företagarna få besvärande konsekvenser, bl. a. genom att tillverkning av konditorivaror för direkt försäljning och servering skulle bli förbjuden.

Under åberopande av det anförda finner utredningen icke tillräckliga motiv föreligga för ändring av nu gällande regler i fråga om arbete för tillverkning av konditorivaror å sön- och helgdagar.

6. Dispensgivningen och bagerilagens övervakning

I 1 § bagerilagen stadgas vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageriarbete. Dessa arbetsförbud har behandlats i det föregående. 2 § medger en del undantag från de i 1 § angivna generella förbuden. Möjligheter till ytterligare eftergifter från lagens reglering av arbetstiden föreligger genom bestämmelserna i 4 §. Jämlikt denna paragraf må, där särskilt förhållande påkallar avvikelse från vad de nyss angivna paragraferna stadgar, vederbörande yrkesinspektör meddela tillstånd därtill. Sådant tillstånd, vilket skall sökas för varje tillfälle, må ej avse mer än två dygn i sänder och för samma arbetsställe ej meddelas mer än tio gånger under ett och samma kalenderår. Är ytterligare eftergift av särskilt förhållande tillfälligtvis påkallad, må sådan meddelas av arbetarskyddsstyrelsen.

Rätten att medge dispens från bagerilagens bestämmelser tillkommer sålunda yrkesinspektörerna inom viss i lagen angiven ram. Därest dessas rätt att medge avvikelse från lagen icke skulle räcka till, äger arbetarskyddsstyrelsen meddela ytterligare eftergift. I fråga om arbetarskyddsstyrelsens dispensrätt gäller ingen annan begränsning än att eftergiften skall

vara »tillfälligtvis» påkallad. Tilläggas må dock att i förarbetena till den första bagerilagen uttalades, att för de antagligen sällan inträffande fall, då yrkesinspektörernas befogenhet att bevilja dispens ej skulle vara till fyllest, yrkesinspektionens chefsmyndighet skulle äga att meddela ytterligare eftergift. Lagstiftarna förutsatte sålunda, att arbetarskyddsstyrelsens dispensrätt skulle handhavas restriktivt.

Den dispensrätt, som avhandlas i 4 § andra stycket, avser tillverkning av spis- och knäckebröd. Då utredningen i annat sammanhang föreslagit, att denna tillverkning ej vidare skall falla under ifrågavarande lagstiftning, beröres dessa bestämmelser ej här.

I tredje stycket av 4 § finnes ett stadgande, som närmast motsvarar arbetstidslagarnas bestämmelser om nödfallsarbete. Är avvikelse från lagens förbud på grund av olyckshändelse eller annan oförutsedd omständighet oundgängligen nödvändig och föreligger ej tid att inhämta tillstånd därtill, må avvikelsen vidtagas utan tillstånd, dock ej för mer än ett dygn i sänder. Om sådan åtgärd och anledningen därtill åligger det företagets innehavare att ofördröjligen göra anmälan till vederbörande yrkesinspektör. Nämnas kan till sist att tillsynen å efterlevnaden av bagerilagen utövas av arbetarskyddsstyrelsen samt under dess överinseende och ledning av yrkesinspektionens befattningshavare och kommunala tillsynsmän.

Förslag till ändringar föreligger i fråga om såväl yrkesinspektörernas som arbetarskyddsstyrelsens dispensrätt. Då det åter gäller avvikelse från lagen vid olyckshändelse eller annan oförutsedd omständighet, har inga ändringsförslag framförts. Med hänsyn härtill behandlas i det följande icke de möjligheter till avvikelser från lagen, som betingas av sist nämnda anledningar.

Man framhåller från arbetstagarsidan, att tillämpningen vid dispensgivningen för närvarande icke är enhetlig. Yrkesinspektörerna meddelar dispens från bagerilagens bestämmelser i mycket olika utsträckning och efter oenhetliga normer. Man efterlyser en mera likartad behandling av dispensärendena. Detta kan enligt arbetstagarsidan uppnås, därest rätten att bevilja dispens överföres från yrkesinspektörerna till arbetarskyddsstyrelsen.

Lagens övervakning är för närvarande enligt arbetstagarsidan otillräcklig. Det är många gånger arbetarorganisationerna, som med stöd av gällande kollektivavtals arbetstidsbestämmelser får tillse efterlevnaden av lagstiftningen. Diskussionsvis har från arbetstagarsidan framförts frågan, huruvida det skulle vara möjligt att effektivera övervakningen genom en utbyggnad av den kommunala tillsynen.

Med hänsyn till de förslag till ändringar som framlagts rörande sättet för dispensgivningen har utredningen från arbetarskyddsstyrelsen inhämtat

uppgifter rörande omfattningen av de dispenser, som meddelats av yrkesinspektörerna och av styrelsen.

Under 1954 beviljade *yrkesinspektörerna* sammanlagt 2 600 dispenser för 800 olika företag i hela landet. I genomsnitt per företag utgjorde dispensantalet något över tre. Antalet dispenser fördelade sig på de olika distrikten på sätt framgår av följande tabell.

Distrikt	Antal företag som erhållit dispens enligt 4 § bagerilagen	Antal dispenser sammanlagt under året
I	8	37
II	24	51
III	45	145
IV	186	78
V	292	1 352
VI	54	169
VII	54	269
VIII	45	160
IX	24	65
X	23	95
XI	72	217
	Summa **827**	**2 638**

Vid bedömningen av tabellen får hänsyn tagas till distriktens olika storlek och den olika förekomsten av bageriföretag. Även om dessa förhållanden beaktas framstår dock dispensgivningen som ojämn.

Praktiskt taget hälften (ca 1 300) av alla medgivna dispenser avsåg rätt att driva arbete å sön- och helgdagar i större omfattning än vad bagerilagen medger. Därnäst kom dispens för arbete å lördagar och helgdagsaftnar (ca 800). Andra anledningar till dispenser har varit extraarbete i samband med Mors dag och Fars dag samt Luciadagen och under fastlagen.

Det är svårt att utan ett jämförelsevis detaljerat material statistiskt belysa omfattningen av de dispenser, som meddelats av *arbetarskyddsstyrelsen*. En dispens kan sålunda omfatta ett eller flera företag. Vid generella dispenser kan en enda eftergift beröra ett mycket stort antal företag. De erhållna uppgifterna återspeglar emellertid enligt vad utredningen finner den restriktivitet lagstiftarna på denna punkt förutsatt.

De flesta av de av arbetarskyddsstyrelsen lämnade eftergifterna har avsett början av arbete å söckendagar tidigare än lagen medger. I några få fall har fråga varit om dispens för skiftarbete. Det vill alltså synas som om yrkesinspektörernas dispensrätt i allmänhet räckt till, då det gällt att möta onormala förhållanden å sön- och helgdagar. Så har däremot stundom icke varit fallet i fråga om tiden för arbetets början å lördag och helgdagsafton.

Den nuvarande ordningen, som innebär att yrkesinspektörerna om än i begränsad omfattning tilldelats dispensrätt från bagerilagens bestäm-

melser, måste utan tvivel i flera avseenden vara lämplig och smidig. Med hänsyn till yrkesinspektörernas åligganden att övervaka bagerilagens efterlevnad och deras allmänna kännedom om de lokala förhållandena inom distriktet, måste de anses vara väl skickade för att handhava dispensgivningen. Det bör vidare beaktas, att fråga är om ett icke obetydligt antal dispensansökningar, som om de skulle behandlas av arbetarskyddsstyrelsen skulle medföra en betydande ökning i arbetsbelastningen inom styrelsen. Nuvarande ordning för dispensärendenas handläggning bör enligt utredningen ha förutsättning att vara både enklare och effektivare än en centraliserad prövning.

Emellertid har som omnämnts i det föregående rests vissa erinringar mot yrkesinspektörernas sätt att handhava dispensgivningen. Det skulle för utredningen ha varit ett allt för tidsödande arbete att undersöka, huruvida denna mening har fog för sig eller ej. Möjligt är att det kan ha utvecklat sig en något olikartad praxis vid bedömningen av ansökningar om dispens. Det är utan tvivel arbetarskyddsstyrelsen, som bäst kan avgöra, huruvida så blivit fallet. Med hänsyn till vad som anförts från arbetstagarsidan på denna punkt utgår utredningen från att styrelsen ägnar denna fråga uppmärksamhet och — om så skulle anses vara av behovet påkallat — vidtar erforderliga åtgärder.

Utredningen övergår härefter till arbetarskyddsstyrelsens dispensgivning. Som framgått av det föregående har arbetarskyddsstyrelsen i enlighet med lagen lämnat eftergifter i ganska restriktiv anda. Dispenserna har vidare i regel begränsats att gälla kortare tid; så har skett i anledning av bestämmelsen om att dispensen skall vara av särskilt förhållande »tillfälligtvis» påkallad. Att dispenser dock även beviljats för längre tid framgår av avsnitt III. 2. Förberedelsearbetenas omfattning.

Enligt vad utredningen funnit talar omständigheter, som behandlats i olika sammanhang i förevarande avsnitt, för en mindre utvidgning av arbetarskyddsstyrelsens dispensrätt, så att denna skall innefatta rätt att i något större utsträckning än vad för närvarande är fallet medge även andra än tillfälliga eftergifter. En dylik ordning skulle komma till stånd genom att i nuvarande lagtext den passus, som utsäger att eftergift skall vara av »särskilt förhållande tillfälligtvis» påkallad, ersättes med ett uttryck, som anger den grad av återhållsamhet, med vilken dispensgivningen bör handhavas. Detta synes lämpligen kunna ske genom att stadga, att en eftergift skall vara motiverad av ett »trängande behov». En dylik ändring av nuvarande regler skulle enligt utredningens uppfattning tillmötesgå de rimliga krav på uppmjukningar, som betingas av önskvärdheten att kunna taga hänsyn till olikheter i de lokala förhållandena. Utredningen vill härvid hänvisa till vad i dessa frågor anförts i avsnitt III. 1. Tiden för morgonarbetets början och 4. Turistorternas särskilda pro-

blem. Då skäl härtill föreligger bör styrelsen inskränka räckvidden av en eftergift till att avse endast visst antal arbetstagare. Det synes vidare, bl. a. med hänsyn till rådande starka konkurrensförhållanden företagarna emellan, angeläget att en dispens i varje särskilt fall begränsas så, att den ej får större omfattning än vad som är motiverat av de föreliggande omständigheterna. Eljest skulle ett företag kunna komma i ett ur konkurrenssynpunkt bättre läge än andra företag å orten.

I likhet med vad för närvarande är fallet bör ingen begränsning gälla i fråga om det antal eftergifter arbetarskyddsstyrelsen skall kunna meddela. Den begränsning i dispensrätten, som utredningen föreslagit, gör detta onödigt.

Av i det föregående återgivna uttalanden framgår, att man från arbetstagarsidan icke ställer sig principiellt avvisande för en ändring av nuvarande regler för dispensgivningen. Man förutsätter emellertid, att prövningar av dispensärenden verkligen sker restriktivt och att eftergifterna begränsas till fall, då det skulle uppkomma påtagliga olägenheter, därest eftergift icke meddelades.

Den av utredningen föreslagna ändringen i arbetarskyddsstyrelsens dispensrätt aktualiserar frågan, huruvida denna jämväl skall innefatta möjlighet för mjukbrödsbagerier att erhålla dispens för övergång till arbete på tre skift.

Enligt vad utredningen erfarit föreligger för närvarande intet behov från mjukbrödsfabrikernas sida att införa treskiftsarbete. I fråga om den sannolika utvecklingen i framtiden har olika åsikter uttalats från arbetsgivarsidan. Vissa arbetsgivare anser, att utvecklingen kan komma att innebära, att tillverkningen av mjukbröd blir baserad på ett system med treskiftsarbete. På annat arbetsgivarhåll ställer man sig däremot tvivlande härtill.

Uppfattningarna om vad den framtida utvecklingen kan komma att innebära är sålunda icke enhetliga. Utredningen vill tillägga att arbetet inom mjukbrödstillverkningen för närvarande i regel drives på ett skift och att tvåskiftsarbete endast förekommer undantagsvis. Den tidpunkt är till följd härav med sannolikhet bra avlägsen, då en övergång kan komma att ske till treskiftsarbete.

Frågan huruvida uttrycket »trängande behov» öppnar möjligheter för arbetarskyddsstyrelsen att medge dispens för treskiftsarbete bedömer utredningen på följande sätt. Förhållandena är för närvarande icke sådana att de enligt utredningens uppfattning skulle kunna tagas som motiv för en eftergift innebärande övergång till treskiftsarbete. Beträffande framtiden kan utredningen ej uttala sig. Det blir arbetarskyddsstyrelsens sak att avgöra, huruvida inträffade ändringar i jämförelse med nu rådande förhållanden är av den natur, att det kan sägas föreligga ett »trängande behov» av dispens för treskiftsarbete.

Såsom framgår av den föregående redogörelsen har krav rests på en effektivare övervakning av att bagerilagen efterföljes. Främst siktas härvid på en effektivering av de lokala tillsynsorganen. Frågan om en förstärkning av de myndigheter, som övervakar arbetstids- och arbetarskyddslagarna ävensom bagerilagen, är emellertid en angelägenhet, som ligger vid sidan av utredningens uppdrag.

Under åberopande av det anförda föreslår utredningen, att grunderna för den nuvarande dispensgivningen i stort sett blir desamma. Yrkesinspektörerna bibehåller sin dispensrätt inom samma ram som för närvarande gäller. I fråga om arbetarskyddsstyrelsen föreslår utredningen en mindre utvidgning av dispensrätten genom att det i nuvarande lag förekommande uttrycket »av särskilt förhållande tillfälligtvis påkallad» ersättes med »av trängande behov påkallad». Detta förslag innebär främst att arbetarskyddsstyrelsen skall kunna medge dispenser för längre tid än vad för närvarande är fallet.

7. Andra frågor

a) Kvinnors användande i arbete före kl. 5

Jämlikt 36 § arbetarskyddslagen skall kvinna, som användes till hantverks- eller industriellt arbete, för nattvila beredas oavbruten ledighet från arbetet under minst elva timmar varje dygn. I denna ledighet skall ingå de sju timmarna kl. 22—5 eller — i den utsträckning arbetarskyddsstyrelsen så medgivit beträffande viss ort, visst slag av arbete eller visst arbetsställe — annan tid om sju timmar i följd mellan kl. 22 och 7. Möjligheterna till avvikelse från denna bestämmelse är förhållandevis små. Jämlikt 37 § må å arbetsställe, där säsongarbete förekommer, ävensom undantagsvis å andra arbetsställen, där arbetet till följd av särskilda omständigheter måste forceras, den i det föregående angivna oavbrutna ledigheten kunna under en tid av sammanlagt högst 60 dagar av året inskränkas till tio timmar av dygnet. Innan sådan inskränkning vidtages, skall arbetsgivaren dock hos vederbörande yrkesinspektör göra anmälan om de dagar, varunder inskränkningen är avsedd vidtagas. Vidare må beträffande sådana verksamhetsgrenar, som avser förarbetande av varor, vilka är underkastade hastig försämring, undantag från det speciella nattarbetsförbudet för kvinnor meddelas av arbetarskyddsstyrelsen.

Det kan tilläggas, att Konungen äger att, då synnerliga skäl därtill föranleder, beträffande visst slag av arbete eller visst arbetsställe medge, att kvinna användes till arbete å tid mellan kl. 22 och 5 i vidare utsträckning än vad ovan sagts. Möjligheten att enligt sist nämnda stadgande

erhålla dispens från det speciella nattarbetsförbudet för kvinnor är dock begränsad. Uttrycket »synnerliga skäl» anger nämligen att stadgandet skall tolkas restriktivt.

Arbetarskyddslagens bestämmelser rörande begränsningen av rätten att använda kvinnlig arbetskraft griper över bagerilagens. Trots att denna senare lag öppnar möjligheter för arbetsgivare att använda arbetstagare för exempelvis deggörningsarbete från kl. 4, får kvinnlig arbetskraft dock icke användas förrän från kl. 5. Från arbetsgivarsidan har påtalats de svårigheter, som dessa inskränkningar i arbetsgivarens frihet att disponera över den anställda arbetskraften medför. I särskild grad gäller detta bagerier, som företrädesvis sysselsätter kvinnlig arbetskraft. Det har vidare upplysts, att förevarande problem har aktualitet främst i fråga om dagar före dubbelhelg.

Spörsmålet om en begränsning av det speciella nattarbetsförbudet för kvinnor har behandlats i det föregående i samband med tvåskiftsarbete inom mjukbrödstillverkningen. Frågan gällde då, om kvinnor skulle kunna sysselsättas i arbete till kl. 23. Utredningen avvisade detta under hänvisning till att utformningen av det speciella nattarbetsförbudet för kvinnor är en fråga, som bör bedömas efter samma normer för alla industrigrenar, och att ett särskilt undantag för bagerinäringen ej var motiverat. Med hänvisning härtill finner utredningen att den ej heller kan tillstyrka någon ändring av gällande bestämmelser i vad avser kvinnors användande till arbete mellan kl. 4 och 5.

b) Anrörningsarbetets omfattning

Bland de undantag, som finnes från förbudet för arbete å söndag, avser en bestämmelse — 2 § c) — s. k. anrörningsarbete. Med dylikt arbete avses läggning av surdeg för tillverkning av sura limpor. Då anrörning måste verkställas dagen före det egentliga uppslagningsarbetet, skulle, såvida detta undantag ej funnes, sura limpor ej kunna tillverkas å dag efter sön- och helgdag.

Från arbetsgivarsidan har meddelats, att det emellanåt uppkommit tvister, huruvida s. k. raskdeggörning är att räkna till anrörningsarbete och om det till följd härav får utföras å söndagar. På vissa håll hade, enligt vad arbetsgivarna meddelade, arbetstagarna hävdat, att raskdeggörning icke vore att anse som ett anrörningsarbete och att det därmed föll under förbudet för arbete å söndagar.

Metoden med raskdeggörning innebär följande. Man iordningställer först endast en liten del av degen och låter den jäsa. Därefter blandar man denna väl jästa del av degen med den övriga, varvid hela degen på detta sätt bringas till jäsning utan att ytterligare jäst behöver tillsättas. Genom detta förfaringssätt spar man sålunda jäst.

Med hänsyn till det anförda bör raskdeggörning enligt utredningens uppfattning vara att anse som anrörningsarbete och såsom sådant tillåtet att utföra inom de i 2 § c) bagerilagen angivna gränserna. Vid de överläggningar, som utredningen haft i denna fråga, har inga erinringar häremot rests från vare sig arbetsgivar- eller arbetstagarhåll. Någon ändring av lagbestämmelserna synes icke erforderlig; utredningen har med det anförda endast velat göra ett förtydligande av sättet för den här berörda undantagsbestämmelsens tolkning.

IV. SPECIALMOTIVERING

1 §.

1 § första stycket gällande bagerilag innehåller såväl en bestämning av lagens tillämpningsområde i stort som lagens huvudstadgande om nattarbetsförbud och förbud för arbete å sön- och helgdag. Utredningen föreslår att dessa bestämmelser skiljes åt och att i 1 § endast sker en precisering av lagens tillämpningsområde. I motsats till gällande lag skall enligt förslaget tillverkning av spis- eller knäckebröd, käx eller annat därmed jämförligt bakverk av käxartad beskaffenhet icke falla under lagen. Rörande motiven till detta förslag hänvisas till betänkandets avsnitt II. Allmänna synpunkter. Tilläggas må att lagförslaget som en följd härav saknar stadganden motsvarande dem som återfinnes i gällande lags 3 § och 4 § andra stycket.

Bortsett från den nyss berörda ändringen föreslås att bagerilagens tillämpningsområde skall vara oförändrat. I likhet med vad för närvarande gäller skall sålunda med »arbete för tillverkning av bageri- eller konditorivaror» avses varje verksamhet, som ingår såsom ett nödvändigt led i produktionsprocessen. Dit bör sålunda, förutom det egentliga bagerirarbetet, räknas t. ex. ugnarnas uppeldning, råvarornas framforsling å arbetsstället, paketering samt rengöring av maskiner och redskap. Till här avsedda arbete skall däremot icke vara att hänföra transport av råvaror till arbetsstället, rengöring av företagets lokaler eller distribution av de framställda varorna.

Paragrafens tredje stycke motsvarar 1 § andra stycket i nuvarande bagerilag. Utredningen föreslår, bortsett från en formell ändring, att denna bestämmelse blir oförändrad. Rörande innebörden av detta stycke hänvisas till redogörelsen i avsnitt I. 2. Gällande lagstiftning.

2 §.

Enligt utredningens förslag till ny arbetstidslag skulle det åligga arbetarskyddsstyrelsen att på begäran av domstol, allmän åklagare eller den vars rätt därav beröres avgöra, huruvida lagen äger tillämpning å visst arbete eller viss arbetstagare. Detta förslag ansluter sig till vad som är stadgat i gällande arbetstidslag. En bestämmelse av denna innebörd saknas i gällande bagerilag. Med hänsyn bl. a. till att en viss del av bagerinäringen av utredningen föreslås skola falla utanför den nya bagerilagen — fråga är här om tillverkning av spis- eller knäckebröd, käx eller annat därmed jämförligt bakverk av käxartad beskaffenhet — och att det kan uppkomma gränsfall, då det icke utan vidare är givet, huruvida ett visst arbete är att räkna till de angivna tillverkningsgrenarna eller ej, föreslår utredningen att en analog bestämmelse införes i den nya lagen. På grund av att bagerilagen till skill-

nad från arbetstidslagstiftningen avser såväl företagare som arbetstagare har en därav betingad modifikation av lagtexten verkställts.

Vidare föreslås i anslutning till vad nyss anförts, att om mål, som handlägges vid domstol, är beroende av fråga varom nyss sagts, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetarkyddsstyrelsen, när part sådant begär och domstolen finner det nödigt. Målet må ej slutligt avgöras av domstolen, förrän arbetarskyddsstyrelsens beslut kommit domstolen tillhanda. En bestämmelse av denna innebörd återfinnes även i utredningens förslag till ny allmän arbetstidslag.

3 §.

Denna paragraf innehåller lagens huvudstadgande, nämligen det principiella förbudet för arbete å sön- eller helgdag och nattarbetsförbudet. Förslaget innebär i sak intet nytt. Motiveringen till utredningens ståndpunkt återfinnes i avsnitten II. Allmänna synpunkter och III. 1. Tiden för morgonarbetets början.

4 §.

Denna paragraf upptar undantag från de i 3 § angivna generella förbuden. 4 § i lagförslaget motsvarar 2 § i nu gällande lag.

Det i förevarande paragraf första stycket a) angivna undantaget från förbudet för arbete å sön- eller helgdag motsvarar vad som stadgas i gällande lag 2 § a). Utredningen föreslår oförändrade bestämmelser på denna punkt; för övervägandena redogöres i avsnitt III. 5. Sön- och helgdagsarbete i konditorier.

Utredningen föreslår jämväl att de nu gällande i 2 § b) och c) angivna undantagen från det generella förbudet för arbete å sön- eller helgdagar bibehålles oförändrade — lagförslagets 4 § första stycket b) och c). Inga förslag till ändringar av gällande bestämmelser har framlagts. Utredningen har dock gjort ett förtydligande uttalande rörande begreppet anrörning. Härom hänvisas till avsnitt III. 7. Andra frågor.

Det i lagförslagets 4 § första stycket d) angivna undantaget motsvarar stadgandet i gällande lag 2 § d). Ej heller på denna punkt föreslås någon ändring. Utredningen hänvisar till avsnitt III. 1. Tiden för morgonarbetets början. Även det i gällande lag 2 § e) förekommande undantaget, som allenast har helt ringa betydelse, har föreslagits bli oförändrat — lagförslagets 4 § första stycket e). Inga yrkanden om ändring har framförts på denna punkt.

Undantaget i lagförslagets 4 § första stycket f) är nytt och innebär att egentligt bageriarbete å lördag och å vardag som föregår helgdag skall få utföras mellan kl. 5 och 6. Motiveringen till detta förslag återfinnes i avsnitt III. 1. Tiden för morgonarbetets början.

Undantaget i lagförslagets 4 § första stycket g) motsvarar bestämmelsen i gällande lag 2 § f). Utredningen föreslår oförändrade bestämmelser. Se härom vidare i avsnitt III. 1. Tiden för morgonarbetets början.

Paragrafens andra stycke är nytt och innebär, att å tid då deggörning är medgiven jämväl flyttning av brödämnen må äga rum till och från jäsrum. Utredningens motivering till förslaget återfinnes i avsnitt III. 2. Förberedelsearbetenas omfattning.

5 §.

Denna bestämmelse är ny och innebär, att arbetet i mjukbrödsbagerier skall kunna organiseras på två skift. Enligt nu gällande bestämmelser är så i praktiken knappast möjligt på grund av stadgandet att arbetet, även då det drives å skift, måste vara förlagt mellan kl. 6 och 20. Utredningen hänvisar till avsnitt III. 3. Möjligheter till tvåskiftsarbete och tiden för dagarbetets slut.

6 §.

Första stycket, som motsvarar 4 § första stycket i nuvarande lag, innebär en nyhet i det att arbetarskyddsstyrelsens dispensmöjligheter något vidgas. Se härom i avsnitt III. 6. Dispensgivningen och bagerilagens övervakning.

Andra stycket är likalydande med gällande lags 4 § tredje stycket.

7 §.

Första stycket motsvarar 5 § första stycket i gällande lag. Lagförslaget avser att stadfästa nu gällande ordning.

Andra stycket utgör en nyhet såtillvida som skyldighet ansetts böra uttryckligen stadgas för arbetarskyddsstyrelsen att på begäran av domstol, allmän åklagare eller den vars rätt beröres av frågan, avgiva utlåtande i alla frågor rörande bagerilagens tillämpning.

Jämväl det tredje stycket är nytt och innebär att arbetarskyddsstyrelsen äger att meddela råd och anvisningar vid tillämpning av lagen. En dylik bestämmelse återfinnes i utredningens förslag till ny arbetstidslag.

8 §.

I nuvarande bagerilag saknas bestämmelser rörande arbetarskyddsstyrelsens sammansättning vid handläggning av ärende enligt bagerilagen; dylika finnes däremot i instruktionen för styrelsen. I förslaget till ny arbets-

tidslag upptog utredningen ett stadgande av innebörd att i handläggning av ärende rörande bl. a. lagens tillämpning skulle deltaga särskilda ledamöter, utsedda efter förslag av vederbörande arbetsgivar- resp. arbetstagarorganisation. Utredningen har som första stycke i förevarande paragraf infört en analog bestämmelse. Den utformning förslaget erhållit möjliggör, att parterna inom bagerinäringen blir företrädda i arbetarskyddsstyrelsen.

Beslut av arbetarskyddsstyrelsen enligt gällande allmänna arbetstidslag kan icke överklagas. Föreskrift härom har utredningen upptagit i det framlagda förslaget till ny arbetstidslag. I fråga om bagerilagen gäller däremot att rätt till överklagande föreligger. Detta sammanhänger med att de förhållanden som regleras i bagerilagen delvis är av annan natur än motsvarande förhållanden inom arbetstidslagstiftningen. Bagerilagens bestämmelser ansluter sig närmare till de föreskrifter i arbetarskyddslagen beträffande vilka gäller att beslut av arbetarskyddsstyrelsen må kunna överklagas. Så är fallet exempelvis med dispens meddelad från arbetarskyddslagens bestämmelser i 19 § rörande det generella nattarbetsförbudet. Till följd härav anser utredningen att jämväl beslut fattat med stöd av bestämmelse i den föreslagna nya bagerilagen bör kunna överklagas. Dock synes detta icke böra kunna äga rum i de fall, då arbetarskyddsstyrelsen träffat avgörande enligt 2 § lagförslaget. Bestämmelse härom har införts i paragrafens andra stycke.

9 §.

Första stycket överensstämmer med 6 § i nu gällande bagerilag. Dock har straffsatsen i andra punkten höjts med hänsyn till penningvärdets fall.

Utredningen har ansett det lämpligt att i en och samma paragraf samla de i lagen förekommande straffbestämmelserna. Till följd härav har det stadgande i nuvarande lags 7 §, som med hänsyn till vad i det följande anföres ansetts böra bibehållas, införts såsom ett andra stycke i lagförslagets 9 §.

Det har ej ansetts nödvändigt bibehålla bestämmelsen, att bagerilagen skall finnas anslagen på lämplig plats å arbetsstället. Utredningen föreslog samma ordning i betänkandet rörande ny arbetstidslag. Som en följd härav utgår straffbestämmelsen för underlåtenhet att efterkomma lagens föreskrifter om skyldighet anslå lagen.

I utredningens betänkande angående ny arbetstidslag föreslogs, att därest överträdelse allenast är ringa man ej skall döma till straff. En motsvarande bestämmelse har synts böra införas i den nya lagen. Denna bestämmelse har upptagits såsom ett tredje stycke i förevarande paragraf.

Med hänsyn till numera förefintlig allmän lagstiftning har bestämmelserna i 8 § gällande lag, innebärande att förseelse skall åtalas vid allmän domstol och att böter skall tillfalla kronan, kunnat utgå.

10 §.

Paragrafen motsvarar gällande lags 9 §. Ingen ändring föreslås.

11 §.

Det föreslås att i lagen införes en bestämmelse av innebörd, att där i lag eller författning stadgas ytterligare inskränkning beträffande arbetstagares användande till arbete än vad som följer av bagerilagen, sådan inskränkning skall lända till efterrättelse. Med detta stadgande åsyftas närmast bestämmelserna i arbetarskyddslagen och arbetstidslagarna. Förslaget har tillkommit uteslutande av tydlighetsskäl.

Övergångsbestämmelserna.

I övergångsbestämmelserna föreslås att nuvarande bagerilag skall upphöra att gälla den 1 juli 1956, då den nya bagerilagen föreslås träda i kraft. Av huvudsakligen praktiska skäl föreslår utredningen att eftergift, som arbetarskyddsstyrelsen meddelat med stöd av nu gällande lag, ej skall upphöra att gälla i och med den äldre lagens upphörande. Därest denna bestämmelse saknades, skulle arbetarskyddsstyrelsen tvingas ompröva redan avgjorda frågor.

Bilaga

Lag den 16 maj 1930 (nr 139) om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete

1 §.

Arbete för tillverkning av bageri- eller konditorivaror må icke bedrivas å sön- eller helgdag eller å tid mellan klockan 8 eftermiddagen och klockan 6 förmiddagen å söckendag. Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å tillverkning för eget hushåll, vilken bedrives utan biträde av annan än medlem av hushållet. (Lag den 26 maj 1939, nr 202.)

Om arbete, varom här är sagt, i hotell-, restaurang- eller kaférörelse eller eljest bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, skall det icke vara underkastat denna lag i vidare mån, än det avser tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk.

2 §.

Utan hinder av vad i 1 § är stadgat må

a) i bageri- eller konditorirörelse arbete för tillverkning av varor, vid vilkas framställning jäst icke användes, utföras sön- eller helgdag under högst tre timmar mellan klockan 6 förmiddagen och klockan 6 eftermiddagen;

b) i hotell-, restaurang- eller kaférörelse sådant arbete för tillverkning av bröd, bakelser eller annat därmed jämförligt bakverk, vilket bedrives utan samband med bageri- eller konditorirörelse, utföras å sön- eller helgdag under tid, som under a) sägs;

c) s. k. anrörning utföras å sön- eller helgdagar under högst två timmar mellan klockan 8 förmiddagen och klockan 8 eftermiddagen;

d) uppeldning eller deggörning utföras å söckendag mellan klockan 4 och klockan 6 förmiddagen;

e) uppeldning utföras av annan än bageri- eller konditoriarbetare å tid, då eljest arbete enligt denna lag ej må bedrivas;

f) under natten till söckendag, som närmast föregår två eller flera på varandra följande sön- och helgdagar, uppeldning eller deggörning utföras jämväl mellan klockan 2 och klockan 4 förmiddagen och annat arbete mellan klockan 3 och klockan 6 förmiddagen. (Lag den 26 maj 1939, nr 202.)

3 §.

Arbete för tillverkning av spis- eller knäckebröd må, där arbetet är indelat i skift, å söckendag fortgå jämväl mellan klockan 8 och klockan 10

eftermiddagen ävensom, i den mån så kräves för det tillverkade brödets torkning, mellan klockan 10 eftermiddagen och klockan 12 midnatt.

4 §.

Därest särskilt förhållande påkallar avvikelse från det i 1 § stadgade förbud, utöver vad enligt 2 och 3 §§ är medgivet, äge vederbörande yrkesinspektör att meddela tillstånd därtill. Sådant tillstånd, vilket skall sökas för varje särskilt tillfälle, må ej avse mer än två dygn i sänder eller för samma arbetsställe meddelas mer än tio gånger under ett och samma kalenderår. Är ytterligare eftergift av särskilt förhållande tillfälligtvis påkallad, må sådan eftergift meddelas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Erfordras för ändamålsenlig drift av tillverkning, som i 3 § avses, ytterligare nattarbete, äge yrkesinspektionens chefsmyndighet att lämna medgivande därtill; och skola därvid meddelas de föreskrifter om nattarbetets anordnande, som kunna finnas erforderliga.

Är på grund av olyckshändelse eller annan oförutsedd omständighet avvikelse, varom i första stycket sägs, oundgängligen nödvändig, och är ej tid att inhämta tillstånd därtill, må avvikelsen vidtagas utan tillstånd, dock ej för mer än ett dygn i sänder. Om sådan åtgärd och anledningen därtill åligger det företagets innehavare att ofördröjligen göra anmälan till vederbörande yrkesinspektör.

5 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionens befattningshavare; och skall därvid i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av (lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912).

Å arbetsställe, där sådant arbete, som avses i (15 § lagen om arbetarskydd),[1] bedrives på stadigvarande sätt, skall förevarande lag finnas anslagen på lämplig plats.

6 §.

Bedriver innehavare av företag, som i denna lag avses, arbete i strid mot stadgande i lagen eller mot föreskrift, som utfärdats med stöd av sådant stadgande, straffes med dagsböter. Har till arbetet använts person under aderton år, vare den, som har vårdnaden om sådan person, där användandet skett med hans vetskap och vilja, förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor. (Lag den 26 maj 1939, nr 202.)

7 §.

Därest innehavare av företag, som i denna lag avses, försummar att fullgöra anmälningsskyldighet, varom stadgats i 4 § tredje stycket, eller

[1] Numera gäller i stället 24 § arbetarskyddslagen.

skyldighet, som är föreskriven i 5 § andra stycket, straffes med dagsböter. (Lag den 26 maj 1939, nr 202.)

8 §.

Förseelse, som omförmäles i 6 eller 7 §, åtalas (vid polisdomstol, där sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes,) vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. (Lag den 26 maj 1939, nr 202.)

9 §.

Beträffande verksamhet, som bedrives av staten eller kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående innehavare av företag gälla arbetsföreståndaren.

Lag samma vare, där (arbetsrådet) efter framställning av innehavare av företag godtagit viss person såsom arbetsföreståndare i innehavarens ställe. (Lag den 9 mars 1945, nr 78.)

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1931.

1 A. Arbetstidens *början* för arbetstagare inom bagerinäringen. Onsdagen den 15 december 1954. Antal och procent.

Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet.

Kl.	Bagerier			Konditorier			Totalt		
	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a
	Antal								
4.00	216	—	216	17	—	17	233	—	233
4.30	36	1	37	7	—	7	43	1	44
5.00	154	11	165	53	6	59	207	17	224
5.30	70	14	84	58	9	67	128	23	151
6.00	1 525	327	1 852	913	115	1 028	2 438	442	2 880
6.30	85	76	161	124	21	145	209	97	306
7.00	140	151	291	226	66	292	366	217	583
7.30	25	83	108	31	31	62	56	114	170
8.00	26	73	99	34	31	65	60	104	164
8.30	4	22	26	5	17	22	9	39	48
9.00	5	22	27	1	6	7	6	28	34
Sen. än 9.00	12	32	44	2	7	9	14	39	53
Summa	**2 298**	**812**	**3 110**	**1 471**	**309**	**1 780**	**3 769**	**1 121**	**4 890**
Före 6.00	476	26	502	135	15	150	611	41	652
	Procent								
4.00	9,4	—	6,9	1,2	—	1,0	6,2	—	4,8
4.30	1,6	0,1	1,2	0,5	—	0,4	1,1	0,1	0,9
5.00	6,7	1,4	5,3	3,6	1,9	3,3	5,5	1,5	4,6
5.30	3,0	1,7	2,7	3,9	2,9	3,8	3,4	2,1	3,1
6.00	66,4	40,3	59,5	62,1	37,3	57,8	64,7	39,3	58,8
6.30	3,7	9,4	5,2	8,4	6,8	8,1	5,5	8,6	6,3
7.00	6,1	18,6	9,4	15,4	21,4	16,4	9,7	19,4	11,8
7.30	1,1	10,2	3,5	2,1	10,0	3,5	1,5	10,2	3,5
8.00	1,1	9,0	3,2	2,3	10,0	3,6	1,6	9,3	3,4
8.30	0,2	2,7	0,8	0,3	5,5	1,2	0,2	3,5	1,0
9.00	0,2	2,7	0,9	0,1	1,9	0,4	0,2	2,5	0,7
Sen. än 9.00	0,5	3,9	1,4	0,1	2,3	0,5	0,4	3,5	1,1
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Före 6.00	20,7	3,2	16,1	9,2	4,8	8,5	16,2	3,7	13,4

1 B. Arbetstidens *slut* för arbetstagare inom bagerinäringen. Onsdagen den 15 december 1954. Antal och procent.

Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet.

Kl.	Bagerier			Konditorier			Totalt		
	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a
	Antal								
Före 12.00	23	39	62	3	6	9	26	45	71
12.00	174	15	189	12	3	15	186	18	204
12.30	67	3	70	13	1	14	80	4	84
13.00	131	23	154	25	8	33	156	31	187
13.30	153	26	179	47	7	54	200	33	233
14.00	1 137	192	1 329	342	52	394	1 479	244	1 723
14.30	373	152	525	563	74	637	936	226	1 162
15.00	122	114	236	222	38	260	344	152	496
15.30	57	59	116	108	45	153	165	104	269
16.00	22	56	78	70	39	109	92	95	187
16.30	12	15	27	31	11	42	43	26	69
17—19	24	104	128	34	22	56	58	126	184
Sen. än 19.00	3	14	17	1	3	4	4	17	21
Summa	**2 298**	**812**	**3 110**	**1 471**	**309**	**1 780**	**3 769**	**1 121**	**4 890**
	Procent								
Före 12.00	1,0	4,8	2,0	0,2	1,9	0,5	0,7	4,0	1,5
12.00	7,6	1,8	6,1	0,8	1,0	0,8	4,9	1,6	4,2
12.30	2,9	0,4	2,3	0,9	0,3	0,8	2,1	0,4	1,7
13.00	5,7	2,8	5,0	1,7	2,6	1,9	4,2	2,8	3,8
13.30	6,7	3,3	5,8	3,2	2,3	3,0	5,3	2,9	4,8
14.00	49,5	23,6	42,6	23,2	16,8	22,2	39,2	21,7	35,2
14.30	16,2	18,7	16,9	38,3	23,9	35,8	24,8	20,2	23,8
15.00	5,3	14,0	7,6	15,1	12,3	14,6	9,2	13,6	10,1
15.30	2,5	7,4	3,7	7,3	14,6	8,6	4,4	9,3	5,5
16.00	1,0	6,9	2,5	4,8	12,6	6,1	2,4	8,5	3,8
16.30	0,5	1,8	0,9	2,1	3,6	2,4	1,2	2,3	1,4
17—19	1,0	12,8	4,1	2,3	7,1	3,1	1,5	11,2	3,8
Sen. än 19.00	0,1	1,7	0,5	0,1	1,0	0,2	0,1	1,5	0,4
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

2 A. Arbetstidens *början* för arbetstagare inom bagerinäringen. Lördagen den 18 december 1954. Antal och procent.

Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet.

Kl.	Bagerier			Konditorier			Totalt		
	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a
	Antal								
4.00	259	2	261	32	—	32	291	2	293
4.30	41	1	42	14	1	15	55	2	57
5.00	190	30	220	190	19	209	380	49	429
5.30	86	34	120	104	10	114	190	44	234
6.00	1 537	399	1 936	852	151	1 003	2 389	550	2 939
6.30	66	59	125	78	16	94	144	75	219
7.00	104	123	227	135	49	184	239	172	411
7.30	17	64	81	21	34	55	38	98	136
8.00	19	70	89	25	24	49	44	94	138
8.30	5	12	17	3	11	14	8	23	31
9.00	3	8	11	1	5	6	4	13	17
Sen. än 9.00	5	11	16	—	5	5	5	16	21
Summa	**2 332**	**813**	**3 145**	**1 455**	**325**	**1 780**	**3 787**	**1 138**	**4 925**
Före 6.00	576	67	643	340	30	370	916	97	1 013
	Procent								
4.00	11,1	0,2	8,3	2,2	—	1,8	7,7	0,2	5,9
4.30	1,8	0,1	1,3	1,0	0,3	0,8	1,5	0,2	1,2
5.00	8,2	3,7	7,0	13,1	5,7	11,7	10,0	4,3	8,7
5.30	3,7	4,2	3,8	7,1	3,1	6,4	5,0	3,9	4,8
6.00	65,9	49,1	61,7	58,6	46,5	56,4	63,1	48,3	59,8
6.30	2,8	7,3	4,0	5,4	5,0	5,3	3,8	6,6	4,4
7.00	4,5	15,1	7,2	9,3	15,1	10,3	6,3	15,1	8,3
7.30	0,7	7,9	2,6	1,4	10,5	3,1	1,0	8,6	2,8
8.00	0,8	8,6	2,8	1,6	7,4	2,8	1,2	8,3	2,8
8.30	0,2	1,5	0,5	0,2	3,4	0,8	0,2	2,0	0,6
9.00	0,1	1,0	0,3	0,1	1,5	0,3	0,1	1,1	0,3
Sen. än 9.00	0,2	1,3	0,5	—	1,5	0,3	0,1	1,4	0,4
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Före 6.00	24,8	8,2	20,4	23,4	9,1	20,7	24,2	8,6	20,6

2 B. Arbetstidens *slut* för arbetstagare inom bagerinäringen. Lördagen den 18 december 1954. Antal och procent.

Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet.

Kl.	Bagerier			Konditorier			Totalt		
	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a
	Antal								
Före 12.00	69	42	111	8	6	14	77	48	125
12.00	275	29	304	33	9	42	308	38	346
12.30	112	53	165	23	3	26	135	56	191
13.00	246	77	323	114	20	134	360	97	457
13.30	192	64	256	113	14	127	305	78	383
14.00	1 134	278	1 412	364	81	445	1 498	359	1 857
14.30	174	65	239	499	81	580	673	146	819
15.00	76	54	130	150	26	176	226	80	306
15.30	14	18	32	72	35	107	86	53	139
16.00	21	66	87	42	21	63	63	87	150
16.30	4	8	12	23	9	32	27	17	44
17—19	15	58	73	14	18	32	29	76	105
Sen. än 19.00	—	1	1	—	2	2	—	3	3
Summa	**2 332**	**813**	**3 145**	**1 455**	**325**	**1 780**	**3 787**	**1 138**	**4 925**
	Procent								
Före 12.00	3,0	5,2	3,5	0,5	1,8	0,8	2,0	4,2	2,5
12.00	11,8	3,6	9,7	2,3	2,8	2,4	8,1	3,3	7,0
12.30	4,8	6,5	5,2	1,6	0,9	1,5	3,6	4,9	3,9
13.00	10,5	9,5	10,3	7,8	6,2	7,5	9,5	8,5	9,3
13.30	8,2	7,9	8,1	7,8	4,3	7,1	8,1	6,9	7,8
14.00	48,6	34,2	44,9	25,0	24,9	25,0	39,5	31,6	37,7
14.30	7,5	8,0	7,6	34,3	24,9	32,6	17,8	12,8	16,6
15.00	3,3	6,6	4,2	10,3	8,0	9,9	6,0	7,0	6,3
15.30	0,6	2,2	1,0	4,9	10,8	6,0	2,2	4,7	2,8
16.00	0,9	8,1	2,8	2,9	6,5	3,5	1,7	7,6	3,0
16.30	0,2	1,0	0,4	1,6	2,8	1,8	0,7	1,5	0,9
17—19	0,6	7,1	2,3	1,0	5,5	1,8	0,8	6,7	2,1
Sen. än 19.00	—	0,1	—	—	0,6	0,1	—	0,3	0,1
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

3 A. Arbetstidens *början* för arbetstagare inom bagerinäringen. Fredagen den 24 december 1954. Antal och procent.

Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet.

Kl.	Bagerier			Konditorier			Totalt		
	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a
	Antal								
Före 0.00	5	—	5	10	—	10	15	—	15
0—före 2	8	—	8	8	—	8	16	—	16
2.00	265	11	276	19	2	21	284	13	297
2.30	42	4	46	7	—	7	49	4	53
3.00	176	17	193	43	6	49	219	23	242
3.30	117	37	154	14	—	14	131	37	168
4.00	1 242	75	1 317	457	41	498	1 699	116	1 815
4.30	30	27	57	30	6	36	60	33	93
5.00	174	292	466	276	99	375	450	391	841
5.30	21	27	48	58	17	75	79	44	123
6.00	165	201	366	444	73	517	609	274	883
6.30	16	15	31	21	7	28	37	22	59
7.00	22	63	85	49	31	80	71	94	165
7.30	7	25	32	7	10	17	14	35	49
8.00	5	17	22	5	11	16	10	28	38
Sen. än 8.00	2	4	6	1	19	20	3	23	26
Summa	**2 297**	**815**	**3 112**	**1 449**	**322**	**1 771**	**3 746**	**1 137**	**4 883**
Före 4.00	613	69	682	101	8	109	714	77	791
	Procent								
Före 0.00	0,2	—	0,2	0,7	—	0,6	0,4	—	0,3
0—före 2	0,3	—	0,3	0,6	—	0,4	0,4	—	0,3
2.00	11,5	1,3	8,9	1,3	0,6	1,2	7,6	1,1	6,1
2.30	1,8	0,5	1,5	0,5	—	0,4	1,3	0,4	1,1
3.00	7,7	2,1	6,2	3,0	1,9	2,8	5,8	2,0	5,0
3.30	5,1	4,5	4,9	1,0	—	0,8	3,5	3,3	3,4
4.00	54,1	9,2	42,3	31,5	12,7	28,1	45,3	10,2	37,2
4.30	1,3	3,3	1,8	2,1	1,9	2,0	1,6	2,9	1,9
5.00	7,6	35,8	15,0	19,0	30,7	21,2	12,0	34,3	17,2
5.30	0,9	3,3	1,5	4,0	5,3	4,2	2,1	3,9	2,5
6.00	7,2	24,8	11,8	30,6	22,7	29,2	16,3	24,1	18,1
6.30	0,7	1,8	1,0	1,4	2,2	1,6	1,0	1,9	1,2
7.00	1,0	7,7	2,7	3,4	9,6	4,5	1,9	8,3	3,4
7.30	0,3	3,1	1,0	0,5	3,1	1,0	0,4	3,1	1,0
8.00	0,2	2,1	0,7	0,3	3,4	0,9	0,3	2,5	0,8
Sen. än 8.00	0,1	0,5	0,2	0,1	5,9	1,1	0,1	2,0	0,5
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Före 4.00	26,6	8,4	22,0	7,1	2,5	6,2	19,0	6,8	16,2

3 B. Arbetstidens *slut* för arbetstagare inom bagerinäringen. Fredagen den 24 december 1954. Antal och procent.

Företag tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet.

Kl.	Bagerier			Konditorier			Totalt		
	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a
	Antal								
Före 7.00	9	—	9	9	—	9	18	—	18
7.00	22	2	24	—	—	—	22	2	24
7.30	9	7	16	1	—	1	10	7	17
8.00	148	6	154	18	—	18	166	6	172
8.30	30	3	33	7	1	8	37	4	41
9.00	137	28	165	36	6	42	173	34	207
9.30	138	31	169	14	—	14	152	31	183
10.00	733	78	811	225	24	249	958	102	1 060
10.30	101	67	168	63	13	76	164	80	244
11.00	250	222	472	247	76	323	497	298	795
11.30	113	55	168	50	36	86	163	91	254
12.00	395	104	499	516	62	578	911	166	1 077
12.30	41	25	66	42	22	64	83	47	130
13.00	66	56	122	93	28	121	159	84	243
13.30	22	22	44	24	4	28	46	26	72
14.00	60	67	127	71	23	94	131	90	221
Sen. än 14.00	23	42	65	33	27	60	56	69	125
Summa	**2 297**	**815**	**3 112**	**1 449**	**322**	**1 771**	**3 746**	**1 137**	**4 883**
	Procent								
Före 7.00	0,4	—	0,3	0,6	—	0,5	0,5	—	0,4
7.00	1,0	0,2	0,8	—	—	—	0,6	0,2	0,5
7.30	0,4	0,9	0,5	0,1	—	0,1	0,3	0,6	0,3
8.00	6,4	0,7	4,9	1,2	—	1,0	4,4	0,5	3,5
8.30	1,3	0,4	1,1	0,5	0,3	0,5	1,0	0,4	0,8
9.00	6,0	3,4	5,3	2,5	1,9	2,4	4,6	3,0	4,2
9.30	6,0	3,8	5,4	1,0	—	0,8	4,1	2,7	3,7
10.00	32,0	9,6	26,1	15,5	7,5	14,1	25,6	9,0	21,7
10.30	4,4	8,2	5,4	4,3	4,0	4,3	4,3	7,0	5,0
11.00	10,8	27,2	15,2	17,0	23,6	18,2	13,3	26,2	16,3
11.30	4,9	6,7	5,4	3,5	11,2	4,9	4,4	8,0	5,2
12.00	17,2	12,8	16,0	35,6	19,3	32,5	24,3	14,6	22,1
12.30	1,8	3,1	2,1	2,9	6,8	3,6	2,2	4,1	2,7
13.00	2,8	6,9	3,9	6,4	8,7	6,8	4,2	7,4	5,0
13.30	1,0	2,7	1,4	1,7	1,2	1,6	1,2	2,3	1,5
14.00	2,6	8,2	4,1	4,9	7,1	5,3	3,5	7,9	4,5
Sen. än 14.00	1,0	5,2	2,1	2,3	8,4	3,4	1,5	6,1	2,6
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**

4 A. Arbetstidens *början* för arbetstagare inom bagerinäringen. Onsdagen den 15, lördagen den 18 och fredagen den 24 december 1954. Antal och procent.

Kooperativa företag.

Kl.	Onsdagen $^{15}/_{12}$ 54			Lördagen $^{18}/_{12}$ 54			Kl.	Fredagen $^{24}/_{12}$ 54		
	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a		M.	Kv.	S:a
	Antal							*Antal*		
							Före 0.00	—	—	—
							0—före 2	3	—	3
							2.00	112	—	112
							2.30	18	—	18
4.00	106	—	106	124	—	124	3.00	154	—	154
4.30	40	—	40	44	3	47	3.30	15	—	15
5.00	94	2	96	106	2	108	4.00	824	93	917
5.30	20	—	20	11	2	13	4.30	28	27	55
6.00	967	177	1 144	951	242	1 193	5.00	77	243	320
6.30	30	128	158	29	98	127	5.30	15	21	36
7.00	43	121	164	42	110	152	6.00	58	73	131
7.30	36	36	72	31	20	51	6.30	14	12	26
8.00	11	46	57	15	40	55	7.00	3	12	15
8.30	2	6	8	3	2	5	7.30	3	3	6
9.00	2	—	2	1	—	1	8.00	3	1	4
Sen. än 9.00	2	7	9	1	5	6	Sen. än 8.00	—	3	3
Summa	**1 353**	**523**	**1 876**	**1 358**	**524**	**1 882**	Summa	**1 327**	**488**	**1 815**
Före 6.00	260	2	262	285	7	292	Före 4.00	302	—	302
	Procent							*Procent*		
							Före 0.00	—	—	—
							0—före 2	0,2	—	0,2
							2.00	8,4	—	6,2
							2.30	1,4	—	1,0
4.00	7,8	—	5,7	9,1	—	6,6	3.00	11,6	—	8,5
4.30	3,0	—	2,1	3,2	0,6	2,5	3.30	1,1	—	0,8
5.00	6,9	0,4	5,2	7,8	0,4	5,7	4.00	62,2	19,2	50,6
5.30	1,6	—	1,1	0,8	0,4	0,7	4.30	2,1	5,5	3,0
6.00	71,5	33,8	60,9	70,1	46,2	63,4	5.00	5,8	49,9	17,6
6.30	2,2	24,5	8,5	2,1	18,7	6,7	5.30	1,1	4,4	2,0
7.00	3,2	23,2	8,7	3,1	21,0	8,1	6.00	4,4	14,6	7,2
7.30	2,7	6,9	3,8	2,3	3,8	2,7	6.30	1,1	2,5	1,4
8.00	0,8	8,8	3,0	1,1	7,6	2,9	7.00	0,2	2,5	0,8
8.30	0,1	1,1	0,4	0,2	0,4	0,3	7.30	0,2	0,6	0,3
9.00	0,1	—	0,1	0,1	—	0,1	8.00	0,2	0,2	0,2
Sen. än 9.00	0,1	1,3	0,5	0,1	0,9	0,3	Sen. än 8.00	—	0,6	0,2
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Före 6.00	19,3	0,4	14,1	20,9	1,4	15,5	Före 4.00	22,7	—	16,7

4 B. Arbetstidens *slut* för arbetstagare inom bagerinäringen. Onsdagen den 15, lördagen den 18 och fredagen den 24 december 1954. Antal och procent.

Kooperativa företag.

Kl.	Onsdagen $^{15}/_{12}$ 54			Lördagen $^{18}/_{12}$ 54			Kl.	Fredagen $^{24}/_{12}$ 54		
	M.	Kv.	S:a	M.	Kv.	S:a		M.	Kv.	S:a
	Antal							*Antal*		
							Före 7.00	9	—	9
							7.00	5	2	7
							7.30	16	1	17
							8.00	81	—	81
Före 12.00	37	31	68	58	31	89	8.30	132	15	147
12.00	97	5	102	129	14	143	9.00	99	22	121
12.30	28	3	31	72	30	102	9.30	79	14	93
13.00	79	2	81	131	14	145	10.00	535	55	590
13.30	195	19	214	203	53	256	10.30	49	67	116
14.00	702	146	848	640	174	814	11.00	64	138	202
14.30	101	103	204	27	54	81	11.30	38	24	62
15.00	34	75	109	58	65	123	12.00	127	87	214
15.30	40	37	77	11	19	30	12.30	12	20	32
16.00	11	24	35	9	17	26	13.00	31	11	42
16.30	18	14	32	14	12	26	13.30	15	1	16
17—19	11	60	71	6	41	47	14.00	27	17	44
Sen. än 19.00	—	4	4	—	—	—	Sen. än 14.00	8	14	22
Summa	**1 353**	**523**	**1 876**	**1 358**	**524**	**1 882**	Summa	**1 327**	**488**	**1 815**
	Procent							*Procent*		
							Före 7.00	0,7	—	0,5
							7.00	0,4	0,4	0,4
							7.30	1,2	0,2	0,9
							8.00	6,1	—	4,5
Före 12.00	2,7	5,9	3,6	4,3	5,9	4,7	8.30	9,9	3,0	8,1
12.00	7,2	1,0	5,4	9,5	2,7	7,6	9.00	7,5	4,5	6,7
12.30	2,2	0,6	1,7	5,3	5,7	5,4	9.30	6,0	2,9	5,1
13.00	5,8	0,4	4,3	9,6	2,7	7,7	10.00	40,3	11,3	32,5
13.30	14,4	3,6	11,4	14,9	10,1	13,6	10.30	3,7	13,7	6,4
14.00	51,9	28,0	45,2	47,2	33,2	43,3	11.00	4,8	28,3	11,1
14.30	7,5	19,7	10,9	2,0	10,4	4,3	11.30	2,9	4,9	3,4
15.00	2,5	14,3	5,8	4,3	12,4	6,5	12.00	9,6	17,8	11,8
15.30	2,9	7,1	4,1	0,8	3,6	1,6	12.30	0,9	4,1	1,8
16.00	0,8	4,5	1,9	0,7	3,2	1,4	13.00	2,3	2,3	2,3
16.30	1,3	2,6	1,7	1,0	2,3	1,4	13.30	1,1	0,2	0,9
17—19	0,8	11,5	3,8	0,4	7,8	2,5	14.00	2,0	3,5	2,4
Sen. än 19.00	—	0,8	0,2	—	—	—	Sen. än 14.00	0,6	2,9	1,2
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**

5. Arbetstidens *början* för företagare inom bagerinäringen. Onsdagen den 15, lördagen den 18 och fredagen den 24 december 1954. Antal och procent.

Medlemmar tillhörande Bageri- och konditoriarbetsgivareförbundet.

Kl.	Onsdagen $^{15}/_{12}$ 54			Lördagen $^{18}/_{12}$ 54			Kl.	Fredagen $^{24}/_{12}$ 54		
	Bagerier	Konditorier	S:a	Bagerier	Konditorier	S:a		Bagerier	Konditorier	S:a
	Antal							*Antal*		
Före 4.00	5	—	5	11	3	14	Före 2.00	7	7	14
4.00	84	8	92	113	23	136	2.00	105	8	113
4.30	16	1	17	20	11	31	2.30	13	2	15
5.00	68	35	103	85	77	162	3.00	54	16	70
5.30	36	33	69	25	33	58	3.30	28	9	37
6.00	121	119	240	109	93	202	4.00	94	71	165
6.30	15	17	32	8	13	21	4.30	11	17	28
7.00	15	55	70	14	42	56	5.00	36	59	95
7.30	3	10	13	1	7	8	5.30	2	21	23
Sen. än 7.30	15	52	67	6	30	36	6.00	16	83	99
Ej deltagit	96	86	182	82	72	154	Sen. än 6.00	13	42	55
Uppg. saknas	19	16	35	14	8	22	Ej deltagit	77	69	146
Summa	**493**	**432**	**925**	**488**	**412**	**900**	Uppg. saknas	14	8	22
							Summa	**470**	**412**	**882**
	Procent							*Procent*		
Före 4.00	1,0	—	0,5	2,3	0,7	1,6	Före 2.00	1,5	1,7	1,6
4.00	17,1	1,9	9,9	23,2	5,6	15,1	2.00	22,3	1,9	12,8
4.30	3,2	0,2	1,8	4,1	2,7	3,4	2.30	2,8	0,5	1,7
5.00	13,9	8,1	11,1	17,4	18,7	18,0	3.00	11,5	3,9	7,9
5.30	7,3	7,6	7,5	5,1	8,0	6,4	3.30	6,0	2,2	4,2
6.00	24,5	27,6	25,9	22,3	22,6	22,5	4.00	20,0	17,3	18,7
6.30	3,0	3,9	3,5	1,6	3,1	2,3	4.30	2,3	4,1	3,2
7.00	3,0	12,8	7,6	2,9	10,2	6,2	5.00	7,6	14,3	10,8
7.30	0,6	2,3	1,4	0,2	1,7	0,9	5.30	0,4	5,1	2,6
Sen. än 7.30	3,0	12,0	7,3	1,2	7,3	4,0	6.00	3,4	20,2	11,2
Ej deltagit	19,5	19,9	19,7	16,8	17,5	17,1	Sen. än 6.00	2,8	10,2	6,2
Uppg. saknas	3,9	3,7	3,8	2,9	1,9	2,5	Ej deltagit	16,4	16,7	16,6
Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	Uppg. saknas	3,0	1,9	2,5
							Summa	**100,0**	**100,0**	**100,0**

Statens offentliga utredningar 1955

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Vidlyftiga rättegångar. [10]
Sekretessen vid förundersökning i brottmål. [17]
Ny bagerilag. Arbetstidsutredningens betänkande. 6. [24]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Administrativt rättsskydd. [19]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Bostadskollektiva kommittén. 3. Tvätt. [8]
Penningvärdeundersökningen. 1. Utlandstransaktionerna och den svenska ekonomin. [13]
Pris och prestation i handeln. [16]

Hälso- och sjukvård.

Statens sjukhusutredning av år 1943. 8. Rationalisering av sjukhusdriften. [12]
Undersökningar rörande små avloppsreningsanläggningar. [18]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Lag om jordbrukskasserörelsen m. m. [1]
Prissättningen på jordbruksprodukter. Bilaga 1. [5]
Det mindre jordbrukets möjligheter att uppnå bättre lönsamhet. [7]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Vattenvården. [6]
Frågan om statsinlösen av stamaktierna i LKAB. [9]

Industri.

Handel och sjöfart.

Stöd åt den mindre och medelstora skeppsfarten. [2]

Kommunikationsväsen.

Elkraftutredningens redogörelse nr 2:20—21. Detaljdistributörerna samt deras råkraftkostnader och priser vid distribution av elektrisk kraft. Kopparbergs och Gävleborgs län. [15] 22—24. Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län. [22]
Busslinjeutredningen. 2. Betänkande rörande översyn av vissa bestämmelser i 1940 års förordning angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. jämte förslag till lag angående företag, som driva yrkesmässig trafik med omnibus. [23]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Psykologisk utbildning och forskning. [11]
Handelsutbildningskommitténs betänkande och förslag. 2. Yrkesskolornas handelsundervisning m. m. [14]
Det döva barnets språk- och talutveckling. [20]
Tekniska skolutbildningen. [21]

Försvarsväsen.

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Nordiska parlamentariska kommittén. 9 och 10. Nordiska post- och teletaxor. [3 o. 4]

K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
STOCKHOLM 1955